

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

ONBEŞ GÜNLÜK TARAFSIZ SİYASET İKTİSAT KÜLTÜR DERGİSİ

Cilt: 5 Sayı: 51

60 Kuruş

1. Mayıs 1956

Tel. 27531

P. K. 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

UZAĞI DÜŞÜNME ZAMANI 1

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :

D. P. Gurubu Nerede?; Gelişen İşbirliği Fikri; Rejim Buhranı ve Ötesi; Çarşaf; Orta-doğu Durumu; Sovyet Liderleri İngilterede; Amerikan Yardımı; 1955 Tahsilâtı; Pamuk, Tütün ve Kambiyo kuru; İktisatçılar Derneğinde; M.Ç.T. Kömür Komisyonu 3-9

İNCELEMELER :

Yeni Bir Utopya Şerif MARDİN 9
Amerikan Demokrasisinde Din ve Devlet Ayrılığı Dr. İlhan ARSEL 11
Orta - Doğu Üniversiteleri ... Osman OKYAR 13
V. Türk Tarih Kongresinde Okunan Tebliğin özeti: XV. Asırda Levant Ticareti Dr. Halil İNALCIK 14
10 uncu Ölüm Yıldönümünde; John Maynard Keynes Aydın YALÇIN 16

OKURLARIN FORUMU :

Aydınlığı Ararken (T.N.); İktisadi Planlama ve Kalkınma (D. Avcıoğlu); Kalkınma ve Ziraat Kazançları (C. Cündoğlu); Dış Politikamız İçin Yeni bir Rüzgâr mı? (K. Bulutoğlu); 2. Asya - Afrika Konferansı ve Biz (R. Çam); Forum ve "Bizim Köylü" (A. R. Kılçar); Türk Müziği (E. A. Balım - T. Apaydın) ... 18-22

NE DİYORLAR:

Batının Karşılaştığı Baş Tehlike 23
Moskova ve Sosyalistler 23

KÜLTÜR ve SANAT:

Avrupanın Problemi Olarak «Avrupalaşma» Joachim Ritter 25
Kültür Dünyası A. ve Be-Se 26
Müzik: Herr Taktschlaeger Bedii Sevin 27
Dizzy Gillespie ... İlhan K. Mimaroglu 27
Resim: Devlet Resim Sergisi G. A. 28
Bir tartışma Aydın Gün - Bedii Sevin 29

UZAĞI DÜŞÜNME ZAMANI

Yakın tarihimizin olağanüstü günlerini yaşadığımız şüphe yoktur. Altı yıl evvel memleketimizde esmiye başlayan ümit ve heyecan havasının, kısa bir zamanda dağılıp kaybolduğuna şahit oluşumuz, muhakkak ki çağdaş siyasi ve içtimai tarihimizin en büyük hayal kırıklıklarından biri olarak hatırlanacaktır. 1950 Mayıs ortalarında, uzun süren bir baskı ve mahrumiyet rejimini artık dönmek üzere tarihe karışmış zannediyorduk. Türk milleti istik-

bale ümit ve eyimsizlikle bakabilmek için, yeni ufuklara doğru gümle yola çıkmışa benziyordu.

1950 baharında uyanan bu hava, kısa bir zamanda ve muttarit adımlarla dağıldı. Türk milletinin, daha geniş manevi ve siyasi hürriyetlere, daha yüksek bir hayat seviyesi ve iktisadi gelişmeye doğru attığını zannettiği adımlar, şaşılacak derecede kısa bir zamanda ters neticeler verdi. Demokrasi namına yapılanlar, rejimi, eski devirleri neredeyse ara-

tacak bir polis devletine doğru sürüklüyordu; iktisadi kalkınma diye girilen işler ise, hergün memleketi biraz daha iktisadi gerilemeye doğru sevk ediyordu. Tarihimizin iç ve dış alemde bizler için hazırladığı emsalsiz fırsatlar, beceriksizce israf ve heder ediliyordu. Memleket içinde, "iş bu sefer de tutmadı" diye yeise kapılanlar, Türk milletinin ilerleme ve gelişme kudretinden, kendi kendini idare kabiliyetinden şüpheye düşerek, ümitsizlik ve kötümserliğe

sürükleniyorlardı. Dışarda, Cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla ve en son 1950 tecrübesiyle, artık bize büyük işler yapmaya kadir, kabiliyetli ve müstesna bir millet sıfatıyla bakmaya hazırlananlar, bir zamanlar unutulmuş görünen "hasta adam" sözünü tekrar kullanmaya başladılar.

Bugün memlekete hakim olan hava, inanılmayacak kadar ağırlaşmıştır. Bununla yalnız siyasi ve iktisadi güçlükleri kastetmiyoruz. Kö-tümserlik, şüphe, herşeyi şahsi menfaat ve opportunizm zaviyesinden görme zihniyeti etrafa hakim olmuştur. Büyük işler, büyük hamleler yapabilmeyen yegâne şartı olan idealizmden eser kalmamıştır. Bir fikre, bir davaya kuvvetle inanmak, hürmet ve güven telkin edecek bir vasıf olacak yerde, şüphe ve istihza ile karşılaşmaktadır. Bir cemiyeti, belirli, sistemli ve kararlı yönlere sevk edecek olan aydınlar, şüphe ve kararsızlık içinde bocalamaktadır. Aydınlar ve bu memleketin yetiştirdiği en iyi kafaların, birbirlerinden, siyasi partilerden, demokratik müesseseler içinde faaliyet gösterme usullerinden şüphe ederek, âme hayatına katılmaktan çekinmeleri, bu keşmekeşe nihayet verebilmek için kendilerinden de bir şeyler katmaya hazırlanmalarını, kanaatimizce hata ve ihmalin en vahimi olacaktır. Bu memlekette düşünen, hizmet etmek isteyen, idealizminden kaybetmiyen kâfi sayıda yetişkin insan bulunduğu kaniyiz. Bugün âme hayatında, kararsızlığı, manevi mes'uliyet yoksunluğu, opportunizmi ile hayal kırıklığı uyandıran siyasi liderlerin misalini bütün memlekete teşmil etmek haksızlık olur.

Bugün mânen boşalmış ve iflâs etmiş olan, iktidar partisinin perişanlığını, fikir adamı ve sözcü olarak kullandığı kimselerin kimler olduğunu düşünmek suretiyle de görmek mümkündür. Dergimize karşı zaman zaman bu çeşit, insanların yaptığı hücumların tarzı ve muhtevası, iktidar saflarındaki, bu manevi boşluk ve yoksunluğu çok iyi ifade etmektedir. İktidarı temsil eden zümrenin, siyasi ve iktisadi sahada memleketi çıkmaza sürükleyişinin, derin sebeplerini, fikri ve manevi amillerini tahlil etmemiz lazımdır. Gerek

maddi bakımdan, gerekse manevi yönden tamamen çürümüş olan bugünkü düzen ergeç sona erecektir. İnsan münasebetleri, siyasi ve iktisadi hayatın düzeni o derece bozulmuştur ki, günbegün nasılsa devam edegelen bu nizamın, hakikat oluşuna bile inanmak güçleşmiştir. Binaenaleyh, yakın bir gelecekte Türk milletinin, olağan üstü bir hamle daha yaparak, bu kâbustan kurtulmasını beklemek lazımdır. Çünkü ancak bu sayede, yaşama ve gelişme iktidarını isbat edecektir. Bugün itiraz ettiğimiz, değiştirmeye çalıştığımız, hatalı yollardan dönülebilmesi, bunların artık bir daha yenilenmemesi için mutlaka bir şeyler yapmak lazımdır. Bunlar ne olabilir?

Siyasi partilerimiz, memlekette yeni bir devrin başlayabilmesi, başarısızlığa uğrayan siyasi rejim denemelerinin, tatminkâr bir mecraya sokulması için bazı reçeteler ileri sürmektedirler. Bunların anayasa mahkemesi daha temsili bir seçim sistemi, bağımsız adalet cihazı, basın ve üniversite gibi fikirler etrafında toplandığını biliyoruz. Bu teklifler, muhakkak ki, bambaşka bir siyasi ve içtimai düzenin ayrılmaz parçaları, mantiki neticeleri ve temel müesseseleridir. Yalnız bu müesseselerin, canlı, devamlı ve verimli bir şekilde, âme hayatımızda kendilerinden beklenen vazifeleri görebilmeleri için, bir kurucu meclis kararıyla bunların tesis edilmesi kâfi gelecek midir? Rejimin şekli ve hukuki garantisini teşkil edecek bu müesseseleri koruyacak, manevi ve içtimai temellerin hazırlanması da hayati bir meseledir. Çünkü, ruhlarımızı, manevi varlığımıza şekil ve istikamet veren içtimai müesseselerimizi, kritik bir gözle reforma tabi tutacak yolları ihmal edersek, acı tecrübelerin tekrarı gene mümkün olabilir.

Milli hayatımıza şekil verecek siyasi hareketlere ön ayak olan partilerin, yalnız mevcut sıkıntı ve kötülükleri tenkitleri, kısa vadeli hedefler, taktik hareketleri, ve siyasi düzenin şekil müesseseleri üzerinde fazlaca durarak, daha temelli ve özlü problemlere vakit bulamayışları, bizde bazı endişeler uyandırmaktadır. Demokrat Parti tecrübesi, özlü ve sistemli bir fikri muhteva kazanabilmek için, uzun ve meşakkatli manevi hazırlık yapamayan siyasi hareketlerin, kısa bir zamanda dejener-

olmaya mahkûm olduğunu bize göstermiştir. Uzunca süren bir baskı rejiminden bıkanlar, 1950'de vazih ve sistemli bir iş planı ve felsefeden mahrum bir şekilde, reaksiyonlarını kuvvetle göstermişlerdir. Fakat fikri hazırlık noksanı, ne yapacağından emin olmıyan siyasi liderleri, kolaylıkla keyfi idare ve baskı yoluna sürüklemiştir. Çünkü diktatörlük ve baskı rejimi, daima kararsız bir zümre ve siyasi atmosfer içinde gelişmiştir. Diktatörlük, her yerde kuvvetli fikrin değil fakat zayıf ve emniyetsiz fikrin mümessili olmuştur. Bugün, mevcut iktidarın yerine geçmiye hazırlananların, mutlaka yapmaları gereken şey, mevcut kötülüklerin sözcülüğünden öteye geçmek, rejimin siyasi garantilerini tesis ettiğini de farzederek, ne yapmaları gerektiğini vazih bir şekilde düşünmektedir.

Bu dergide muhtelif vesilelerle de belirttiğimiz gibi muhalefet partilerinin fikri ataletten kurtulmaları şarttır. Eski iktidar partisi, yalnız bugünkü hatalara bel bağlayarak, yahut inkilâp prensipleri ve altı undenin gösterdikleri ile iktifa ederek, içinde bulunduğu fikri durgunluğu yenemezse, bu yalnız kendisi için değil, memleket için de büyük zarar olacaktır. Çünkü, yalnız tenkid ve menfi tavırla, iş başına gelen siyasi partinin, türk siyasi hayatına istikrar getirmedikçe herkes görmüştür. İnkilâp prensipleri ve altı umde ise Anayasaya girmekle, bunlar bir tek partinin siyasi inhisarından çıkması, millî kıymetler haline gelmiştir. Öte taraftan, 1950 de memlekete hakim olan idealizm ve siyasi dinamizmi, Hürriyet Partisinin, temsil edebilmesi, canlandırabilmesi, bu parti için hakikî bir deneme olacaktır. Muhtelif vesilelerle de belirttiğimiz gibi, bu siyasi hareket, eski iktidar partisinin alışkanlıkları, zihni itiyatları ve patriyarkal gelenekleri ile kösteklenmemiş; diğer taraftan geç olmakla beraber, 1950 de Türk halkının ümit ve ideallerine sadık kalmıyanlara karşı bir protesto hareketi alma gibi avantajlı şartlar içinde faaliyete başlamıştır. Meselelerimize yeni bir görüşle bakarak, XX. asrın ortasında Türk hayatının yeni problem ve ihtiyaçlarına cevap verebilmek için, kamçılama, birleştirici bir rol oynayabilir.

Bu asrın ortasında, son tecrübelerimizden aldığımız derslerle, özlediğimiz ufuklara doğru bize önderlik edeceklerden beklediğimiz şeyler nelerdir? Bunların aranması, tartışılması, teklif edilmesi, siyasi partilerin faaliyetini aşar bir iştir. Yalnız, siyasi partiler, bunlara açık olmak, yeni fikirlerin, geniş kütlelere götürülmesinde, tartışılmasında, birleştirilip, hareket ve fiil haline inkilâbında ön ayak olmalıdır.

Türk halkının siyasi partilerden beklediklerini, başlıca üç esasta toplamak mümkündür. Uzun müddet mahrumiyet çekmiş olan Türk milleti, et-

rafında hızla ilerleyen memleketleri de görerek, sür'atli bir iktisadî gelişmeyi özlemektedir. İkinci olarak, bu iktisadî gelişmenin, siyasî ve içtimai hürriyetleri kısmasını değil bil'akis genişletmesi ve zenginleştirmesini de arzu etmektedir. Çünkü iktisadî gelişmenin, hürriyet pahasına olmaması, artan maddî vasıtalar sayesinde, daha tam, daha zengin ve çeşitli bir hayat sürebilmesini mümkün kılacaktır. Nihayet, hür ve varlıklı insanlardan müteşekkil böyle bir cemiyetin adil ve muvazeneli olması, toplum refahının zarurî unsurlarından biridir.

Müstakbel hayatımıza hakim olacak kıymet ve idealleri böylece tesbit ettikten sonra, bütün gayretimizle, bunları tahakkuk ettirecek yolların aranması ve düşünülmesine koyulmamız

lâzımdır. İktisadî hayatımızda başlayan duraklama ve gerilemeyi nasıl önleyeceğiz? Devamlı, ahenkli ve sür'atli bir iktisadî gelişme için neler yapmamız lâzımdır? Siyasî içtimai hayatımızda hürriyetlerin çevresini daha da genişletmek, milletimizin yaratıcı melekelerini geliştirebilmek için bilhassa eğitim sahasında nasıl bir yol tutacağız? Demokratik müesseselerin gelişmesi, açık bir cemiyet düzeninin kurulması için şart olan meslek ve vatandaşlık eğitimine nasıl bir istikamet vereceğiz? An'anevî cemiyet düzenimizin, gelecek ve inançlarımızın sultasından ruhlarımızı nasıl kurtaracağız? Hür cemiyet düzeninin şart koştuğu, şahsiyet sahibi, manevî sorumluluk duygusu kuvvetli insanları nasıl yetiştireceğiz? Bugün, köy ve şehir arasında ge-

cekundu ve zengin mahallesi arasında; nihayet işçi, memur, küçük çiftçi ve esnaf ile vurguncu arasında açılan sosyal mesafe yüzünden, cemiyetimizde belirer muvazenesizliği nasıl gidereceğiz? Bunlar için uzun vadeli plânlarımız nasıl olmalı? gibi birçok sual, uzun düşünme, çalışma ve zihni emek isteyen konular olarak karşımızdadır. Bir taraftan kısa vadeli, taktik hedefler üzerinde düşünürken, yukarıki suallere cevap aramak zarureti de vardır.

Unutmuyalım ki, "iyi cemiyet" nizamı, bütün dünyada hürriyet, terakki ve adalet ideallerine, çelişme halinde olmayan hal çareleri arayan memleketlerde kurulabilme yoluna girmiştir. Bizim de bu istikametlerde araştırmalarımıza hız vermemiz lâzımdır.

Onbeş Günün Notları

D. P Grubu Nerede?

Şu sözleri beraberce okuyalım; «Programın tatbikatının, sade Hükümeti grup karşısında mesul eden değil, aynı zamanda D. Parti Meclis Grubunu Türk umumi erkârı karşısında ilzam eden bir hususiyet arzedeceğine, sözlerime son verirken bilhassa işaret etmek isterim. Demokrat Parti Meclis Grubu, bu düşünce ile Hükümet programına itimad reyini izhar ederken, programın tatbikatına hassasiyetle nıgehban olmak azim ve kararını da beraberce ifade etmediği yerinde buluyor.»

Bu sözler, dört buçuk ay önce, 16 Aralık 1955 günü, IV. Menderes kabinesinin programı T.B.M.M. de müzakere edilirken, D.P. grubu adına Bahadır Dülger tarafından söylenmişti. D.P. li mebuslar, o tarihte, sözcülerinin bu beyanlarını hararetle alkışlamışlar (Zafer gazetesi; 17 Aralık 1955) ve böylece, hükümeti dikkatle denetlemek hususundaki azimlerini belirtmek istemişlerdi.

Şimdi, beraberce, aynı nutuktaki şu cümleleri de okuyalım: «Anayasada gerekli tâdilleri yaparak demokrasiyi Türkiye'de istikrarlı bir devlet nizamı haline getirmek, D.P. nin siyasî mücadelesine hususiyet veren başlıca bir fikir olmuştur. Bugün, 1958 seçimlerine kadar, bu fikrin mukahhak tatbik sahasına konulacağı düşüncesi Hükümet programında, gönüllere ferahlık veren bir yer işgal ediyor... Anayasa tâdilâtı tasavvuru yanında, Seçim Kanununda son yapılan değişikliklerin, yaratıkları menfi tesirler mülahazası ile, tamamıyla ortadan kaldırılması da Hükümet programında yer alan bir husustur. Bunun isabetine işaret etmekle iktifa ederiz.»

Grup sözcüsü, memurların teminatı konusunda, emeklilik müddetinin eski hale getirilmesi yolundaki hükümet vâadini sened ittihaz ettikten sonra, bunu başka tedbirlerin takib edeceği ümidini de izhar ediyordu: «Bu ilk tedbirin idare cihazımıza manevî bir huzur sağlayacağına kuvvetle inanıyoruz. Bununla beraber, idare cihazımızın tekâmülünde atılan bu adımın, daha müessir diğer tedbirlerle takviye edilmesinin bir zaruret olduğu da aşikârdır. Hükümet programının tatbikatta böyle inkişaf göstereceğini muhakkak saymaktayız. «Sözcünün tekâmül dediği şey, hakikatte, III. Menderes kabinesinin attığı bazı hatalı adımlardan geri dönülmesinden ibaretti.

D.P. Grup Sözcüsü, hükümet programındaki «İşbat hakkına karşı cephe almamak» vâadini de memnuniyetle kaydediyordu.

IV. Menderes kabinesi kurulduğu sırada, «bunca tutulmamış vâad ortada dururken, zihniyet ve şahsiyetler malûm iken, yeni vâadlere nasıl bel bağlanabilir» diyen karamsarların karşısına, şu iyimser iddia ile çıkılabiliyordu: «Bu defa, vâadlerin hakiki menşei umumi erkârın ve D.P. Meclis Grubunun tazyikidir. Antidemokratik gidişe ve şahıs hâkimiyetine son verilmesi hususunda, D.P. Meclis Grubu, sözcüsünün ağzından Türk milletine karşı taahhüt altına girmiştir. D.P. nin, aslı gayesine sadakat göstereceğini anlatan bazı işaretler belirmiştir. Şu halde geleceğe ümitle bakabiliriz.»

Ne yazık ki, o günden beri vuku bulan gelişmeler bu iyimserliğe hak vermedi. İşbat hakkı bahsinde, hükümet ve

iktidar partisi erkânı da, partinin «nâşiri efkârı» sayılan gazete de, tarafsız bir tavır takınmaktan uzak kaldılar. Açıkça veya örtülü şekilde, teklifin aleyhinde bulunarak, Adalet Komisyonundan çıkan son red kararına müessir oldular.

Seçim Kanununa 1954 de ithal edilen antidemokratik (muhalefet partilerinin seçimler sırasında radyoda faydalanmasını men eden; karma listeyi ve seçmenin oy serbestliğini kaldıran) hükümleri ilga etmek amacı ile Meclise sevkedilen tasarı, birden bire hükümetçe geri alındı.

6435 sayılı tasfiye kanununun Üniversite muhtariyetini geniş ölçüde zedeleyen maddesine ilişilmedi.

Daha fenası, Başbakan (ve onun fikirlerini yayan ağızlar ve kalemler) rejim buhranını şiddetlendirecek ağır tehditler ortaya atmağa başladılar. Memleketteki meşru muhalefet partilerinin hak sız sayılan tenkitleri karşısında, asabiyyete kapılmadan, bir devlet adamına yakışır şekilde kendisini savunması mümkün iken, Başbakan bu partilerden ve siyasî hasımlarından «çete», «kundakçı», «ihtilâlcı», «sabotajcı», «vatan haini», «boykotajcı», «şeamet tellâli», «gafil», «vatanseverlikten mahrum» v. s. gibi sözlerle bahsetmediği uygun gördü. Kısılmış hürriyetlerin yeni kanunlarla büsbütün kısılacığı ilân edildi. Savcılar, zabıta, hatta hâkimleri, muhalefete karşı harekete geçirmek maksadını güden sözler söylendi.

Radyoda konuşmak hakkında mahrum bir muhalefetin, büyük kısmı okuma yazma bilmeyen bir seçmen kütlesi ile temasa geçmesi için tek vasıta olan umumi toplantılar aleyhinde şiddetli bir kampanya açıldı, Peyk gazeteler dışındaki basın, her fırsatta azarlandı ve tehdit edildi.

Başbakanın Zonguldak nutku ile başlayıp öteki nutukları ile devam eden ve iktidar basınında katmerli bir hal alan bu hücumlar, yeni «kanunî tedbirlerin» öncüsü ve hazırlayıcısı sayılmaktadır.

Bundan 8 yıl önce, yine mayıs ayında, Batıdan Doğuya doğru yayılan seri mitinglere başlayıp, üst üste 20 miting tertib eden (Bak. Tarık Tunaya, Türkiye'de Siyasî Partiler, s. 658) ve iktidar ricaline «müstebit», «kızıl sultanlar» diye

hitab edebilen bir parti, muhalefet toplantılarını anarşi ve huzursuzluk âmili diye men etmeğe kalkışırsa, bunda en az samimiyet noksanı görmemek mümkün olur mu?

Memleketimizi, içinde bulunduğu buhrandan, ancak söz, basın, toplantı hürriyetlerinin mana ve lüzumunu kavramış, demokratik rejime yürekten inanmış insanlar kurtarabilir. Kanunlar dairesinde çalıştığı müddetçe, bir muhalif partinin faaliyetine particilik gayretiyle ve partizan usullerle sed çekmeğe kalkışmaktan vazgeçilmelidir. Muhalefeti, ne pahasına olursa olsun başı ezilecek bir düşman olarak görmek; iktidardan düşmeyi bir kâbus haline getirecek olan işler yapmak; baskı yollarına sapsak, sonunda ne iktidar mensuplarına, ne de memleketeye hayır getirecektir. Rejimi muhalefet yıllarında D.P. nin memleketeye vâadettiği şekle, hiç değilse 1950 de teslim aldığı şekle getirmek vazifesi, herkesten çok, D.P. Meclis Grubu mensuplarının omuzlarındadır. Bu imkân da - hukuk - onların elindedir.

Murakabesiz, münakaşasız bir rejimin; frensiz bir hükümetin memleketin başına muazzam dertler açabileceğinden şüphemiz olmasın. Memleketin dayandığı temel müesseseler sarsılırken; içtimai ve iktisadi bünyemizde rahneler açılırken; dışarda itibarımız, içerde yarımın ileri, müreffeh, hür Türkiyesine olan inancımız zayıflarken, bu ters gidişe «dur» demesi icab eden samimi, imanlı siyaset adamlarına büyük mesuliyet düşmektedir. Şahsi emelleri, particilik gayretlerini bir yana bırakıp, memleket hizmetini ön plâna almak icab eden günler yaşıyoruz.

Gelişen İşbirliği Fikri

Son zamanlarda bazı muhalefet partileri sözcülerinin ifade edebilecekleri işbirliği arzusu, iki büyük ve ciddi muhalefet partisinin bu fikri resmen benimsediklerini beyan eden tebliğler ile ilân edildi. Hürriyet ve C. Halk Partisinde beliren, bu salim düşünce, hiç şüphe yok, memleket hadiselerinin son gelişmelerinden endişe duyan bir çok kimselerde bir güven ve iyimserlik hissi uyandırmıştır. Mühim olan bu işbirliğinin, şekli, zaman ve vüs'atı değildir. Buna mukabil asıl tehlike, artık bugün, memleket içinde itibarı ciddi olarak sarsılmış olan iktidar karşısında, ekseriyetin tasvip ve güvenini kazanmış olsa bile, teker teker mücadeleye girişme yüzünden, muhalefet partilerinin müstakbel mecliste ekseriyeti temin edememeleri ihtimalidir. Mevcut seçim sistemimiz, geniş seçim bölgesi ve ekseriyet usulüne dayandığı, karma listeye imkân vermediği için, gelecek seçimlerde muhalefet reylerinin parçalanmamasının hayati önemi vardır. Seçim kanunu tadil tasarısı, daha sürprizli maddeleri ihtiva edebileceği için, muhalefet partilerinin şimdiden hazırlıklı olması icabeder. İşte iki büyük partinin ve Köylü Partisinin, şimdiden müstakbel işbirliğini benimsediklerini resmen açıklamaları, bu partilerin egoist maksatlar peşinde koşarken teker teker av-

lanma tehlikesini zamanında sezdiklerini ifade eder. Henüz kati bir vaziyet almanış görünen C.M.F. nin vereceği karar, bu partide ve dereceye kadar realizm ve sağduyunun hâkim olduğuna ölçmemize yardım edecektir.

İşbirliği fikrinin yayılması, iktidarın niyetlerinden endişelenenlere güven ve cesaret vermekle kalmamakta, aynı zamanda memleketin bugünkü ciddi durumuna, bütün vatandaşların dikkatini çekmeğe de fırsat vermektedir. Kurucu Meclis, fikri, evvelâ elbirliğiyle amme hayatımızdaki yankıların temizlenmesi ve gediklerin kapanmasına bütün vatandaşların yardım etmesi, iştirak etmesi teklifini ortaya atmaktadır. Bu teklif, muhalefet partilerinin müstakbel seçimlerde, dar ve hasis parti menfaati gütmüyerek, hakikaten rejim meselesiyle uğraşacakları yolunda halkta güven uyandıracaktır.

İşbirliğinin şekil ve vüs'atine gelince, hiç şüphe yok bu mesele seçim kanununun son şekline ve seçim tarihine bağlıdır. Bugünden muhalefet partilerinin birleşmesi ve müstakbil hüviyetlerini kaybetmesi gibi bir zaruret veya lüzum yoktur; hattâ böyle bir şey faydalı da olmaz. Hürriyet Partisi, her şeyden evvel, muhalefet partileri içinde eski iktidara karşı el'an şüphe ve işbirar duyanların, Demokrat Partiden ümidini tamamen kaybetmiş kimselerin ve bir de eski ve yeni iktidardan başka bir üçüncüyü denemek isteyen müstakbil vatandaşların toplandığı bir siyasi topluluktur. Bu partinin üçüncü bir kuvvet olarak gelişmesi, müstakbel muhalefet cephesi için hakiki bir kuvvet olacaktır. Fakat, seçim kanunu başka bir yol bırakmadan, memleket seçimlere gidecek olursa, bütün muhalefet partilerinin, icabında bir tek siyasi teşekkülmüş gibi birleşerek iktidar karşısına çıkma azmünde olduğunu beyan etmesi, demokrasimizin istikbali meselesidir.

Son beyannameler, demokrasimizin bu garantiye sahip bulunduğunu ifade etmesi bakımından güven vericidir.

Rejim Buhranı ve Ötesi

Son yıllarda yakın tarihimizin en büyük buhranlarından birini yaşadığımız muhakkaktır. Çok partili parlamenter sistemin işleyişinde görülen aksaklıklar bu buhranın veçhelerinden birini teşkil etmektedir. Bu konuda cereyan eden çetin mücadele ve bunun yarattığı asabi gerginlik içinde bulunduğumuz devrenin uzun vadede bırakabileceği izlerin düşünülmesine ve davranışların tesbitinde bu yoldan varılacak neticelere de yer verilmesine engel olmaktadır.

Milletlerin hayatında geçirilmiş talihsiz tecrübelerden kalan izlerin siyasi rejimin işleyişinde temel olacak bazı müesseselerin, uzun bir zaman için, tatbikine engel olduğu bilinen bir gerçektir. Fransa'da icra kuvvetinin kö-

tüye kullanılmasına yol açan ikinci cumhuriyet tecrübesinin doğurduğu çekingenlik, bir asırdanberi, bu memleketin muhtaç olduğu kuvvetli bir icra organının tesisine imkân vermemektedir. Yine aynı memlekette, 1870 yılında «fesih» yetkisinin kötü niyetlerle kullanılması parlamenter rejimin kilit noktalarından biri olan bu müesseseyi, bir asra yakın bir zaman için, işlemez bir hale getirmiştir. Bu rejimin ilk tecrübelerini yapan memleketimizde tahribatın daha geniş olması gayet tabii bir neticedir.

Yasama faaliyetinin, fiilen, Meclis dışı sorumsuz bir organ tarafından yapılması, iktidar ve muhalefet partileri arasındaki münasebetlerin, büyük bir kısmı mecliste cereyan etmesi gereken, dürüst bir yarışma olmaktan çok uzak bulunması, Meclis-Hükümet münasebetlerinde başlıca kontrol müesseselerinin işlemez bir hale gelmesi (bunlar siyasi tartışmaların daha ziyade Meclis dışında yapılmasına yol açmaktadır), hükümetin sorumluluğu konusunda uyulması şart olan ana prensipler karşısında gösterilen hafiflik, Devlet Başkanlığı müessesesinin sistemin prensibi ve mantığı ile bağdaşmayacak bir hale gelmesi, kaza kuvvetinin geçirdiği tehlike, parti içi demokrasi fikrinin soysuzlaşması, basın ve üniversite gibi müesseselerin fonksiyonlarına karşı gösterilen anlayışsızlık geçirdiğimiz buhranın başlıca tezahürleridir. Bunların siyasi hayatta birçok kötü itiyatlar yerleştirmesi, halk efkârının rejimin prensipleri hakkındaki telâkkilerini yanlış esaslara dayandırmasına yol açması, halkın bazı müesseselere ve hattâ, bir bütün olarak, rejime karşı olan itimadını sarsması kaçınılmaz neticeler olacaktır. Bunlar sadece bir iktidar değişmesi ile silinecek izler değildir ve muhalefet partileri, basın ve aydınlar bu tesirlerden mes'ul bulunmaktadırlar. Hangi partiye mensup olursa olsun, bugün, vasat politikacının parti mücadelesi hakkındaki telâkkileri çok partili parlamenter rejimin iktidar yarışması prensiplerine uymaktan uzaktır. Normal parti mücadelesinin nasıl cereyan ettiği hususunda tecrübesi olmayan ve prensiplerle gerçekler arasında tefrik yapacak durumda bulunmayan halk efkârında ise bu mesafe daha büyüktür.

Bugünkü buhranın uzun vadedeki tahripkâr neticelerini önlemeyi sadece bir iktidar değişmesine bağlamak doğru değildir. Siyasi tartışmalara verilecek şekilde şimdiden bu hususta önleyici tedbirler almak mümkündür. Rejimin temel prensip ve müesseselerini bu tartışmaların mihrakı haline getirmek (gerçi bu konu üzerinde duruluyor, fakat meselenin bu açıdan ele alınması ve her kademede ısrarla işlenmesi gereklidir) hiçbir mülahaza ile siyasi mücadelede bu prensiplerle bağdaşmayacak usullere başvurmamak, halk efkârına seviyeli tartışmanın örneklerini

vererek yanlış anlaşılmalara önlemek ve kısa vadeli taktik kazançları feda etmek bahasına dahi olsa, öğretici olmaktan vazgeçmemek bunun başlıca yollarıdır. Aksi halde, yani, iktidara götüren yolu bugünkü şartlara intibakla görerek davranışlarını buna göre tayin metodu seçildiği takdirde, hem tarihî bir misyona sadakatsizlik edilmiş olur, hem de bir müddet sonra karşılanacak durumun içinden çıkılmaz şartlarının ağırlaşmasına sebep olunarak, başkaları için kazılmış kuyuya düşülür.

Bugünkü hercümerç içinde kurtarılması gereken bir mesele de "kalkınma" ve "kalkınma için fedakârlık" fikridir. Bu konuda cereyan eden tartışmalarda da çok dikkatli olmak ve mücerret olarak doğru olan fikirlerle bunların arkasındaki niyetler arasında ihtimamlı bir tefrik yapmak lâzımdır. Yoksa, hafîh bir taktikle, halk efkârında bu fikrin prestiji sarsılırsa, ileride yapılacak gerçek bir kalkınmanın psikolojik şartları şimdiden yıkılmış olur.

Çarşaf

Batılılaşma azminde olan az gelişmiş memleketlerin, içinde buldukları vaziyetin bir hususiyeti de, Batı devletlerinin uzun bir süre boyunca geçirdikleri istihaleleri bir hayli kısa bir devreye sıkıştırma mecbur olmalarıdır. Bundan dolayıdır ki, bu gibi ülkelerde, Demokrasi ve icapları problemi birçok zamanlar karışık bir mahiyet arzeder. Meselelerin özünü ortaya çıkarmak daha zordur. problemin can noktasının bulunması müşkülleşir. Bu istisnai vaziyet, aynı zamanda, batılılaşma aleyhinde olanların birçok meseleleri istismar etmelerini müsait kılar. Memleketimizde son zamanlarda umumî bir münakaşa konusu haline gelen "çarşaf meselesi" de bu konulardan biridir. Çarşaf giyiminin yasak edilmesini derpiş eden kanunun karşısına çıkanlar, bu tasarının gerçekleşmesinin yanlış olacağını desteklemek üzere az çok şöyle bir fikir ileri sürmektedirler: herhangi bir giyim-kuşam yasağı ferdin haklarını tahdid edeceğinden, böyle bir kanunun çıkarılması demokratik davranışla telif edilemez. Sathî bakımdan cazip veya mantıkî görünen, bu tutumun yegâne, fakat temellerini dibinden sarsan, kusuru, "demokrasi" kelimesine verdiği mânâdır.

Bütün dünya görüşlerinde olduğu gibi, demokrasi de, özü itibarile, demokrasi taraftarları için hiç bir zaman inkârı mümkün olmayan bazı temel umdelere dayanır. Bir önceliğin tayini, halledilecek bir problem, veya iki şık arasında bir seçme mevzu bahis olursa veya ittihaz edilecek hareket hattı hakkında bir tereddüt

mevcutsa, bu seçimin hangi esaslara göre yapılacağını bu temel umdeler tayin eder. Demokrasinin bu temel ve en birinci esası insanın kendi mukadderatını gene kendisi tayin edebileceği ve tayin etmesi lâzım geldiği şeklindeki kanaattir; batıl inançlara boyun eğmesi yerine, hareket hattını kendi kararile istihsal edebileceği durgun ve etrafındaki kâinat kuvvetlerine esir olacağına onları kontrol edebileceği inancı...

Bundan dolayıdır ki, demokrasinin temelleri hakkında araştırmalar yapan yazarlar Avrupa'da Orta Çağların sona ermesiyle kilisenin, merkezîyetçi, an'anevi ve fertlerin kendi düşüncelerine yer bırakmayan davranışına karşı yükseltelen itirazlara demokrasinin teorik esaslarının kurulmasında en mühim bir pay ayırırlar. Demokrasinin tarihini yazarken, insanın evvelâ zihni hürriyetine kavuştuğunu zikrederler. Gene bunun içindir ki diğer bazı yazarlar, ferdin kendi kendine karar almasını engelleyen içinde yaşadığı teşekkülü kritik bir gözle tetkik etmesini önleyen, cemiyetlere "kapalı" cemiyet ismini vermişler ve insanlığın gelişme ve demokratikleşme seyrini bu durumdan uzaklaşmasıyla eşit kılmışlardır.

Bugün, Türkiyede, Avrupanın üç aşırıdanberi giriştiği ve demokrasinin ilk merhalesini teşkil eden "ferdi taassuptan kurtarma" mücadelesinin, ferdi kendi kendine karar vermeye sevk etme amelîyesinin, başlangıcındayız. Otoriter prensibi reva görmüş kapalı bir cemiyetin hürriyetinde tecelli eden emirlerini, kararlık kuvvetlere tabî vaziyetinden etrafındaki dünyayı kontrol edebilir vaziyete getirmeye çalışmak memleketimizde anrak son otuz senelerde olagelmiş bir harekettir. Binaenaleyh bugünkü demokratik hamlemizde iki hususu birden temin etmek mecburiyetindeyiz: İnsanın zihnen baskıdan sıyrılmasını temin etmek ve diğer taraftan batının daha sonra rast geldiği problemlere hal şekilleri bulmak. Bu emellerden birincisinin gerçekleşmesi demokrasinin temellerini kurmak için elzem olan asgarî şartların tesisinden ibarettir. Oysa ki bizdeki çarşaf illeti primitif cemiyetlere has, fertlerin düşüncelerini tahakküm altında bulduran hürriyetlerden biridir. Son zamanlarda bir gazetenin bu konudaki anketi, çarşaf giymenin memleketimizde cari batıl itikatların bir cüzünden başka bir şey olmadığını ispat ettiği gibi, temiz islâmî bir inançta da çarşafa yer olmadığı sabittir.

Batıl itikatların sağlamlaştırılmasının demokrasi ile herhangi bir alakası olamayacağına, aksine, demokrasinin özünün bunun tamamile aksinin temini ile ilgili olduğuna göre, çarşaf kanununun antidemokratik olduğu tezi bu görüşü savunanların demokrasiyi ne kadar sathî bir manada anladıklarını göstermekten başka bir şeye delil teşkil etmez.

Ortadoğu Durumu

Ortadoğuda nihayet nisbî sükûn emareleri gözükmeye başladı. Gerçekten, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Arap devletleriyle İsrail nezdindeki teşebbüsleri yeni bir silâhlı çatışmayı önler bir yola girmişe benzemektedir. Bununla beraber, Ortadoğunun bütün meseleleri, yeniden alevlenmeye müsait bir şekilde mevcut olmakta devam etmektedir.

Ortadoğunun kronik hastalığı Filistin meselesidir. Bu mesele hakkında uzak ve yakın geçmişte nasıl bir tavır takınılmış olursa olsun, bir harp patlamadan İsrail'e ne 1947 Birleşmiş Milletler kararındaki hudutları, ne de Arap mültecilerinin tekrar Filistin'e dönmelerini kabul ettirmek kabil değildir. 9 sene içinde çözü mamûreye çeviren hayatiyet dolu bu milletten intihar kararını kabul etmesini beklemek ise realist bir politikayla zerrece telif edilmez. Arap devletlerinin bu vakiayı kabullenmekten başka çareleri yoktur. Ancak, onları da anlamak gerekir; belli başlı bir Arap vatanı ellerinden çıkıp gidivermiştir; bu darbenin doğurduğu inkisarı silmek uzun senelere muhtaç, sabır ve itidâl isteyen güç bir iştir.

Ortadoğunun diğer büyük meselesi milliyetçiliktir. Müstemlekecilğin, kısmen de Batılı devletlerin anlayışı sayesinde tasfiye edildiği memleketlerde dahi hisler, başka yerlerde hâlâ devam etmesi yüzünden, gergin bir hâdedir.

Müstemlekecilik aleyhtarlığı bu devletlerin bir çoğunu Batı ile işbirliğinden alakoymaktadır. Bu hisleri, Başbakanın son Tahran nutkunda yapmış olduğu gibi, sadece iktidardaki zümrelere atfetmek, Arap dâvalarının tamamen ters görüldüğünü ifade eder. Hakikatte bu hisler, bütün Arap memleketlerinin halk oylarına malolmuş bir temayül olup her Arap memleketinde değişen iktidarlar, ergeç, daha çok veya daha az bir nisbette, hattâ bazan asıl niyetlerine rağmen, bu vakiayı hesaba katmak zorunda kalmaktadırlar. Bununla beraber, Arap memleketlerinin her hâlükârda Batıya aleyhtar olarak kalacaklarını sanmamak lâzımdır. Arap aydınlarının çoğu aslında Batı ile işbirliğine taraftardır. Ve Arap memleketlerinde ciddi bir komünist tehlikesi de mevcut değildir.

Ortadoğunun son zamanlarda ciddiyet kesbeden, fakat aslında ötedenberi mevcut bir meselesi de Sovyet müdahalesidir. Bu müdahale, Arap devletlerine silâh satmakla en tehlikeli şeklini almıştır. Şimdiki halde ise, Ortadoğu hakkındaki son Sovyet tebliğinden de anlaşıldığı gibi, Sovyet liderlerinin Ortadoğuda nisbî bir yatışmayı desteklemeleri için ümitler belirlemiştir. Çifte sulh güvercinleri «B» ile «K» nin Sir Anthony'ye başka bir sürpriz hazırlamaları, kendilerinin son tavırlarına pek uymasa gerektir.

Ancak, Sovyet müdahalesi ileride yeni şekiller alarak da devam edebilir.

Bu vaziyette Batı ne yapmalıdır? Evvelâ, bazı Mütteliklerimizin Ortadoğu ve Arap memleketlerinde müstemlekecilik siyasetinden veya bunun kalıntılarından vazgeçmeleri lâzımdır. Fransa'nın Cezayir'de takip etmekte olduğu siyaset bir sosyalist - radikal koalisyonuna lâ-yık değildir. Büyük bir Arap ekseriyeti yanında 1,5 milyon Fransızın bulunmasına dayanarak ve mevcut büyük müşküller ne olursa olsun Cezayir'e istiklâlini tanımamak uzun vâdeli olarak başarılı bir politika olmayacaktır. Aksi halde Fransa, hem NATO savunmasında rahneler açmakta devam edecek, hem de bütün Arap dünyasında Batı ile işbirliği fikrinin gelişmesini bir hayli önlemiş olacaktır. İngiltere muhakkak ki Fransa'dan çok daha anlayışlı davranagelmıştır; bununla beraber, Arap memleketlerine karşı politikasında kullandığı metodlarda âlicenap görünmesini becerememiştir; İngiltere, kendisi için verilmesi pek güç tâvizlere razı olurken bile isteksiz ve hasis bir edâ takınmıştır. Hint yarımadasında terketmesini bildiği bu edâyı İngiltere'nin Ortadoğuda da terketmesi behemahal lâzımdır. Aksi takdirde, sadece İngiltere değil, fakat onunla beraber bütün Batı dünyası, evvelce İ-ran'da görüldüğü üzere, nâhoş hâdiselerle karşılaşabilirler.

Türkiye'nin bu bölgede takip ettiği siyaset ise bugüne kadar hiç bir vakit, oynamamız icabeden «olgun ağabey» rolüne uygun düşmemiştir. Birleşmiş Milletlerde iç işlerine müdahale prensibiyle kabili telif olabilmesi için icabında çekimsiz kalırken Arap dâvaları lehinde mutedil ve vakur beyanlarda bulunmamız pek âlâ kabil olabilirdi. Türkiye, Batılı Mütteliklerini ötedenberi açık ve samimî bir şekilde ikaz etmesini bilseydi memleketimiz Arap halk oyunda bu derece antipaik görülmezdi.

Bunun yanında, Türkiye'nin Araplara mutedil ve hayırhah bir şekilde ve Sovyet tehlikesinin önemi üzerinde durarak bir memlekette yabancı sermayenin ve müttelik silâhlı kuvvetlerin bulunmasının, kendi misalimizde olduğu gibi bağımsızlığa aykırı sayılmaması icabettiğini izaha çalışmaya devam etmesi lâzımdır. Amma, bunu izah etmenin yolu, Başbakanın son Tahran demecinde yaptığı gibi, azarlama yolu değildir. Hıslarının son derece gergin olduğu bir devrede alıngan insanları azarlamaktan, azar layana ancak zarar gelebilir. Başbakanın Tahran nutkunun bu kısımlarını olgun bir devletin temsilcisine yakışmayan ve mukabelebilmişil mülâhazasıyla de kat'iyen izah edilemeyecek bir hata olarak telâkki ediyoruz. Kendisini Bağdat Paktının kurucusu addeden, fakat, haddi zatında, bu Pakta sair Arap devletlerini sokmakta aceceliğe kapılıp (Suriye'ye karşı yaptığı gibi) bazan pek sert, (Cumhurbaşkanının Ürdün'deki beyanata gibi) bazan pek tâvizkâr ve bir bütün ola-

rak muvazenesiz siyasetiyle neticede pak-tı lüzumsuz yere sevimsizleştirmekte bir hayli payı olan Başbakanın Ortadoğuyu tamamen Bağdat Paktına kazanmanın uzun vâdeli bir iş olduğunu ve belki de kendisinden sonrakilere müyesser olabileceğini nihayet idrak ile pek parlak sandığı sinirli çıkışlardan vazgeçmesi bütün Batı dünyasının menfaatine olacaktır.

Bu mevzuda belirtilmesi gereken bir husus da Ortadoğu memleketlerine yapılacak iktisadî yardımın verilmesinde bu memleketlerde, onlara bugün içinde buldukları devrede siyasî bir şart gibi gözükebilecek taleplerde bulunmama mümkün olan dikkati göstermektir; Bittabi bu dikkatin realist bazı hudutları da olacaktır; ezcümle şantaj ve aşırı propagandalara da müsamaha etmemelidir. Ancak, şimdiki hâlde dikkat edilmesi gereken husus, METO ve SEATO memleketleriyle bu paktlara dahil olmayan memleketler arasında iktisadî yardım bahsinde farklılık gözetildiği takdirde, bunun Sovyetlere, yeni yeni istismar teşebbüslerinde bulunmak fırsatını vereceği noktasıdır. Askerî yardım bakımından ise bu farklılık, prensip itibarıyla, elbette mevcut olacaktır. Biz, Sovyetlerin, Ortadoğuda Amerika'nın yapabileceği seviye ve kalitede iktisadî yardımlarda bulunabileceklerini sanmıyoruz. Bu itibarla neticede Ortadoğu memleketlerinin artan Amerikan yardımına bel bağlayacaklarını tahmin ediyoruz. Bu yardım sayesinde çoğalacak millî gelirlerinin halk tabakaları arasında âdil bir şekilde tevziini mümkün kılacak strüktür değişmelerini yapmak lüzumunu idrak edebilecek Ortadoğu devletlerinde, uzun vâdede refahın artmasıyla, Filistin meselesi dahil milletlerarası meselelerin de daha serinkanlılıkla mütalâa edilebileceğini ve yardım dolayısıyla Batıya bağlılığın gelişeceğini ümit ediyoruz.

Ortadoğunun genel problemleri içinde Bağdat Paktının durumu nedir? Hazırlık ve ilk gelişme safhasında iken hakkında — bilhassa Fransa'da — her ne düşünölmüş olursa olsun, bu paktın bugün Ortadoğuda Batı ile işbirliği fikrini temsil ettiğini anlamak lâzımdır. Bu itibarla, Bağdat Paktının yaşamasını ve gelişmesini sağlamak Batılı devletlere ve Türkiye'ye düşen bir vazifedir. Bu bakımdan, Amerika'nın, Paktın İktisadî Komitesiyle Bozguncu Faaliyetler Komitesine iştirakine sevinmek gerekir. Diğer taraftan, Amerikanın pakta henüz tam âzâ sıfatıyla katılmayışını da pakt dışındaki devletlerin hissi davranışlarını kollamak mülâhazasına binaen anlayışla karşılamak lâzımdır.

Bağdat Paktı muhakkak ki bir savunma andlaşmasıdır; ancak, askerî vec-hesinin gerçekleştirilmesi her şeyden önce üye devletlerin ekserisinin iptidai olan iktisadî ve içtimai bünyelerinin istikrar edilmesine bağlıdır. Bağdat Paktının askerî faidesi, daha uzunca bir zaman

için, İngiliz üslerinin Irak'ta idamesine ve bazı muzir kabilelerin faaliyetine karşı müşterek tedbirler alınmasına mü-nhasır kalacaktır. Türkiye'nin bu pakt içersindeki askerî rolü de, bize hiç bir zaman, silâhlı kuvvetlerimizin her şeyden evvel Türk ülkesinde savunmada bulunmaları zaruretini unutturmamalıdır. Türkiye'nin iktisadî kudreti savunma masraflarımızın ve savunma için ayıracağımız insan gücünün, bir de mütteliklerimizin topraklarında harekâta bulunmak maksadiyle arttırılmasına imkân veremez. NATO cephelerini Bağdat Paktına bağlayan unsur olarak Türkiye'nin, siyasî konjonktür bu bakımdan âcil bir durumda arzemediğine göre, Bağdat Paktı mütteliklerimizin alacakları iktisadî ve askerî yardımlar sayesinde yavaş yavaş kendi topraklarını bizzat savunacak hale gelmelerini ve böyle bir hale göre gerekebilecek koordinasyonu teşvikle yetinmesi lâzımdır; kaldı ki atom stratejisi bu bölgenin müdafaası bakımından da bazı kolaylıklar getirmiş olsa gerektir.

Sovyet Liderleri İngilterede

Cenevre konferansının iyimser havası içinde Eden Sovyet idarecilerinin memleketini ziyarete davet etmiş ve böylece barış içinde birlikte yaşama istikametinde bir teşebbüs yapmak istemiştir. Fakat Kruçef ile Bulganin'in Hindistan seyahati esnasında söyledikleri ve Sovyetlerin Asya memleketlerinde takibettikleri politika, İngiliz - Rus mesinden bile bahsedildi. Fakat soğuk getirdi. Bir ara bu ziyaretin feshedilmesinden bile bahsedildi fakat soğuk harbi yeniden başlatmak sorumluluğunu yüklenmek istemeyen Eden böyle bir karar almaktan çekindi. Bu suretle bu seyahat İngiliz hükümeti için istenmeyen fakat kaçınılmazı güç bir hadise halini almış oluyordu. Sovyet liderlerinin halk kütlelerine tesir etmekte gösterdikleri ustalık ta çekinme için diğer bir sebep teşkil etmekteydi. İngiliz makamları doğması muhtemel zararları önlemek için bu ziyaretin mümkün olduğu kadar sönük geçmesi ve Sovyet liderlerinin doğrudan doğruya halkla temasının önlenmesi yolunu seçtiler ve programın tesbitinde bilhassa buna dikkat ettiler.

Buna mukabil Sovyet liderleri bu seyahatin kendileri için mümkün olduğu kadar parlak ve başarılı geçmesini istiyor ve bu yolda tedbirler alıyorlardı. Malenkov'un seyahatinin bu hususta bir zemin hazırlamasına önem vermiş ve bunda çok büyük bir başarı kazanmışlardı. Bu istikamette alınan diğer tedbirlerin başında Bulganin

ve Krucef'in Londra'ya ayak bastıklarının gün yapılan iki teşebbüs bulunuyordu. Bunlardan birincisi Kominform'un feshi diğeri ise Ortadoğu meseleleri hakkında neşredilen beyanname idi. Böylece Ruslar kütleleri ve idarecileri yeni Sovyet rejiminin gerçekten değişmiş olduğuna inandırmak istiyorlardı.

1947'de kurulmuş olan Kominform bir soğuk harp aleti idi ve son değişmelerden sonra mânâsını ve önemini kaybetmiş bulunuyordu. Feshedilmesinin Sovyet politikasında büyük bir değişme olmadığı tabiidir. Fakat bunun batı halk efkârında ve tarafsız memleketlerde önemli psikolojik tesirleri olacağı da muhakkaktır. İşte fesih için seçilen zaman da bunun psikolojik bir tesir vasıtası olarak kullanıldığını göstermektedir.

Ortadoğu için yayınlanmış olan Sovyet beyannamesinde ise daha çok batılı idarecilere tesir etmek isteniyordu. Bu bölgede barışı tesis etmek üzere yapılmış olan Birleşmiş Milletler teşebbüsünü destekliyen bu beyanname ile Sovyetler gerçekten batılılar üzerinde büyük bir tesir icra ettiler. Zira gerek İngiltere, gerek Amerika için bu meselenin halli çok büyük bir önem arz ediyordu. Bu hususta kendilerine güçlük çıkarmıyacağını vaadederek Sovyet politikacıları bu devletlerdeki idarecileri büyük bir yükten kurtarıyorlardı. Böyle bir koz oynamakla Ruslar Bulganin ve Krucef'in seyahatine büyük bir ağırlık kazandırmaya muvaffak olmuşlardı.

Bu şartlarda hazırlanmış olan ziyaret esnasında Bulganin ve Krucef programı tatbik konusunda şaşırtıcı bir uysallık gösterdiler. Kendilerinin ciddi müzakerelere yanaşmıyacağı ve propaganda yapmak için her fırsattan istifade etmek isteyecekleri samiyordu. Halbuki tahminlerin aksine Sovyet liderlerinin bu ziyaretin ağırlık merkezini İngiliz idarecileri ile yapılan görüşmelerin teşkil etmesini arzu ettikleri müşahade edildi. Büyük bir ihtiyatla hareket eden İngiliz politikacılarını iyi niyetlerine inandırmak için her çareye başvuran Sovyet liderlerinin bu hususta büyük bir ustalık gösterdiklerini kabul etmek gerekir. Zira İngilizlere cazip görünecek her mesele ısrarla işlenmiş, buna mukabil, İngiltere ile Amerika'yı ayırmak veya Atlantik paktını feshetmek gibi kabul edilmeyecek gayeler güden bir taktik kullanılmaktan çekinilmemiştir. Görüşmeler gizli olmuş ve her defasında neşredilen müşterek tebliğlerle sadece anahatları âmme efkârına bildirilmiştir. Görüşülen konuların başında a) Ortadoğu meseleleri, b) Silâhsızlanma, c) İngiliz - Sovyet ticarî ve kültürel münasebetleri bulunmaktadır. Bu çeşit görüşmelerden sonra neşredilen tebliğlerden önemli neticeler çıkarmak çok güçtür. Varılan neticeler ancak uzun vadede ta-

refların politikalarında müşahade edilecek gelişmelerde görülmür.

Ziyaretin sadece görüşmelere inhisar ettiğini düşünmek doğru değildir. Sovyet liderleri bu arada basına ve halka hitabetme fırsatlarını kaçırmamışlardır. Kendileri için tertibedilen kabullerde yaptıkları konuşmaları bu iş için gayet iyi istismar eden Bulganin ve Krucef propaganda tekniğinde meşhur olan maharetlerini bir defa daha ispat etmişlerdir. İngiliz halkının tepkisine gelince, bu konuda muhafazakâr Times gazetesinin ifadesini tekrarlamak en iyi izah yoludur: "İngiliz halkı İngiliz halkı gibi hareket etmiştir. Sokaklardaki topluluklar sakin ve nezih idiler. Kötü karşılama tezahürleri yoktu ve hattâ aşırı bir tecessüs bile görülüyordu. Zira Malenkov bu tecessüsü izale etmiş bulunuyordu. İngiliz halkı sadece bu misyonun neticesini bekliyordu." Ziyaret sırasında yapılan taşkınlıklar daha çok İngiltere'de yaşayan ve demir perde gerisinden gelmiş olan mültecilerle bazı müfrit derneklerin eseridir. İngiliz halkı soğukkanlılığını muhafaza etmiş ve büyük bir realizm göstermiştir.

Am r kan Yardımı

Amerikan yardımına karşı yapılan muhtelif tenkitler arasında yardımın idare imkânları bakımından kâfi derecede elastik olmadığı da söylene gelmekte idi. Bu yıl Eisenhower kongreye Amerikan yardımını, şimdi olduğundan çok daha tesirli hale getirecek bazı teklifler getirmiş bulunuyor.

Yeni teklifte yardımın tevziini ve muhtelif memleketlere yapılacak yardımın imkânlarını günün şartlarına uygun hale getirmek bakımından icra uzvuna geniş yetkiler verilmesi istenilmektedir. Bu değişiklik talebinde bilhassa Sovyet Rusya'nın yeni iktisadî ve teknik yardım programının Batı-Bloku için ortaya koyduğu tehlikenin ve Burma, Hindistan, Endonezya v.s. gibi sayıları gittikçe artma temayülünde olan tarafsız memleketlerin ve Orta Doğudaki son gelişmelerin tesiri büyüktür.

Yeni teklifin esasları şöyle hülâsa edilebilir. Bu yıl talep edilen tahsisat geçen yıl verilmiş olan tahsisatın hemen hemen iki misli kadar olup, 4,8 milyar dolardır. Bu meblağın 500 milyonunun kullanılması bakımından Başkana çok geniş yetkiler tanımaktadır. Bu fonun 100 milyon doları Orta Doğu ve Afrika'da, 100 milyonu Asyada evvelce girişilmiş iktisadî kalkınma hareketlerine harcanacaktır. 100 milyonluk bir kısmını da Başkan tamamen serbest olarak istediği zaman ve istediği yerde kullanabilecek, lüzum görürse diğer tahsislerden kısarak bu miktarı iki misline çıkarabilecek ve

muhtelif memleketlere yapılacak 20 şer milyonluk yardım sınırlarını 40 milyona çıkarabilecektir. Başkan bundan başka bazı projeler için kendisine 10 yıla kadar uzun vadeli taahhütlere girişme yetkisinin verilmesini talep etmektedir. Fakat en çok gürültülere sebep olan talep budur. Ve teklif edildiği şekilde kabul edilmesi ihtimali çok zayıftır. Eğer kabul edilecek olursa Başkan az gelişmiş memleketlerdeki bazı muayyen yatırımların yapılması için müddeti bir yılı aşan yardım taahhüdünde bulunabilecek ve diğer memleketlere milletlerarası teşekküllere bu projeler için yatırım yapma cesaretini verecek böylelikle de bazı büyük sosyal sermaye yatırımlarının yapılması garanti altına alınmış olacaktır.

1955 Tahsilâtı

1955 Mali yılına ait tahsilât rakamları neşredilmiş bulunuyor. Buna göre geçen mali yılın gelir yekûnu 2 milyar 582 milyon liradır. Bu miktar bir evvelki yıla nazaran 400 milyon liralık bir artış ifade etmektedir.

Gelir rakamlarının bu kadar sür'atle verilmesine mukabil kat'i masraf miktarlarını elde etmek için daha bir hayli beklememiz gerekmektedir. Bu sebeple, 1955 mali yılının ne kadar bir açıklık kapandığını tesbit etmek mümkün olamamaktadır.

Mamafih, tahsilât rakamlarından, iktisadî olayların müş'irleri olmaları bakımından, bazı tahlillerde bulunmak için istifade etmek mümkündür.

Aşağıdaki tabloda, başlıca vergileri-mizdeki artma veya azalmalar tesbit edilmiştir.

Bazı Vergilerdeki Artışlar Milyon Lira

	1951	1953	1954	1955
Gelir V.	91	95	133	128
İmalât M. U.	28	21	29	51
Tekel Hasilâtı	19	64	11	112
Şeker V.	—	—	7	11
Diğer V.	161	105	64	120
Yekûn	299	285	244	400

Yukarıdaki tabloda göze çarpan ilk husus, gelir vergisindeki artışın, 1955 senesinde gerek mutlak gerekse nisbi olarak azalmış olmasıdır. Bir taraftan vergi tatbikatındaki terakkiler, diğer taraftan da, ve bilhassa, enflasyonun tesiri ile, gelir vergisinin hasilâtı son yıllarda muazzam miktarlarda artmaktaydı. Bu sebeple, artışın 1955 te azalmağa başlaması, üzerinde durulacak bir hadisedir. Eğer 1953 da, enflasyonu önlemek mümkün olursa, Gelir Vergisi hasilatında, artık

şimdiye kadar olduğu gibi, 100 milyonluk artışlar beklememek icabeder.

İmalât muamele vergisinin, 1955 te büyük bir artış göstermemesi, izahı oldukça güç bir hadisedir. Bilindiği gibi, geçen yıl, ham madde ve yedek parça yokluğundan ötürü, sınaî faaliyet hacminde daralmalar olmuştur. Bu vaziyet karşısında Muamele vergisindeki artış, bu müşahedeleri tekip eder mahiyettedir.

Mamafih biz, sınaî faaliyet hacmindeki daralmaların gerçekten varit olduğunu, ve imalât M. Vergisindeki artışın daha başka sebeplerle izah edilmesi lâzım geldiğini zannediyoruz: Bu sebeplerden birisi fiat artışlarıdır. Vergi, satış fiyatı üzerinden alındığı için, fiat artmaları vergi hasılatına tesir etmiştir. Diğer bir sebep, müstahsillerin, daha evvelki yıllar imal edipte stok etmiş oldukları malları, 1955 içinde satışa arz etmeleri olabilir. Vergi, imalâttan değil fakat satıştan alındığı için, stokların satılması vergi hasılatını arttırabilir. Nihayet, geçen yıl içinde bir temerküz cereyanı olması, ve eskiden muafiyet haddi içinde olan küçük işletmelerin, büyüklerin bünyesine ithal edilerek, vergi matrahının genişlemiş olması düşünülebilir.

Yukarıdaki tablonun ortaya koyduğu diğer bir husus, Tekel hasılatı ve Savunma vergisinin, 1955 te büyük bir artış kaydetmiş olmasıdır.

Hatırlanacağı üzere bu artış geçen sene Tekel mamulleri fiyatlarına yapılan zamlarla temin edilmiştir. Hasılatındaki artışın da açıkça ifade etmiş olduğu üzere, bu zamlar isabetli olmuştur. Ancak içinde bulunduğumuz yılda, yeni zamlar yapılmadığı takdirde, bu varidat kaynağından artış, hele büyük miktarlarda artış beklememek lâzımdır.

Şeker istihsal vergisinin 1955 te 11 milyon lira kadar bir azalma göstermesi, geçen sene çok münakaşa edilmiş olan bir hadiseyi aydınlatması bakımından son derece önemlidir; Hatırlanacağı üzere, geçen sene zaman zaman tekrar eden bir şeker buhranı olmuş ve hükümet bunu istihlâkın artmış olduğu tezi ile izah etmişti. Halbuki şimdi, anlaşılıyorki, 1955 te daha çok değil fakat daha az şeker istihlâk edilmiştir. Binaenaleyh buhran, çok istihlâkten değil fakat az istihalselden doğmuştur.

Cari bütçenin denk olarak kapanması için, bu yıl geçen yıla nazaran 500 milyon lira kadar daha fazla vâridat toplamak icab etmektedir. Halbuki yukarıdaki tahillere göre bunun aşırı bir optimizmin telâkki etmek icabeder. Binaenaleyh, bu yılın bir kaç aylık tahsilât seyrini takip ettikten sonra, hükümetin bu hususta bir karar alması, yani ya bütçeyi açıkla kapamaya razı olması veya vergilere zamlar yapması beklenmelidir.

P. muk, Tütün ve Kambiyo Kuru

Enflasyon bütün mal fiyatlarını devamlı ve şiddetli bir şekilde yukarı doğ-

ru itmektedir. Hal böyle iken, son günlerde ihrac malları, bilhassa pamuk ve tütün fiyatlarının düşüklüğünden acı acı şikâyet edilmekte olduğunu işitmekteyiz.

İlk bakışta yersiz gibi görünen bu şikâyetlerin, mesele biraz yakından incelenince, önemli bir gerçeğin ifadesi olduğu görülür. Aşağıdaki tabloda bazı ziraat mahsullerimizin 1950 deki vasatı fiyatlarıyla 1954 ve 1955 gayelerindeki fiyatları ve artış nisbetleri gösterilmiştir.

	Fiatlar			
	Kgr/Kr s.			
	1950	1954	1955	Artış %
Pamuk	285	242	332	17
Üzüm	66	67	100	51
İncir	47	46	61	30
Tütün	191	195	253	32
Patates	12	22	30	150
Pirinç	82	66	141	72
Nohut	31	52	60	100
Fasulya	27	62	48	80

Yukarıdaki tablonun tetkikinden kolayca anlaşılacağı üzere, satışları dış talebe bağlı bulunan Pamuk, Tütün, Kuru Üzüm ve İncir gibi ihracat mahsulleri fiyatları dahilinde istihsal edilen Patates, Pirinç, Nohut vesaire gibi mahsullerin fiyatlarına nazaran düşük seviyede kalmıştır.

Bunun sebebi, ihrac mahsulleri fiyatlarının kambiyo kuru yolu ile, dünya piyasalarındaki fiyatlara, bağlı oluşudur. 1946 danberi kambiyo kurları sabit olduğundan pamuk ve emsali malların fiyatları, diğer maddelerin fiyatlarını takip edememiştir. Meselâ pamuğun dünya piyasalarındaki fiyatı 1 dolar ve kambiyo kuru da 1 dolar = 280 kuruş olarak farz edilirse, pamuğun iç fiyatının 280 kuruşun üzerine çıkamaması icab eder.

Demek oluyor ki, enflasyon zamanlarında, eğer kambiyo kuru sabit ise ihrac maddelerinin fiyatları diğer dahili istihsal maddelerinin fiyatlarını takip edemez, daima bunların altında kalır. Bu hal hiç şüphe yoktur ki, ihrac maddeleri müstahsilinin aleyhine işleyen kötü bir gelir tevziine sebep olmaktadır.

Bu vaziyetin islahı için iki yol mevcuttur. Birincisi kambiyo kuru üzerinde oynamak, ikincisi müstahsile prim vermektir.

Birinci yol, yani kambiyo kuru serbest bırakarak devaluasyona gitmek, bahis konusu meselenin dışına taşan büyük tesirler hasil edecek bir tedbir olduğundan, ancak etraflı bir etüdden sonra, bu hususta bir karar verilebilir.

Binaenaleyh prim usulüne müracaattan başka çare yoktur. Nitekim hükümet geçen sene, tütün için kilo başına 25 kuruş prim vermişti. Aynı desteğin diğer

ihrac maddelerimizden esirgenmesi için hiç bir sebep görmüyoruz. Aksi takdirde bu mahsullerin istihsalinde azalmalar olması, ve sadece yalnız bir iktisadî politika yüzünden, an'anevi diyebileceğimiz döviz kaynaklarımızı kaybetmemiz tehlikesi vardır.

Ancak gerek primlerin miktarlarının tesbiti, gerekse bunların hakikî müstahsillerin eline geçmesini sağlayacak usullerin bulunması için, ciddi ve devamlı e-tüdlere ihtiyaç vardır -halbuki, maalesef, hükümetimiz bu gibi çalışmalarını halâ lüzumlu adedmemektedir-.

İktisatçılar Derneği de

Matbuatın, geçen haftalar zarfında Türkiye İktisatçılar Derneği tarafından dış ticaret meseleleri hakkında tertiplenen münakaşalı konferanslarda cereyan eden müzakerelere geniş yer ayırdığı malumdur. Bu nev'iden toplantıların tertibi memleketimiz bakımından bir yenilik sayılmalıdır. Memleketi alâkadar eden başlıca iktisadî meselelerin, tatbikatçılarıyla nazariyecileri ihtiva eden meclislerde münakaşa edilmesi nadir vukubulan hâdiselerdendir. Meselelerin açık bir şekilde ve muhtelif zaviyelerden münakaşa edilmesi, bunların tavazzuh etmesi ve takip edilecek iktisadî istikamet belirlenmesi bakımından fevkalâde faydalı, hattâ hayatidir. Bu gibi münakaşaları tertip etmek ve bunlara iştirak etmek hususlarında umumiyetle çekingen davranıyoruz. Bunun sebebini kısmen, içtimai faaliyetler sahasındaki tecrübesizliğimize atfetmek doğru olursa da, iktidarın iktisadî meselelerin açıklanması ve münakaşası hususunda tuttuğu yolun da menfi bir tesir icra ettiği şüphesizdir. İktisadî bahâsterin matbuata intikal ettirilmesi hususunda çıkarılan tahdit edici kanunlar malumdur. Devletin malî itibarını sarsmamak gibi müphem kıstaslarla her türlü neşriyatın önüne geçmek istenmiştir. Enflasyondan bahsetmek adetâ vatan ihaneti sayıldığı zamanlarda iktisadî meselelerin salimen münakaşa edilmesi ve bunlara dair neşriyat yapılması pek kolay değildi. 1956 dan beri hüküm süren zoraki müsamaha havası içinde münakaşa faaliyetinin yeniden canlandığını görüyoruz. İktisatçılar Derneği toplantıları da bu nev'iden faaliyetlerin bir misali olmuştur. Maksat dış ticaret gibi, memleketin hayatî bir meselesini ilmi bir seviyede münakaşa etmek idi. Toplantılara iştirak etmek fırsatını bulanlar, neticenin ümit edilenin fevkinde olduğunu görmüşlerdir. Dış ticaret münakaşa edilirken, kambiyo rayici meselesi devaluasyonun lehinde ve aleyhinde hususlar, prim sistemi enflasyonist tazyik gibi noktaların mevzu bahis edilmesi zaruridir. Aksi halde ilmi bir münakaşanın manası kalmaz. Bununla beraber, bazı gazetelerin münaka-

kaşaları, birinci sahifelerinde, büyük puntolarla ve sansasyonel bir tarzda aksettirmiş olmaları şayanı teessüftür. İlmî bir toplantıda sarfedilen düşünceleri bu tarzda nakletmek zararlıdır. Fakat acaba, bunun mesuliyeti, uzun müddet serbest münakaşa imkânlarını tıkamış olan iktidarda değil midir? Vaziyet hakkında hakikati saklamak teşebbüslerinin âkibeti hep böyle olur. Öğrenmek ve anlamak ihtiyacı birike birike nihayet günün birinde böyle ölçsüz şekillerde patlak verir.

M Ç. T. Kömür Komisyonu

Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının Kömür Sanayii Komisyonu 6. ncı toplantısını 30 nisan ve 12 mayıs tarihleri arasında İstanbulda yapacaktır. 16 Kömür müstahsili memleketin hükümet, işçi ve işveren temsilcilerinden teşekkül eden komisyon şu gündemle çalışmalarına başlamıştır:

1 — Genel raporun tetkiki:

a. Komisyonun evvelki toplantılarında ittihaz olunan kararların ışığı altında muhtelif memleketler tarafından alınmış tedbirler;

b. Komisyon tarafından teklif edilmiş olan anket ve tetkiklerin ifası için M.Ç.B. tarafından girilen faaliyetler;

c. Kömür sanayii sahasında kaydolunan yeni ilerlemeler ve bu saha ile ilgili olaylar.

2 — Kömür sanayiinde iş emniyeti.

3 — Kömür sanayiinde çalışan işçilerin işe alınmaları ve bu sahadaki yetiştirme mevzuları.

Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı dünyada makul çalışma normları tesis etmeğe gayret eden bir teşekküldür. Başka bir deyimle milli servetlerin en kıymetlisini teşkil eden iş gücünün egoist ve kısa görüşlü mü-

lâhaza ve hesaplarla vaktinden önce yıpratılmasına, yani istihsal hayatı dışında bırakılmasına mani olmak için bir milletlerarası çalışma tesis etmeğe ve bunu geliştirmeye gayret eden milletlerarası bir müessesedir. Teşkilâtın, muhtelif sanayi kolları için teşkil etmiş olduğu üçlü bünyeye malik komisyonların her biri kendi sahalarına giren sanayi kolundaki çalışma şartlarını, verimliliği artırma metodlarını, iş emniyetini, mesleki eğitimi, ücretleri, ve sair meseleleri tetkik ile hükümetleri ve diğer ilgilileri tenvir ve alınması lüzumlu tedbirleri tavsiye ederler.

Şimdi İstanbulda çalışmalarına başlamış bulunan Kömür Sanayii Komisyonu da bu komisyonların en mühimlerinden biridir. Kömür sanayii bilhassa iş emniyeti ve bu sanayide çalışacak işgücünün tedariki ve mesleki eğitimi bakımından hususiyet arzeder. Gerçekten bu sanayide çalışma şartları ağır ve tehlikelidir. İş emniyetini tesis, iş kazalarını asgari hadlere irca, devamlı olarak araştırmalar ve yeni tedbirler talep eder. Bu, hem istihsalin idamesi hem de geçinmek, günlük nafakasını kazanmak için çalışmaya gelmiş işçilerin hayatlarını muhafaza için zaruridir. Eğer maden ocaklarında her türlü zarurî iş emniyeti tedbirleri alınmaz ve ihmal edilirse ve grizu patlamaları, çökmeler, kaymalar, su baskınları sık sık tekerrür ederse işgücünün bol olduğu ve tam çalıştırma seviyesinden uzak kaldığı memleketler dahi kömür madenlerinde çalışacak işçilerin tedarikinde vahim zorluklara maruz kalırlar. Hele ücret seviyeleri de muhtelif sebeplerden ötürü çok gayri kâfi ise işçi tedariki büsbütün problematik bir hal alabilir.

İstanbulda çalışmakta olan Milletlerarası kömür sanayii komisyonunun gündeminin 2 nci ve 3 üncü maddeleri memleketimiz bakımından hususi bir ehemmiyet arzettiğidir. Filhakika iş emniyeti meselesi kömür madenlerimizde üzerinde ciddiyle durulması lâzımgelen bir mahiyet taşıyor. 60 kadar işçinin hayatına mal olan grizu felâketinin üstünden ancak bir yıl geçtikten sonra 24 nisanda sabaha kar-

sı (gece çalışmaları davası) vuku bulan diğer bir grizu infilâkının da 8 işçinin ölümü ve 60 kadar işçinin de yaralanması ile neticelenmiş olması bizi ciddi olarak düşündürmelidir. Madenlerde grizunun mevcudiyeti artık kolaylıkla anlaşılabilen bir hal olduğu halde hâlâ, ölümlere sebebiyet veren patlamaların vuku bulmakta olması anormal bir durumdur. Milletlerarası Çalışma Bürosunun İstanbul toplantısı dolayısıyla hazırlanmış olduğu iş emniyeti hakkındaki raporda Türkiyede kömür madenlerinde iş emniyeti ile alakalı tedbirlere dair hiçbir malûmatın yer almamış olması da maden çalışmalarında o kadar hayati bir ehemmiyet arzeden iş emniyeti meselesinin memleketimizde gerektiği gibi ele alınmış olduğuna dair hiszlerde tereddütler yaratmakta ve aynı zamanda bizi, işçilerin de madenlerdeki tehlikeler hakkında icap ettiği şekilde yetiştirilmemiş oldukları neticesini istihraça sevk etmektedir. Kömür ocaklarında doğu fatalizmüne benzer bir zihniyetin yeri olmamalıdır.

Mesele bu yetiştirme yönünden de ele alındığında İstanbul toplantısının gündeminin 3. üncü maddesi, yeni kömür sanayiinde çalışacak işçilerin işe alınmaları ve bu sahadaki yetiştirme mevzuları davası da memleketimiz bakımından üzerinde hususiyetle durulmağa değer. Zira halen Zonguldak kömür madenlerinde çalışmakta bulunan işçilerin büyük bir kısmını münavebeli denilen işçiler teşkil etmektedir. Bu işçilerin mesleki formasyonları meselesi ele alınmış değildir. Şüphesiz verim kifayetsizliği gibi iş kazalarının frekansının kesafetinde mesleki eğitimin geniş yeri olduğunu bu vesile ile hatırlatmak yerinde olacaktır.

Şüphesiz, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının Kömür Sanayii Komisyonunun İstanbul çalışmalarını bazı kararlara müncer olacaktır. Memleketler bu kararları samimiyetle benimseyip tatbik alanına ihtikâl ettirdikleri nisbette bir taraftan kendi ekonomileri ve sosyal politikaları bir taraftan da bu sahadaki milletlerarası işbirliğinin müstakbel gelişmeleri için faydalı olabileceklerdir.

ları ortadan kaldıracaklarını iddia eden bir devalar manzumesi, bir utopyalar silsilesi manzarasını gösterir.

Yunan sitesinin şekil değiştirmesiyle peyda olan karışıklıklara bir nihayet vermek isteyen, Yunan sitesinin 'dondurulmasını' temin edecek ideal sistemi ortaya atan, Eflâton'dan, modern cemiyetin iktisadî ve diğer her türlü zorluğu bertaraf edeceğini iddia eden Marx'a, kadar büyük siyasî düşüncelerin hepsi, cemiyet hayatında, sarsılmaz bir düzeni temin edeceklerini inandıkları hal çareleri teklif etmişlerdir. Umumiyyetle bu hal çareleri, ortaya atılmış oldukları devirde, hakikaten cari olan bazı vakıalar üzerinde kurulmuşlardır. Bu bakımdan, mevcut problemleri halletmek yolunda zamanla geniş bir kabul mazhar olurlar ve ortaya çıkmalarına sebep olan dert-

İncelemeler

Yeni Bir Utopya

Şerif MARDİN

Batı medeniyeti tarihinde insanların toplu halde yaşamalarından doğan problemleri halletmeye çalışmış olanların sayısı pek çoktur. Cemiyet içinde rastlanan aksaklıklar zaman zaman tahammül edilmez bir raddeye geldikçe bun-

lara bir hal çaresi bulunabileceğine inanmak ve bu dertleri ortadan kaldıracak ideal sistemler teklif etmek, batı siyasî davranışının özelliklerinden biri olmuştur. Bunun içindir ki Batının siyasî fikirler tarihi, cemiyetteki aksaklık-

lerin izalesinde müessir olurlar. Ancak bu gibi kullî hal çarelerinin de eksik bir tarafı vardır: o da kalıplaşma temayülleri yani zamanla değişen şartlara uymamaları ve eski hüviyetlerini muhafaza etmeleridir. Bir yazarın tabiriyle, *Utopya* şeklinden *İdeoloji* şekline geçmeleridir. Gerek bu hal çarelerinin kalıplaşma temayülü, gerekse bunları teklif etmiş olan düşüncülerin dünyayı objektif olarak görmemeleri vakıası ancak yirminci asırda ilmi bir şekilde tetkik edilmeye başlanmış ve bu gayretler de birkaç yıl önce bilim sosyolojisi ismi veriler bilim dalını meydana getirmiştir. Fakat, hadiseleri nisbeten dahi olsa daha objektif bir şekilde tahlil etmeye yarayan bu usulden, maalesef Batı alemi tam manasile faydalanamamıştır. Kaldı ki objektif olmanın en yüksek zirvesine eriştiklerine inanan marksist bilginler tabiatile bu metoda hiç ehemmiyet vermemişlerdir. Hele siyasi davranışa bu yeni bilim dahi hiç müessir olmamıştır. Bütün dünyada en derin düşünen siyaset adamları bile (Gandi gibi yeni bir görüş ortaya atan bir iki istisna hariç) kalıplaşmış, kullanılması kolay bazı düşünce tarzlarını esas ittihaz etmeyi tercih etmişlerdir. Tarih akışının gittikçe hız bulduğu devrimizde, cemiyetlerin eskisine nazaran her gün artan bir suretle değiştiği anda, halâ uzun zaman önce ortaya çıkmış olan utopyalar rehber olarak kullanılmaktadır. Bu utopyaları klâsik liberalizm veya marksizm'den mülhem olmak üzere iki geniş gruba ayırabiliriz.

Her iki görüş de asgarî bir asır önce vazedildikleri için, o zamandan beri bir hayli değişmiş olan dünya şartlarını kaale almaktan acizdirler. Birçok hadiseleri tefsir etmekte aciz kaldıkları için de, bu iki esas görüşün cevaplandırılmadığı cemiyet meseleleri mütemediyen artmaktadır. Hiç şüphesiz ki bu teorilerde de tecricî bir gelişme olmuş ve modern şartlara uydurılmaya çalışılmışlardır, fakat sosyalizm ve klâsik liberalizm, değişik şekillerile bile, bize çok uzak olan bir alemin izlerini taşımaktadırlar.

Bir taraftan Marksizm, insanlara mahsus bazı insiyakî hareket tarzlarına ehemmiyet vermediği için, bu insiyaklarla ilgili meseleleri "taktik" başlığı altında mülâhaza etmiş, aslında bu gibi "kullanıcı" bir metodla bile insan topluluklarına tam manasile hakim olunamayacağını idrak edememiştir. Neticede bu sisteme dayanarak meydana getirilen müessese çerçevesi ancak prensip tavizleri verilerek suretile yaşatılabilmiş ve Marksizmin tatbik edildiği Sovyet Rusya'da dahi Stalin sonrası infialakı ve esir kamplarındaki mukavemet hareketleri önlememiştir.

Keza, klâsik liberalizm, aslında dar bir zümrenin cemiyet görüşlerini ifade ettiği için, modern cemiyetin içindeki hadiseleri izah ve halletmeye kâfi gel-

memiştir. Klâsik liberalizmin bu dilemmasını iktisat alanlarında en bariz bir ifadesini, İngiliz ikisatçısı Keynes'in ittihaz etmek mecburiyetinde kaldığı hareket hattında görmek mümkündür. Keynes, modern Batı cemiyetinin iktisadî problemlerinin en mühimmi olan konjonktür hareketleri üzerine eğildiği zaman, gayesi, klâsik liberal görüş ve tutumu değiştirmeden bu krizleri ortadan kaldıracak bir çare bulmaktır. Zamanla Keynes'in düşüncesi bir nevi paradoks marzarası arz etmeye başladı zira, bu iktisatçı, liberal ekonomik sistemin kurtarılması için, klâsik liberal iktisat teorisinin reddettiği plânlama ve kontrol gibi bazı usullere müracaat edilmesi lüzumunu kabul etmek mecburiyetinde kaldı.

Siyaset alanında buna benzer muvaffakiyetsizlikler bulmak zor değildir. Almanya'nın birinci dünya harbinden sonraki siyasi gelişmesi, klâsik siyasi liberalizmin hiç te ummadığı ve cevabını veremediği bazı hadiselerle karşı karşıya kalabileceğini ve bu şartlar altında kolayca mağlûbiyete uğratılabileceğini göstermiştir.

Sözün kısası, bugün dünyada insanların ekseriyetinin hareket hattını tayin etmekte rehber olarak kullanılan görüşlerin her ikisi de devrimizdeki bazı mühim gelişmeleri kaale alamadıkları için gerek içinde yaşadığımız dünyayı anlamaya gerekse bir hareket hattı tayin etmekte kifayetsizdirler.

Bu kifayetsizliğin esası nedir?

Birçok emareler, bunun, kütle davranışı" ismini verdiğimiz bir yeni davranış tarzının müstakil bir unsur olarak tetkik edilmemiş olmasından, kütle davranışının mevcut teorilerde kaale alınmamış olmasından, ileri geldiğini işaret etmektedir.

Modern dünyada, endüstrileşme hareketi ve nüfus kesafetinin artışı an'anevî cemiyet çerçevelerinin erimmiş olması, karşımıza yeni bir adamı, kütle adamını, çıkarmıştır. Bu yeni tip, eskiden daha az seyyal cemiyetlerde, aile, kabile, cemaat gibi birliklerin şahıs için temin etmiş oldukları güvenlik ve bağlanma imkânlarından mahrumdur. Kütle adamı, evvelce kendisine bir güven hissi veren sosyal çerçevenin yerini tutacak bir teşekkül aradığı zaman kendisini bir fert olarak değil fakat kütlelenin bir unsuru olarak kabul eden, sendika veya siyasi parti gibi teşekküllerle karşılaşmaktadır. Şahsiyetini böylece kaybeden ferdin deruni huzursuzluğu ve daima bir atom olarak hareket etmek mecburiyetinde olduğu keşfi, onu, eski sosyal çerçevenin verdiği güvenlik hissini başka bir yerde aramaya sevk etmektedir. Kütle adamı böylece sahte cana yakınlığı ile kendisine hitab eden demagoglara, ve his ve insiyak üzerinde kurulmuş, kan ve toprak gibi sıcaklığı hissettiği, sembollere dayanan faşizm gibi rejimlere, kolayca esir olmaktadır.

Alman siyasi liberalizminin mu-

vaffakiyetsizliği, kütle adamındaki bu bağlama ihtiyacını karşılayamamış olması şeklinde izah edilmelidir. Keza, Keynes'in geçirdiği tecrübe, klâsik ekonominin mühim bir zaafının iktisadî davranışın tahlilinde fertten daha geniş birimlere yer vermediğinden ileri geldiğini göstermiştir. Nihayet, bugün, Batı devletlerinde, kütle hareketlerinin bizatihi bir problem olarak ele alınmamış olmasından doğan zorluklara rastlamak kolaydır. Birçok Batı memeketlerinde bir hayli büyük millî servet kayıpları ile neticelenen mütemedî grevler bu belirtilerden birini teşkil eder. Bu sahada yapılan araştırmalar ücret ihtilâflarının yalnız bir maddî refah temini ile ilgili olmadığını ve işçilerin ücret üzerindeki ısrarlarının, içinde buldukları işçi külesinin yeknesaklığından kendilerini sıyırma gayreti şeklinde tefsir edilmesi lâzım geldiğini göstermiştir. Kaldı ki Batı sendikalarında sendika liderlerinin emirlerinin dinlenmediği ve işçilerin çoğu zaman liderlerin taktik bakımından mahzurlu gördükleri grevleri tasdik ettirmeye muvaffak oldukları bir vakıadır.

Sovyet Rusya'da dahi, rejimin çerçevesine sığmayan bu kabil kütle hareketlerine rastlamak mümkündür. Son zamanlar, Tiflis gibi otuz senedir diktatörlüğün baskısı altında yaşamış olan bir şehirden çıkan patlak, kütle hareketlerinin en gayri müsait şartlar altında bile ortaya çıkabileceklerini gösterir. Sovyet gençliğinin, Antimarxist ilân edildiği halde bir türlü önüne geçilemeyen, caz merakı, ve kendine mahsus "boş-stil"liği, buna benzer hareketlerin diğer bir belirtisidir.

Bu bakımdan nazarı dikkatimizi çekmesi gereken bir hadise de, kütleyle dayandığını iddia eden ve kütle hareketlerine doktrinlerinde yer veren Marksizm'in bile bu hareketlerin ne zaman ortaya çıkacaklarını ve ne şekilde cereyan edeceklerini kestirmemiş olmasıdır. Rusya'daki 1905 ihtilâli, Rus komünistlerinin hiç de beklemedikleri bir anda husule gelmiştir. Keza 1917 de mahallî sovyetlerin teşekkülündeki insiyakî faktörlerin payı umumiyetle tahmin edildiğinden çok fazladır.

Bütün bunlardan şu belli neticeleri çıkarabiliriz: Modern kütle, karakteristik bir hareket tarzı gösteren hakikî bir birimdir, bir *fiksiyon*, mücerret bir mefhum değildir, kütle hareketleri rejimlerle mukayyet değildirler ve rejimler ve ideolojiler üstü bir mahiyet taşırlar. Bundan dolayı kütle davranışını en mühim bir unsur olarak kendi bünyesine mezcemediyen bir utopya, bir siyasi sistem, eksik bir sistemdir.

Modern demokrasinin halletmesi gereken meselelerden biri de kütle adamını kütle adamı olarak hareket etmekten kurtarmak, ona şahsiyetini iade etmektir. Bu husus eski cemiyet çerçevelerinin yeniden ve sunî olarak kurulması ile temin edilemez zira bizzat büyük

kütlelerin teşekkül vetiresi bu çerçevenin erimesine sebeb olmuştur. Bu gibi yeni bir utopyanın tesisi hiç şüphesiz ki son derece zordur fakat üstünde uzun zaman düşünülmesi gereken bu problemin bir hal çaresinin ferdin cemiyetteki iştirak payını arttırmak olduğuna şüphe yoktur. Kütle adamının içinde yaşadığı cemiyete ve kıymetlerine karşı isyan etmemesi için bu cemiyette bir tesir payı olduğunu görmesi lâzımdır. Bu boşluğu karşılamak üzere kütle kompleksleri içine yaşayan bir insana birkaç senede bir oy sandığının başına gelip oyunu kullanmak fırsatını vermek, aklıktan ölmekte olan bir adama simidin üstündeki susamı teklif etmeye benzer. Ferdi, içinde yaşadığı

cemiyetin küçük birimlerinden itibaren büyüklerine doğru iştirak ettirmek elzemdir. Gene, servet kaynaklarının herkesin aynı derecede nimetler temin etmesini sağlamak, kütleleri istikrarlı bir cemiyeti sağlam temeli haline getirmenin en mühim yollarından biridir.

Yukarıdaki mülâhazalar yalnız endüstrilemiş Batı memleketleri için cari değildir. Orta Doğuda da, birçoklarının farkına varmadıkları halde, kütle hareketinin hakim olmaya başladığı bir durum hasıl olmaktadır. Bilhassa Türkiye'de son otuz sene içinde an'anevi cemiyet çerçeveleri eridiği gibi birkaç senedenberi ziraat sahasında vuku bulan gelişmeler ve endüstrileşme hareketleri bu erimeyi hızlandırmış ve çök

partili rejime geçiş, kütleleri bir kuvvet unsuru olarak sahneye çıkarmıştır.

Memleketimizdeki bir kısım aydınların Batı demokrasisinin daima ardından koşmamızdan şikâyet ettikleri bu anda bile demokratik hayatın teori ve pratiğine yenilikler getirebilme fırsatı daha elimizden kaçmamıştır. Bütün problemimiz, Batı demokrasisinin kalıplaşmış şeklinin kısır bir taklidi ile iktifa etmeyip, kütle davranışı problemini ciddiye alarak buna samimi hal çareleri aramaktan ibarettir. Bu şekilde yalnız Orta Doğu memleketleri için değil, hatta belki de Batıya bile demokratik hayat yolunda bir şey öğretmiş olmak şerefini kazanırız.

Amerikan Demokrasisinde Din ve Devlet Ayrılığı

(Geçen Sayıdan Devam)

A) Mekteplerde din tedrisatı meselesi :

XVII ci yüzyıla gelinceye kadar Avrupa memleketlerinde cari olan öğretim sistemi dinî terbiye esasına istinad etmekte ve mekteplerde Allahın sözleri ve Allahın emirleri tedris olunmaktaydı. Klise ve Devlet münasebetlerinin oldukça gevşek bağlara dayandığı protestan memleketlerinde dahi talim ve terbiye sisteminin esasını munhasıran mukaddes kitabın (yani İncil'in) tefsiri teşkil etmekte ve başlıca gaye, çocuklara Allaha niyaz ve ibadet usullerini öğretmek idi. Devlet, diğer sahalarda olduğu gibi, öğretim sahasında da, otoritesini klisenin gayelerini tahakkuk ettirmek babında istimal etmekteydi. Avrupadan Amerika kıtasına ilk hicret edenler, beraberlerinde o zamanlar için her yerde cari olan din tedrisatı sistemini de birlikte getirmişlerdi.

Fakat Amerika gibi çeşitli ve farklı din ve irka mensub grupların meydana getirdiği bir camiada milli birliğin tahakkuku, ancak bu grupların fevkinde ve bu gruplardan her hangi birisinin tesir ve nüfuzundan azade bulunan milli müesseselerin mevcudiyeti ile kaabil olabilirdi. Bundan dolayıdır ki Amerikalılar, daha bidayette, öğretim işiyle görevli müesseseleri demokrasinin bir sembolü ve müşterek milli hayatın temeli olarak kabul etmişler ve bu sebeble devlet mekteplerinde din tedrisatına yer vermek istememişlerdir. Dinin, öğretim müesseselerine yabancı bırakılması sistemi, böylece umumî vicdana hakim olmuş ve bu sahadaki gayretler, yavaş yavaş, fakat kolaylıkla netice hasıl etmiştir.

1 — Devlet mekteplerinde din tedrisatına yer verilmemesinin Demokrasi icabatından olduğu :

İBraz yukarda gördük ki Amerikalılar din ve devlet işlerini yekdiğerinden kalın ve aşılmaz bir duvarla ayırmak ihtiyacını, bilhassa geçmiş devirlerin acı

hatıraları sebebiyle duymuşlar ve kurdukları devletin din işleriyle en ufak bir ilişiği bulunmamasını başlıca gaye edinmişlerdi. Âli Mahkeme, bir yandan tarihî hâdiseleri ve bir yandan kurucuların ideallerini göz önünde bulundurarak Devlet ve din işlerinin muktak şekilde ayrı kalması gerektiği imaniyle hareket etmiş ve hemen hemen bütün kararlarında Anayasanın yukarda zikretmiş olduğumuz hükümlerini müsamahasız bir şekilde tatbik etmiştir. «Watson V. Jones» davasında verdiği bir kararda şu satırları okuyoruz: «Hürriyetlerimizin her türlü muz'ir tehlikelerden vikâyesi ve idamesi için Devlet ve hükümet sistemimiz, dünyevî müesseselerimizin dinî tesir ve müdahalelerden tahlisini mümkün kılacak mahiyette inşa olunmuştur. (19) Fakat lâiklik bahsinde Âli Mahkemenin en ziyade hassas davrandığı mesele öğretim sisteminin dinî tesir ve usullerden azade kılınması olmuştur. Mekteplerde din tedrisatı yapılamayacağına mütedair Anayasada her hangi bir hüküm mevcut olmamakla beraber Âli Mahkeme, müşterek vicdana hakim olduğunu biraz evvel belirttiğimiz hususları nazarı itibare almak suretiyle, lâiklik prensibini son derece geniş bir şekilde tefsire çalışmıştır. Denilebilir ki din ve devlet işlerinin her sahadada, ve hususiyle talim ve terbiye sahasında birbirinden tefriki lüzumu Amerikan cemiyetinin demokratik reaksiyonu olarak vücut bulmuş ve Âli Mahkeme, milletin bu hissiyatına ve arzusuna tercüman olacak şekilde hareket etmiştir. 1947 tarihinde «Mc Collum V. Board of Education» davasında ittihaz ettiği bir kararında Âli Mahkeme, Devlet mekteplerinde, mecburi veya ihtiyarî, din tedrisatı yapılamayacağını demokratik bir cemiyetin zarurî bir şartı olarak görmüştür. Sırası gelmişken bu son derece alâkabahş karar üzerinde kısaca tevakkuf edelim.

1947 yılında Âli Mahkemenin karara bağladığı bu dava, «Illinois» eyaleti

«Champaign» kazası sakinlerinden McCollum isimindeki bir şahsın Devlet mekteplerinde ihtiyarî din dersi verilmesi babında mahalli «Board of Education» tarafından alınmış olan bir karar aleyhine açılmıştı. «Board of Education», Amerika'da, bir nev'i Eğitim Meclisi mahiyetinde bir müessesedir. Adı geçen Eyalet resmî mekteplerinde bu Meclisin muvafakat ve müsaadesiyle, ve mektep idarecilerinin murakebesi altında ihtiyarî din dersleri verilmesi kararlaştırılmış ve haftada sadece bir gün, hususî din hocaları marifetiyle din tedrisatı yapılmaya başlanmıştı (Katolik, Protestan ve Musevi dinleri için ayrı ayrı dersler ihdas olunmuş ve hocalar tutulmuştu).

Din dersi almak isteyen talebeler, velilerinden getirecekleri izin kağıdıyla bu derslere girebilecekler ve diğerleri, yani din dersi takip etmek istemeyenler ise bu satlerde normal derslere devam edebileceklerdi. Din tedrisatını yapmağa memur hocalar Devlet parasıyla değil fakat hususî şekilde, talebe velilerinden toplanan paralarla, tutulmuş olmasına ve din tedrisatının tamamıyla ihtiyarî bir mahiyet taşımaya rağmen McCollum isimindeki bir şahıs, Devlet resmî mekteplerinde din dersi okutulması kayfiyetini Anayasa ahkâmına aykırı telâkki ederek işbu davayı açmış ve Âli Mahkeme, Devlet mekteplerinin Umumî Bütçeye dahil tahsisatla kurulmuş olduğunu, Devlet malı olan bir binanın dinî faaliyetlere alet edilemeyeceğini, resmî sıfatı kazın mektep idarecilerinin din tedrisatıyla ilgili idarî tasarruflarda ve faaliyetlerde bulunamayacaklarını beyanla ihtiyarî mahiyette dahi olsa resmî mekteplerde din dersi verilmesinin demokrasi zihniyetine aykırı bulunduğunu hükme bağlamış ve davacıyı iddiasında haklı bularak Eğitim Meclisinin yukardaki kararını iptal etmişti.

2 — Devlet mekteplerinde ihtiyarî mahiyette dahi olsa din dersi verilemeyeceği:

Lâiklik esasını, görüldüğü veçhile, sayarı hayret bir kıskançlıkla kararlarına mehz yapan Ali Mahkeme, Devlet

Mekteplerinde sadece "mecburi" mahiyette değil fakat "ihtiyari" mahiyette dahi din tedrisatı yapılamayacağı tezini kabul ederken, esbabı mucibe olarak bir takım psikolojik unsurları da esas kabul etmiştir. "McCullum V. Board of Education" davasında Hakim Frankfurter. Devlet mekteplerinde ihtiyari din dersi okutulmasına müsamaha göstermenin, haddi zatında, dinle Devlet arasında mevcut ve aşılmaması gereken duvarda rahne açılmasına göz yummak demek olacağına temasla şöyle diyor: "Organlarından her hangi birisi marifetiyle ve bilhassa öğretim sahasında Devletin, din ve dünya işlerini birlikte görmesi imkânlarına yer vermemek suretiyle Amerikan Cemiyeti, genç ve genç olduğu kadar da terakibi itibariyle benzerine ender rastlanır bir milletin ihtiyaçlarına en uygun bir şekilde hareket etmiştir. Devlet ve Din, birbirlerinden ya tamamıyla ayrıdır veya değildir... Bunun ortası olamaz. Devlet mektepleri, her şeyden evvel, Demokrasimizin sembolü ve müşterek kaderimizin en muessiri hazırlayıcı vasıtasıdır. Anayasamızın mutlak şekilde ayrı kalmalarını lâzım addettiği meselelerde, sui tefahüm şöyle dursun fakat en ufak bir anlaşmazlığı dahi bertaraf etmek bakımından Devletin, resmî mekteplerde ayrılık yaratacak... mahiyetteki faaliyetlerini önlemek kadar hiç bir şey, memleket için hayati olamaz. Millî Birliği her türlü tecezzi ihtimallerine karşı emniyet altına alan Anayasa sistemimizin en mukaddes ve hayati esası, din ve devlet ayrılığına müteallik bu büyük Amerikan prensibidir. Bu prensibi mutlak bir şekilde tatbik etmek için çalışmak Âli Mahkemenin en mukaddes vazifesidir."

Âli Mahkemenin içtihadından şu anlaşılıyor ki resmî mekteplerde din tedrisatının "ihtiyari" bir mahiyet taşıması, din ve vicdan hürriyetine ve Anayasanın bu mevzuda teminat altına aldığı prensiplere yönelmiş tehlikeleri azalmış sayılamaz. Zira din derslerini "ihtiyari" kılmak demek, çocuğa, bu derslere girip girmemek bahsinde, sadece bir tercih hakkı bahsetmek demektir; yani çocuk, ebeveyninin muvafakat ve müsaadesi üzerine bu dersleri takip edebilecek aksi takdirde edemeyecektir. Görülüyor ki bu, din tedrisatı bakımından "cebir" ve "tazyik" unsurunun tahfif edilmiş olması demektir. Fakat mukaddes kılması gereken "vicdan hürriyet" sahasının her türlü tesir ve nüfuzdan azade kılınması demek değildir.

Filhakika başkalarını ve her gördüğünü taklit merakı çocuk ruhuna has tabii bir huydur; diğer bir deyimle, başkalarından farklı ve ayrı bir şekilde ve kendi irade ve mantığının emrettiği yolda hareket etmek, ve kendi vicdanının sesine uygun bir tarzda yaşamak çocuk karakterine has olan bir haslet değildir. Binaenaleyh din tedrisatına "ihtiyari" bir mahiyet vermek, bu derslere iştirak etmeyen, veya ebeveynin muhalefeti sebebiyle, ettirilmeyen çocuklarla, tedrisatın yapıldığı din ve mezhebden gayri bir dine ve mezhebe bağlı aile çocuklarının ruhunda, izahı belkide gayri kaabil bir

"tefrike" tabii tutulmuş olma hissini de yer alabileceğini hesaba katmak elzemdir. İşte çocuk psikolojisinin bu ince taraflarını nazarı itibare alan, ve daha doğrusu din derslerine iştirak etmeyen çocuğun taze ruhunda uyandıracak "başkalarından ayrı tutulma, hissini muzir neticelerini hesaplayan Âli Mahkeme, Devlet mekteplerinde "ihtiyari" mahiyette dahi olsa din tedrisatına yer verilemeyeceğini, zira aksi takdirde demokratik bir cemiyetin bekasının mümkün olamayacağını kabul etmiştir. (4)

III — Din ve Devlet işlerini birbirinden ayırmak dine karşı bir husumet olmayacağı gibi dinin ve dini inanların zayıf duruma sokulması neticesini de tevlihtir etmez :

A) — Lâiklik, dine karşı husumet manasını taşımaz :

Amerikalıların din ve Devlet işlerini mutlak bir tefrike tabii kılmaktan anladıkları şey dine ve dini inanlara karşı ilgisizlik, kaygusuzluk veya husumet değildir. Onlar için din ve Devlet, birbirlerine muhasım iki müessesese değil, fakat bilâkis bütün bu ayrılığa rağmen birbirlerine manen destek teşkil eden iki kuvvettir. Denilebilir ki yeryüzünde hiç bir millet, Amerikalılar kadar dini âdet ve akidelerine, inanlarına, bağlı değildir. Amerikayı ziyaret etmiş olanlar gerek kongrede ve gerek Eyâlet teşrii meclislerinde, celselerin bir rahip huzurunda dini dualarla açıldığını bilirler; bunun gibi, Cumhuresinin kongreye yolladığı mesajlar, veya halka irat ettiği nutuklar, umumiyetle Allahın inayeti ve yardımını dileyen cümlelerle süslenmiştir; Mahkemelerde ve diğer âmme müesseselerinde daima Allahın inayeti niyaz olunur ve onun mağfiretine sığınılır.

Fakat dine karşı beslenen bu sevgi ve saygı yanında din ve Devlet işlerinin birbirlerine tesir icra etmemesi gerektiği şu'uru da köklü bir şekilde yerleşmiştir. Ali Mahkemenin, "Zorach V. Glauson" davası münasebetiyle vermiş olduğu bir kararında şunları okuyoruz: "Eiz Allahı en yüksek varlık kabul eden müesseselere bağlı dindâr bir milletiz. Cemiyetimizde her şahsın, kendi inandığı tarz ve usullerde ibadet etmesi teminat altına alınmıştır. İnsan nev'nin ruhi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabilecek her çeşit inanış ve akidelere yer verilmiştir. Din ve mezheb gruplarından her hangi birisine karşı tarafgir mahiyette olmayan, ve bunlardan her birini kendi menfaatlarının himmet ve gayretleriyle ve kendi akideleleri gereğince, inkişafa sürükleyen hükümet faaliyetlerini destek-

leriz. Devlet, muhtelif din mezhepleri arasındaki münasebetler muvacehesinde kendi bitaraflığını muhafaza etmek mecburiyetindedir; hiç kimseyi muayyen bir dini inanışa davet edemez; muayyen bir din veya mezhebin icrasını cebri kılamaz; hiç kimseyi kilise ayinlerinde hazır bulunmağa, dini tatilleri kabule, veya din tedrisatını takibe icbar edemez. Fakat bunun yanında Devlet, kendisini dine alet etme temayülünde olanlara, veya bir dinin icrası için ilticagah yapmak isteyenlere karşı kapılarını kapamak zorundadır".

B) — Lâiklik, dini inanların zayıflaması neticesini tevlihtir etmez :

Amerikan siyasi hayatını tetkik edenler pek alâ müşahede etmişlerdir ki din ve devletin ayrı ve müstakil kalması ve hususiyle resmî mekteplerde din tedrisatı yapılmaması bahsinde en çetin mücadeleye başvuranlar, meselâ Horace Mann ve James Medison, hususi hayatlarında son derece dindâr ve mensub oldukları dinin icablarını yerine getiren kimselerdi. Fakat onlar için din ve devlet işlerinin ayrı kalması, hem siyasi hürriyetlerin ve hem de din ve vicdan hürriyetinin tahakkuku ve yanyana idamesi bakımından şart idi.

Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması ve bilhassa Devlet mekteplerinde din derslerine yer verilmemesi keyfiyetinin halkın dini inanlarına karşı bir hareket olmadığı, ve dini inanların zayıflaması neticesini de tevlihtir etmediği hususuna temas eden Âli Mahkeme, "Mc Collum V. Board Of Education" davasında, hâkim Frankfurter'in ağziyle şöyle diyor: "Şunu hatırlatmak icab eder ki resmî mekteplerde din dersine yer verilmemesi keyfiyeti halkın dini inanışlarında tereddidi yaratmağa matuf bir hareket değildir... Lâik mektepler tesisi dinin cemiyet ve halk hayatında oynadığı temel rolü bilmemezlikten gelmek veya küçümsemek manasına gelmez ve hiç şüphe yok ki halk için bir nevi manevi gıda yerine geçebilecek olan din tedrisatının külliyan memnuiyeti demek değildir. "Filhakika Amerikada, hususi mekteplerde pek alâ din dersleri verilebilmekte ve hattâ münhasıran din tedrisatı yapmağa mahsus hususi mektepler ihdas olunabilmektedir.

(4) Böyle bir ayrılık keyfiyetini, Âli Mahkeme, Anayasanın teminat altına aldığı "musavat" hakkıyla de kabili tevlihtir görmüştür. (Bk. Anayasa, Mad : XIV).

SEYHAN NAKLİYAT
Limited Ortaklığı

Memleket Nakliyat hizmetinde

Orta Doğu Üniversiteeri

Osman OKYAR

Geçen Şubat ayında Üniversiteleri görmek ve akademik muhitlerle temasa girmek üzere, İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Dr. Hıfzı Timur ile Orta doğu bölgesinde takriben beş hafta süren bir seyahat yaptık. Komşu Arap memleketlerinde üniversite hayatının Forum okuyucularını alâkadar edeceğini zannettiğim için, bu yazıda seyahatimize ait bazı intibaları nakletmek istiyorum.

Evvellâ Orta Doğu memleketleriyle kültür temaslarının ehemmiyetine dair birkaç söz ile başlayalım. Zannederim ki, hâlen cari olan dış politika cereyanları ne olursa olsun Türkiyenin bütün Arap memleketleriyle kültür, temaslarını sıklaştırması, Orta Doğu bölgesinde garplılaşma ve demokrasi temayüllerinin kuvvetlendirilmesine yardım edeceği gibi, bu bölgede ve hattâ cihanda sulhunu daha sağlam esaslara istinat ettirilmesine hizmet edecektir. Kanaatimce, memleketler arasında yaklaşma, siyasi veya askerî zaruretlerden ziyade, fikir mübadeleleriyle, şahsî tanışmalarla ve milletlerin birbirlerini daha iyi tanınması ve anlamasıyla gerçekleşir. Münevver muhitlerin karşılıklı olarak temasa geçmesi sayesinde taraftarın görüşleri ve düşünceleri daha iyi anlaşılabilir olur. Müsterek davalarda fikir teatisi yapılır, mevcut ihtilâflar ya halledilir veya hakikî menşeleri ortaya çıkarılır, memleketler arasındaki manevî havayı ağırlaştıran bulutlar temizlenir, velhasıl her bakımdan daha berrak bir iklime, müspet adımların atılmasına imkân veren bir iklime yaklaşılabilir. Bu şekildeki hareketlerin müessiriyetinin, askerî veya siyasi anlaşmalardan çok daha fazla olduğunu zannediyorum. Yaptığımız seyahatin neticesinde vardığımız kanaat şudur ki, bugün Arap memleketleriyle bu neviden temasları çoğaltmak her zamankinden daha mühimdir. Çünkü, silinmesi veya hiç olmazsa kısmen izalesi mümkün olan bir çok suitevehümler ve anlaşamamazlıklar mevcuttur. Bunların mevcudiyetini kısmen bizim hata ve ihmallerimize atfedebiliriz, kısmen de belki, Arap memleketlerinde aleyhimize yapılan haksız propağandalarda burada tesiri olmuştur. Maamafih hata ve kusur aramak zaman kayıbından başka şey değildir. Yapılması gereken bütün hüsnüniyetimizle, mevcut durumu düzelterek adımlar atmaktır. Komşularımızın davalarıyla hüsnüniyetle alâkadar olursak işbirliği ve dostluk davasında muvaffak olacağımıza şüphe yoktur.

Gelelim seyahat intibalarına. Bu seyahat esnasında Lübnan, Suriye, Irak ve Mısır ziyaret etmek fırsatını bulduk. Tabiatıyla, fikir hayatı ve üniversite faaliyetleri bu memleketlerde aynı derecede inkişaf etmemiştir. Bu yola daha evvel girmiş olan memleketler (meselâ Mısır), işe daha sonra başlayan memleketlere

nazarın (meselâ Irak) ilerde bulunuyor. Ancak bütün bölge için varit olan bir umumî müşahede yapmak mümkündür. O da şudur; Üniversiteler mevzuubahis memleketlerin millî hayatında gittikçe yükselen bir ehemmiyet kazanmakta ve her yerde şayanı hayret bir şekilde inkişaf etmektedir. Ufak bir misal verelim; bundan takriben 10 sene evvel iki fakülteden ibaret olan ve 600 kadar talebesi bulunan Suriye Üniversitesinin bugün yedi fakültesi ve 6.000 talebesi mevcuttur. Gezdiğimiz bütün memleketlerde akademik faaliyetlerin aynı seri tempo ile inkişaf etmekte olduklarını gördük. Bu hâdise şüphesiz Arap cemiyetlerinde vuku bulan eserle bir değişimin ifadesidir. Filhakika şimdiye kadar tamamen dine ve an'aneyle bağlı kalan cemiyetler, müspet ilmin ehemmiyetini takdir etmeğe başlamışlar ve, hiç değilse meselelerine müspet ilmin usullerini tatbik etmek şeklinde ifade edebileceğimiz bir garplılaşma hareketine koyulmuşlardır. Ara sıra beliren garp düşmanlığı ve mutaassıp din taraftarlığı emarelerine aldanılmamalıdır. Bu memleketlerde garplılaşma hareketi Türkiyedeki kadar bariz ve sarih bir vasıf taşımıyorsa da tezahür eden düşünce ve zihniyet değişikliğini başka türü tavsif etmeğe imkân yoktur. Üniversite hayatının inkişafı da bunun en açık belirtisidir.

Ziyaret ettiğimiz memleketlerdeki üniversiteleri iki büyük gruba ayırabiliriz; bir yandan daha ziyade ecnebler tarafından idare edilen ecnebi üniversiteler vardır. Diğer yandan da millî üniversiteler vardır. Başlıca ecnebi üniversiteler Beyrutta bulunan Amerikan Üniversitesiyle Fransız Saint - Joseph üniversitesidir. Bu meyanda iki sene evveline kadar Kahirede de bir Fransız Hukuk Fakültesinin faaliyette bulunduğunu zikrederim. O tarihten itibaren Mısır Hükümeti bu Hukuk Fakültesinin lisans diploması tevzi etmek selâhiyetini geri almış ve Fakülte, doktora çalışmalarının yapıldığı bir Enstitü şekline konulmuştur. Kahirede, daha ziyade azınlıkların istifade ettiği mahdut büyüklükte bir Amerikan Kolejinin de mevcut bulunduğu zikredilmelidir.

Ecnebi üniversitelerin Arap memleketlerinin inkişafında çok mühim bir rol oynadığına şüphe yoktur. 1870 civarlarında faaliyete geçen, Beyrut Amerikan Üniversitesi Arap memleketlerinin en eski üniversitesinden biridir. Terekküp ettiği Fen, Tıp, Edebiyat, Mühendislik, İktisat Fakültelerinin teçhizat ve hoca bakımından durumu gayet iyidir. Tedrisat kadrosunda Arap ilim adamlarına gittikçe daha büyük yer verilmektedir. Bu üniversitenin şayanı dikkat tarafı beynelmînel vasfıdır. Zannederim mevcut 3.000 talebenin yarısından azı Lübnanlı olup diğer yarısı Irak, Suriye, Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan ve hatta Türkiye gibi civar memleketlerden gelmektedir. Arap memleketlerinde milliyetçilik cereyanının i-

leri gelenlerinden çoğu Beyrutta bulunan Amerikan Üniversitesinde tahsil etmiştir.

Keza Beyrutta bulunan Fransız Saint - Joseph Üniversitesinde Tıp ve Hukuk Fakülteleri tedrisat seviyeleriyle temayüz etmiştir. Bu fakülteler Birinci Dünya harbinden az evvel, İstanbul Darülfununu tarafından kurulmuş mekteplerin devamı olduğu kayde değer. Lübnan ve Suriyede siyasi ve hukuki hayatını başlıca simaları Fransız Hukuk Fakültesi mezunlarıdır.

Bununla beraber, tetkikimizin başlıca mevzuunu teşkil eden cihet Arap memleketlerindeki millî üniversiteler olmuştur. Çünkü bunlar bizzat Araplar tarafından kurulan ve idare edilen müesseselerdir. Bu müesseseler gittikçe yayılan milliyetçilik cereyanının tabii neticeleridir. Millî müesseseler kurmak temayülü, iki büyük ecnebi üniversiteye sahip bulunan 600.000 nüfuslu Beyrut şehrinde dahi kendini hissettirmiş, öyle ki bu şehirde, birkaç yıl evvel, bir millî Lübnan Üniversitesi'nin ilk nüvesi meydana getirilmiştir. Yeni üniversite, henüz çok mahdut bir ölçüde olup Unesco'nun Beyrutta bulunan binasında yerleştirilmiştir. Hatırladığıma göre, ancak Edebiyat ve Pedagoji Fakültelerini ihtiva etmektedir. Rektör, Prof. Bustani bir edebiyatçı olup, Orta Şark İslâm memleketlerine dair bir Ansiklopedi vücade getirmekle meşguldür. Kendisiyle konuşmamız esnasında Rektör, Millî Lübnan Üniversitesi inkişafının yavaş fakat sağlam olduğunu mevcut şartlara ve ihtiyaçlara intibak edilerek ve şimdilik kurulan Fakültelerin, Lübnan'ın millî harsının muhafazası bakımından elzem olan Fakültelelere inhisar ettiğini beyan etmiştir.

Suriyeye gelince, biraz evvel merkezi Şamda bulunan Suriye Üniversitesinden bahsetmek fırsatını bulmuştum. Üniversitenin nüvesi olan Tıp ve Hukuk mekteplerinin Osmanlı İmparatorluğu zamanında ve Birinci Dünya harbinden evvel kurulmuş olması zikre değer. Bu mektepler Fransız işgali esnasında Fransızlar tarafından idare edilmiş ve 1945 senesinde Suriye istiklâle kavuşunca, Suriye hükümetine devredilmiştir. Bu temeller üzerine kurulan genç Suriye Üniversitesinin Fakülte adedi, son olarak iki yeni Fakültenin (Ziraat ve İktisat Fakülteleri) ilâvesiyle hâlihazırda yediyi bulmuştur. Şamda Üniversite Rektörü Prof. Samman ve Hukuk Fakültesinden Prof. Zarka ile, uzun müddet devam eden samimi bir konuşmayapmak imkânını bulduk. Suriye gençliğinin tahsile olan hevesini ve talebenin çalışma zevkini gayet canlı misallerle anlattılar. Üniversitenin büyüme problemlerine, yersizliğe, teçhizatın kifayetsizliğine ve tedrisat kadrosundaki noksanlara temas ettiler. İki memleketi alâkadar eden umumî meseleler samimi bir hava içinde gözden geçirildi. Ertesi gün Üniversitenin muhtelif Fakültelerini gezdik. Fen Fakültesiyle Pedagoji Fakültesinde bazı hocalarla kısaca temas ettik ve muhtelif kütüphanelerle okuma yerlerini ziyaret ettik. Büyük bir çalışma ve öğrenme arzusunun tezahürlerine şahit olduk. Suriye Üniversitesi, tedricen maddî meselelerini ve büyüme problemlerini hallettikçe Orta Şarkta mühim bir kültür merkezi olmaya namzettir.

Seyahatimizin üçüncü merhalesi Bağdat oldu. Irakta henüz tam teşkilâtli bir üniversite mevcut değildir. Birbirlerine

bağlı olmıyan müstakil Fakülte veya Kolejler akademik tedrisat yapmaktadırlar. Bu meyanda Fen ve Edebiyat Koleji (Fen kelimesinin Arapçada müspet ilim manasına gelmeyip, daha ziyade Güzel San'atlar ve sosyal ilimler manasında kullanıldığını kaydedelim]. Ulûm ve Hendese, Fakültesi, Yüksek Ticaret ve İktisat mektebi, Hukuk mektebi, Yüksek Muallim mektebi zikredilmelidir. Birkaç senedir bu Fakültelerin bir tek Üniversite halinde birleştirilmesine doğru bir cereyan mevcuttur ve bu hususta Irak meclisine bir kaç kanun tasarısı da verilmiştir. Bu maksatla muhtelif vesilelerle İngiliz Üniversitelerinden ilmi heyetler davet edilerek kurulması tasavvur edilen Üniversite hakkında raporlar hazırlanmıştır. Müstakbel Üniversite etrafında cereyan eden başlıca münakaşaların, bu Üniversiteye mevcut Fakültelerden hangilerinin iştirak edebileceği hususunda ve Üniversite kanununda muhtariyet prensibinin şumulu etrafına göre 15. asır son çeyreğine kadar sürmüştür. Bunun için muhtelif sebepler ileri sürülmektedir: 14. asır başında zirai buhran ve istihsal azlığı, fiyatlarda umumî düşüklük, gümmüşün Şarka doğru kaçması ve en mühim olarak nüfus artışının durması.

Aynı zamanda *Levant* (doğu-Akdeniz ticaret bölgesi) ticarî faaliyetinin sukutunu, başlıca âmil gösterenler de vardır. *Levant* ticareti niçin sukut etmiştir? Bunun klâsik bir cevabı vardır: Osmanlı Türklerinin Yakın doğu'yu askerî hakimiyetleri altına sokmaları ve *Levant* ticaretini baltalamaları. Bu görüş tarzının yerleşmesinde, *Levant* ticareti tarihinin başlıca otoritesi sayılan W. Heyd'in büyük rolü vardır. Heyd'e göre, Bizanslılar ve Bizans idaresi ticareti teşvik etmekte idier. Halbuki Türkler bu ticareti mahvetmişlerdir. Osmanlı-Türk istilâsının *Levant* ticaretine engel olduğu, bu yolun kösteklenmesi üzerine batılıların Atlantik'de yeni yol-

Üniversiteye daha büyük bir muhtariyet verilmesi arzusunun izhar etmiştir. Halen müzakere mevzuu olan ve muhtelif temayülleri telif etmeğe çalışan kanun taslağı eski Başvekillerden Dr. Fadıl Cemalinin eseridir.

Bağdatta, Hukuk Fakültesini, Fen ve Edebiyat Fakültesini, Yüksek Muallim Mektebini ve Ticaret Kolejini ziyaret etmek fırsatını bulduk. Her yerde büyük bir misafirperverlik ve alâka ile karşılaştık. Fakültelerin tedrisat programları, talebe adedi, tedrisat problemleri hakkında verilen izahatı dinledik. Bazı Fakültelerde ecnebî hocalardan istifade ediliyor. Meseîâ Hendese ve Edebiyat Fakültelerinde İngiliz hocaları tedrisatta bulunuyor. Hukukta Mısırlı hocaların bulunduğunu öğrendik. Türkiye ve Arap memleketleri arasında kültür münasebetleri meselesine tahsis edeceğim müteakip bir yazıda Bağdatta İstanbul Üniversitesinden Prof. Caferoğlu'nun idaresinde kurulan Türk dili ve edebiyat kürsüsünün meselelerine de ayrıca temas etmek istiyorum.

Seyahatımızda ziyaret ettiğimiz son memleket Mısır oldu. Orta - Şark bölgesinde Üniversitelerin en ziyade inkişaf ettiği memleket Mısırdır. Üç büyük Üniversite vardır. Bunların ikisi Kahirede bulunmaktadır. Kahire Üniversitesi ile

Ayn-el-Şems Üniversitesi Üçüncü Üniversite de İskenderiyededir. Her biri mutad Fakülteleri ihtiva eden tam kadrolu birer Üniversitedir. Her birinin talebe mevcudu 10 - 15.000 arasındadır. Üniversitelerin inkişafında Fransız tesirinin hissesi büyük olmuştur. Üniversiteler teşkilât itibarıyla Fransız Üniversitelerini andırmaktadır.

Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesini ziyaretimiz esnasında Fakülte Dekanı Profesör Abdulmümin Bedri ve Hukuk ile İktisat hocalarıyla konuşmak fırsatını elde ettik. Dekan bizi büyük bir nezaketle kabul ederek Üniversite mevzularına ve tedrisat problemlerine dair, hukukçu ve iktisatçı Mısırlı meslektaşlarımızla samimî hasbihallerde bulunmamızı temin etti. Fakülteyi, dershaneleri, enstitüleri ve kütüphaneleri gezdik. İlmî seviye ve neşriyatın kalitesi itibarıyla Fakülte iyi bir intiba bırakıyor. Şahsan iktisat tedrisatı ile alâka-dar oldum ve bunun gittikçe inkişaf ettirilmekte olduğunu müşahade etti. Şunu da kaydetmek lâzımdır ki Mısır inkilâbı neticesinde iktidara geçen ve partilerin siyasi faaliyetine nihayet veren yeni rejimin Üniversiteleri de oldukça sıkı bir kontrol altına aldığı anlaşılıyor. Bu safhanın, yeni siyasi nizam kuruluncaya kadar devam edecek muvakkat bir durum olması temenni edilir.

V. TÜRK TARİH KONGRESİNDE OKUNAN TEBLİĞİN ÖZETİ

XV. Asırda Levant Ticareti

Dr. Halil İNALCIK (*)

lar aramağa mecbur kaldıkları faraziyesi de çok yayılmış ve yerleşmiş görüşlerden biridir. Lybyer gibi bir âlimin yazdıkları bu kökleşmiş fikri düzeltmeğe kâfi gelmemiştir. (Eng. Hist. Rev. XXX.) Avrupa ekonomi tarihi üzerinde en son sentez eserinde, *The Cambridge Economic History of Europe*'da (Cambridge 1952) bile halâ bu görüş tekrarlanmaktadır.

Batılı iktisat tarihçileri, Osmanlı devletinin iktisadî bünyesi ve siyaseti hakkında hükümlerini, başlıca Venedik ve Ceneviz kaynaklarına dayandırmışlardır. Halbuki bu kaynaklar bir taraflıdır ve kifâyetsizdir. Öbür taraftan bu tarihçiler Osmanlı cemiyetini, yeni göçebelikten kurtulmuş, ticarete yabancı bir cemiyet gibi tasavvur ederler ve devletin ancak harp, gazâ maksadı takip ettiğini farz ederler. Batılı tarihçiler bu hususta mazurdurlar, zira şimdiye kadar Türk kaynağı olarak yalnız elimizde mevcut basit kronikleri kullanabiliyorduk.

Aşağıda Osmanlı devletinin iktisadî ve ticarî bünyesine ait arşiv malzemesini kullanarak batılı iktisat tarihçilerinin yanlış istidlâl tarzından tamamiyle

vaz geçmek icabettiğini göstermek istiyoruz. Arşivlerimizde bu konuya ait zengin malzemenin başlıcaları şunlardır: Gümrük defterleri, bir nevi noter vesikaları mahiyetinde olan kadı sicilleri, gümrüğe ait kanunlar ve emirler, met-rükât defterleri, saray masârif defterleri, mukataat defterleri. Bu kaynakların mahiyetini kısaca tanıtmalıyız...

Evvelâ meseleyi açık bir şekilde koymak lâzımdır: *Levant* ticaretinin inkişafı veya sukutu daha ziyade beynelmilel şartlara tâbidir. Binnetice *Levant* ticareti meselesine Osmanlı idaresinde bölgenin iktisadî durumu meselesini ayırd etmek lâzımdır. Nitekim aşağıda göstermeğe çalışacağımız gibi, 15. asırda Osmanlı İmparatorluğunda dikkate değer bir iktisadî inkişaf olduğu halde, bu, bizzarure *Levant* ticaretinin inkişafını sağlamamıştır. Nihayet şu da kayda değer ki, bu devirde Venedik gibi bazı batılı devletlerin ticareti gelişmediği halde başkaları eskisinden daha büyük ilerlemeler yapmışlardır.

Osmanlı Arşiv malzemesinin tedki-ki neticesinde vardığımız neticeleri şöyle hülâsa edebiliriz: 1) Osmanlılar gerek Hint, İran ticaretini, gerekse Batı ticaretini suurla teşvik ve himaye etmişlerdir. Bu devirde Bursa gibi Osmanlı merkezleri Şark-Garp ticaretinin en mühim antepoları haline gelmiştir; 2) 15. asırda Anadolu-Trakya, yalnız

(*) Dr. Halil İncılık, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Tarih Profesörüdür.

tabii mahsulâtını değil, sınaî mamûlâtını (ipekli, pamuklu ve sof), Mısır ve İran'dan batı Avrupa'ya kadar ihraç edebilen yüksek bir iktisadî seviyeye erişmiştir; 3) Osmanlı İmparatorluğunda bölgeler arasında birbirini tamamlayıcı geniş bir ticarî faaliyet meydana gelmiştir. Bu bölgeler-arası ticaret Türk-Müslüman, Rum ve Ermeni tacirler ve gemi sahipleri elinde inkişaf etmiş, Lâtinlerin bu ticarete inhisarcı ve imtiyazlı durumu son bulmuştur; 4) Bölgenin, Osmanlı idaresinde bu iktisadî inkişafıdır ki, onu 16. asırda Fransa ve İngiltere gibi deniz aşırı ticareti yeni gelişen memleketler için başlıca bir pazar haline getirmiştir.

Şimdi bu hükümlere mesnet olan vesikalardan bazı misaller vermek isterim. Evvelâ Bursa şeriye sicillerinden Bahkçı zâde Hayreddin'le Hoca Mehmed arasındaki ticarî şirkete ait 1481 tarihli vesikayı gözden geçirelim: Bu iki Türk tüccarı Mısır'la yaptıkları ticaret için 12122 altın tutarında bir sermaye koymuşlar ve Türkiye'den şu malları ihraç etmişlerdir: Bir defasında 150000 akçalık tahta, ağaç ve zift, başka bir defa 112500 akçalık demir, ağaç ve tahta sevketmişlerdir. Bu mallar Antalya limanından İskenderiye'ye kısmen miri gemiler kullanılarak gönderilmiştir. Ayrıca 123000 akçalık Bursa kumaşı ve safran karadan Mısır'a gönderilmiştir. Başka bir seferde 125000 akçalık samur, vaşak derisi ve Bursa kumaşı gönderilmiş, ayrıca 12000 akçalık sahtiyan sevk olunmuştur. Başvekâlet Arşivi'nde 1477 tarihli bir Antalya Gümrük iltizam kaydı, Mısır-Antalya ticaretinin vüsatını ortaya koymaktadır. Vesika aynen şudur: "... İskeleden denize kumaş ve ibrişim ve sof ve kürek âlâtı ve âhen.. her ne ki gide, denizden baharat ve sükker ve nil ki çıka, müslümanlardan ve harac-güzârlardan yüz akçada dört akça gümrük alına ve harac-güzâr olmayanlardan yüz akçada beş akça gümrük alına". Yıllık gümrük hâsılatı 10000 altın tahmin olunmuştur. Bu vesikalar Türkiye'den Mısır'a Türk tüccarları ve gemileriyle başlıca tahta, zift, demir, ipekli kumaş, sof ve sahtiyan gönderildiğini, Mısır'a ait şekerle Hint mahsuleleri olan baharat ve boyaların ithal edildiğini ispat etmektedir. 1559 tarihli bir gümrük defterine göre Antalya'ya bir yılda 57 gemi gelip gitmiştir (bir gemide bazan 90 kadar tâcir vardır). Bursa kadı sicillerinde Halepli ve Şamlı tâcirlere ve ticarî muamelelerine ait yüzlerce vesika bu devirde kara yolunun (Halep Konya-Kütahya-Bursa) Antalya-İskenderiye yolundan daha az mühim olmadığını göstermektedir. Cenup ticaretinde Hint tâcirlerinin Bursa ile doğrudan doğruya münasebetlerini yine bu siciller ortaya koymaktadır: Hint Behmeni sultanının meşhur veziri Hoca

Mahmud Gâvân, hemen hemen her yıl Bursa'ya Hint malları ile dört beş ajanını göndermekte idi. Bu ajanlar Balkan yarımadasına geçerek serbestçe ve emniyetle ticaret yapabilmekte idiler. Öbür taraftan Batılı tüccarların bu devirde Bursa pazarından baharat aldıklarına dair aynı kadı sicilleri bir çok vesika ihtiva etmektedir. Fatih devrinde meşhur Benedetto Dei'nin, Venedik'lilerin monopolunu ellerinde tuttukları İskenderiye baharat pazarı yerine Floransalıların Bursa'dan müsait şartlarla baharat alabildiklerini iftiharla yazması bir esasa dayanmaktadır. Batılı tüccarların canları ve malları devletin garantisi altında idi. Ölen bir Batılı tâcirin malları, memleketinde vârislerine gönderilmek üzere kadı tarafından tesbit olunarak muhafaza altına alınır. Galata'da oturan Floransalı tâcir Maringhi'nin bir mektubundan öğreniyoruz ki, onun Floransa'ya gönderdiği bir ipek yükünün Yeni-pazar havalisinde çalınması üzerine Sultan bir çavuşunu göndererek zararı mahallî halka tazmin ettirmiştir.

Osmanlı imparatorluğunda Batı-Doğu arasındaki transit ticaretinde en mühim yeri ipek ticareti tutmaktadır. Bursa 14. asır sonlarından itibaren Akdeniz'in en büyük ipek pazarlarından ve ipekli sanayi merkezlerinden biri haline gelmiştir. Evvelce dünyanın en makbul ipeği, Mâzenderân ve Gilan ipeği, Traizon, Payas, Holep pazarlarında batılı tâcirlerle arzedilirken, Bursa'nın muntazam bir müslüman devletinin merkezi olmasından sonra İran ipek kervanları emniyetle bu yeni pazara gelmeğe ve orada İstanbul ve Galata'dan gelen Frenk tâcirleri tarafından satın alınmağa başladı. Bu tâcirler ipek kervanlarının gelişini vaktinde haber alıp mümkün merteye büyük ölçüde mübayaatta bulunmak üzere Bursa'da ajanlar bulundurmakta ve birbirleriyle rekabet etmekte idiler. Meselâ bir tereke kaydına göre 1467 yılında bir tek tâcir, Şamâhili Abdürrahim, Bursa'ya bir defada takriben 4900 Venedik altını kıymetinde ipek getirmiştir. Bir ipek kervanında ortalama 200 yük ipek gelirdi. 1501 de Maringhi'nin raporuna göre, yalnız Bursa'da yerli sanayi günde beş yük ipek harcıyordu. 1502 tarihli Bursa ihtisab kanununa göre Bursa'da binden fazla ipek tezgâhı vardı.

Gelen ipeğin mühim bir miktarını da İstanbul ipek sanayii çekiyor, kalanını batılı tüccarlar alıyorlardı. Bursa'da 1479 da yalnız bir aylık ipek gümrük hasılatı 20 bin akçaya yükselmiştir (aynı tarihte hububattan alınan rüsum 10 bin akçadır). 15. asır sonlarına doğru Bursa'da bilhassa Floransalılar ve Cenevizliler büyük miktarda ipek alıyorlar, mühim kısmını İtalya'nın büyük ipekli sanayi merkezi Lucca'ya ve Fransa'da Lyon'a sevk ediyorlardı.

Bursa'dan yalnız ham ipek ihraç olunmuyordu, ağır Bursa kemhaları, müzehir kadifeleri Mısır ve İran'da olduğu gibi Avrupa'da da nadir kıymetli kumaşlar olarak aranmakta idi. Bursa kumaşlarının kalitesini korumak için devlet tarafından alınan tedbirler 1502 tarihli Bursa ihtisab kanununda tafsilâtile gösterilmiştir (Tarih Vesikaları, sayı VII). Bu kumaşların İsveç'e kadar gittiğini ve piskoposları nmukaddes âyinlerde sırtlarına giydiklerini biliyoruz. (Agnier, oriental textiles in Sweden, Copenhagen 1954). Gümrük defterlerine göre Rumeli'ye daha ucuz olan vâle ipeklileri sevk olunmakta idi.

Osmanlı ihracatı arasında Bursa kumaşından sonra lüks bir kumaş nevi sayılan sof mühim bir yer tutmaktadır. 15. asırda sof bilhassa Ankara'da ve Kastamonu'da Tosya'da dokunurdu. Mahmud Paşa, Ankara'daki büyük hanı (bugün Hitit Müzesi) bir sof hanı olarak yaptırmıştır. Antalya'dan Mısır'a sof ihraç edildiğini görmüştük. Fakat Balkanlara ve İtalya'ya yapılan sof ihracatının merkezi Bursa idi. Orada bu sof ticaretinin genişliğini Bursa kadı sicilleri açık bir şekilde ortaya koymaktadır. 1498 tarihli bir tereke kaydı bize, Bursa'ya mal getiren Ankara'lı büyük sof tâcirlerinden birini tanıtmaktadır: İskender adlı bu tâcir 60 bin akçaya yakın Ankara ve Kastamonu sof getirmiştir. Kastamonu sofalarının İnebolu üzerinden Kefe ve Akkerman yoluyla şimal memleketlerine sevk edildiğini de tesbit ediyoruz. Ankara sof sanayii 18. asırda inhitat edecektir. O zaman bu kıymetli kumaş Fransa şimalinde Lille ve diğer sanayi şehirleri muvafakiyetle taklid edeceklerdir.

15. asırda Anadolu'nun ihracat yaptığı sınaî mamûllerden hacim iti-

KAVAKLIDERE

Çankaya Yıldızı

barile başta muhtelif cins pamuklular gelir. Gümrük defterlerine göre, Rumeli'ye ve şimal memleketlerine külli-yetli miktarda pamuk, pamuk bezi, beyaz ve renkli bogasiler, bogasiden kaftanlar, pamuk kirbas, alaca bez, Bergama bezi, Tire bezi, Borlu bezi, as-tar gömlek, dülbend, makrama sevk edilmektedir. Meselâ 1504 tarihli Ak-kerman gümrük defterine göre, Edirneli Hacı Piri adlı tâcir aba kaftan, çoban kebesi, pamuk ve keten gömlek, kına, pamuk, pamuk, rengin bogasi, dülbend, Edirne makraması, renkli vela, zenâne kaftan getirmiştir. Bu gümrük defterinin tetkiki o devirde Tuna-ötesi memleketlere sevk edilen bu mamûller karşılığında deri, balmumu, at, yağ, un, tuz gibi tabii mahsuller alındığını, Edirne, İstanbul gibi merkezlere getirildiğini ortaya koymaktadır. Batı Anadolu'da pamuk yetiştiren bölgeler civarında inkişaf ettiğini gördüğümüz bu pamuklu sanayii, Evliya Çelebi'nin bu-ralalarda dolaştığı devirde (17. asır) dahi ehemmiyetini muhafaza etmekte idi. Türkiye 17. asırda Fransa'ya pamukla beraber pamuklu bezi de ihraç etmekte idi (bak. P. Masson, *Hist. du commerce français dans le Levant au XVII e siècle, Paris 1869*).

Maringhi, Türklerin yünlülerde Floransa kumaşlarıyla hiç bir zaman rekabet edemeyeceklerini söylüyor (1501 tarihli bir mektubunda, Richards, *Florantine Merchants, Cambridge, Mass. 1932*). Gerçekten 15. asırda Osmanlılar Batıdan külli-yetli miktarda ince yünlü kumaşlar ithal etmekte idiler. Kayd etmek gerekir ki, batı dünyası için de umumiyetle Şark ticaretinde muvazene-yi sağlayan meta' yünlü kumaştır. Şark 13. asırdanberi Avrupa yünlülerine büyük rağbet göstermiş ve Avrupa'da yünlü sanayiın bu suretle gelişmesi ticarî kapitalizmin inkişafında başlıca âmil vazifesi görmüştür. Osmanlı imparatorluğunda saray ve yüksek sınıflar bu kumaşları geniş ölçüde istihlâk ettiğinden bu ticaretin hacmi azalmamış, belki artmıştır. Maringhi, temsil ettiği üç firmaya, gönderebildikleri kadar yünlü göndermelerini, talebin büyük olduğunu yazıyordu. Bu yünlülerin mühim bir kısmı Bursa üzerinden İran'a sevk olunmakta idi. Meselâ 1478 Mayıs tarihli bir satış vesikasına göre, Piyero'nun getirdiği 4600 altın değerinde yünlü ve ipekli kumaş karşılığında kendisine ipek ve Bursa ipeklisi verilmiştir. Bursa sicillerinde bu gibi bir çok satış senetleri vardır.

Kayda değer ki, halkın ve ordunun ucuz yünlü ihtiyacı büyük ölçüde İstanbul ve Selânik çuha imalâtile karşılanmakta idi.

Burada Osmanlı ekonomisinin kuvvet kaynağını teşkil eden başka branşlardan, yani kıymetli madenler, demir, bakır istihsalî, ziraî istihsal üzerinde durmuyoruz...

Arşivlerimizdeki kayıtlar, sarîh is-

tatistik rakamları çıkarmağa müsait olmadığından kat'î hükümler vermekte ihtiyatlı olmalıdır. Bununla beraber Osmanlıların birleştirici ve himayeci idaresi altında Anadolu-Rumeli sahasının dahilen geniş bir iktisadî inkişaf kayd ettiğini muhtelif kaynak gruplarının ışığı altında tasdik edebiliriz.

Osmanlı ekonomisi, Batıda doğmakta olan merkantilist monraşiler gibi devletçi, koruyucu ve tanzim edici bir ekonomi temsil etmekte idi. Gerçekten, Venedik'in ve Ceneviz'in Bizans'tan zayıf devrinde kopardıkları tam gümrük muâfiyeti rejimine Osmanlı devleti son vermiştir. Fakat bu tedbir asla ucareti kösteklememiştir. Gümrük nispeti ithalât ve ihracat üzerinden *ad valorem* yabancılar için yüzde 5 ve yerliler için yüzde 4 ü aşmamıştır (11. asırda Bizans'ta yüzde 12 idi). Diğer taraftan devlet, iç - pazarı korumak için meselâ hububat ve pamuk ihracatını kontrolü altında tutuyordu, yani istediği zaman ihracat müsaadesi veriyordu. Zira darlık yıllarında Anadolu ve Rumeli buğdayının kalabalık İtalyan şehirleri için serbestçe alınıp götürülmesi dahilde kıtlığa sebep olabiliirdi.

Öbür taraftan Fatih Mehmed, Floransa yünlüleri için Venedik'in aracılığından kurtulmak istemiştir. Bu sebeple Floransahlara ticaret imtiyazı vererek onların ticaretini kuvvetle teşvik etmiştir. Hülâsa, Batı iktisat tarihçilerinin tenkitleri şuna müncer olmaktadır: Osmanlılar, Venedik'in in-

hisarcı ve istismarcı durumuna, niçin Bizans'ın zayıf zamanlarında yaptığı gibi, müsaade etmemiş, açık kapı siyasetini idame eylememiştir?

Avrupa ekonomisi, bazı mütehasıslara göre (bak. X. Beynelmîl Tarihî İlimler Kongresi, *Relazioni*, vol. VI, s. 950) 1475 tarihlerinden sonra tekrar yükselme ve genişleme devresine girmiştir. *Levant* ticaretinin ondan sonra 16. asırda Fransa, 17. asırda İngiltere ekonomisinin gelişmesinde mühim bir rol oynadığı umumiyetle kabul olunan bir hakikattir. Bu da, Osmanlı imparatorluğunun Doğu-Akdeniz'de Batı devletleri için geniş iş imkânları sağlayan zengin ve gelişmiş bir pazar yaratmış olması vakiasına bağlıdır. Atlantik'ten Hint yolunun keşfi teşebbüsü Avrupadaki iç şartlardan doğmuştur ve Akdeniz üzerinde yıkıcı teşirlerini ancak 16. asır sonlarından itibaren gösterecektir (karşıla. F. Braudel, *Le Monde méditerranéen...*, Paris 1949). O zaman Osmanlı ekonomisi, iç siyasî buhran, Amerikan gümüşünün doğurduğu pazar istikrarsızlığı gibi başka âmillerin de tesirile inhitat devresine girecektir. Orta-doğunun, ondan sonra gittikçe daha fakirleşmesi ve Avrupa ekonomisine tâbi hale gelmesi, 15. asırda Osmanlı idaresindeki parlak inkişafını unutturmamalıdır. Bilhassa Osmanlı Türkleri hakkında ticaret ve iktisat sahasına kadar teşmil olunan müteassıp ve basma-kalıp fikirleri bir tarafa bırakarak hakikî araştırma yoluna girmek zaruridir.

10 uncu Ölüm Yıldönümünde:

John Maynard Keynes

Aydın YALÇIN

21 Nisan 1946, da hayata gözlerini kapamış olan J. M. Keynes kadar pek az düşünür, XX. nci asırda hadiseler ve içtimai düşünceye tesir edebilmiştir. Bugün siyaset, iktisat ve içtimai ilimler sahasında Keynes'in tesirini ve şöhretini duymayan kalmamıştır. Bununla beraber, bir çokları kendisini, iktisat ilmi sahasında, mahiyetini pek bilemedikleri bazı yenilikler getiren bir iktisatçı olarak tanırlar. Hakikaten Keynes, 1936 yılında yazdığı *Çalışma Faiz ve Paranın Genel Nazariyesi* adlı eseri ile, iktisadî düşünce tarihinde A. Smith kadar özlü ve temelli bir yenilik getirmiştir. Bu ünlü eserin yayınlanmasını takip eden yıllara, iktisadî doktrin tarihinde *Keynes Devrimi* adı verilmiştir. Bununla beraber iktisadî düşünce tarihine getirdiği bu yeniliğinin tesiri, yalnız iktisatçılardan müteşekkil sınırlı bir meslek çevresine inhisar etmemiştir. Onun tesiri siyasî ve içtimai düşünce sahaslarına da yayılarak, devrimci hareketler uyandırmıştır.

Keynes'in tesirini anlayabilmek için, düşünce tarihine getirmiş olduğu yeniliklerin özünü kavramak kadar, onun dinamik ve çok taraflı şahsiyetini de tanımak icabeder. Keynes'in iktisat ilmi ve içtimai düşünce üzerindeki tesirleri üzerinde yüzlerce kitap ve makale yazılmıştır. Bu konu el'ân canlı bir şekilde, batı fikir âleminde tartışılmaktadır. Keynes'in, düşüncelerindeki gelişme, hayatı ve şahsiyeti üzerinde Prof. Harrod'un yazdığı biyografi, bu konuda en değerli bir rehberdir. Ölümünün 10 uncu yıldönümünde, adı sık sık dergimizde geçen bu büyük düşünürün hayatı, şahsiyeti ve fikirlerini, bu sütunlarda özetlemeye kalkmamız mümkün değildir. Bununla beraber, devrim yaratan düşünce tarzı ve şahsiyeti hakkında, bazı noktalara işarete edilebilir.

Keynes, entellektüel ve varlıklı bir ailenin çocuğu olarak, Eton ve Cambridge'de okumuştur. Cambridge'de, matematik üzerinde çalışırken, İngilterenin bu eski üni-

versitelerine has olan mânevi atmosferi içinde şahsiyetinde son derece çeşitli ve geniş alâkaları geliştirme fırsatı bulmuştur. Matematiğin bilhassa felsefî yönleri alâka sını çekmiştir. *B. Russel* ve *Whitehead* gibi matematikçi filozofların muhitinde, mahdut tecrübelerle dayanan endüksiyon metodunun üniversal neticeleri ve ihtimaliyet problemi üzerinde çalışmış ve bu konuda büyük ilgi toplayan bir kitap yazmıştır. Cambridge'i bitirdikten sonra, devlet hizmetine girerek, Hindistan meseleleriyle meşgul olan memuriyetlerde bulunmuş, keskin zekâsı, müşahede ve tahlil kabiliyeti sayesinde idare ve amme hizmeti bahsinde kıymetli tecrübeler edinmiştir. İktisatçı olarak, Cambridge'de *Kings College*'a fellow sıfatıyla girmiştir. Cambridge muhtelif entellektüel klüpleri, tartışma grupları ile genç aydınların yetişmesini kamçılayıcı bir muhitti. *Mc Taggart*, *B. Russel*, *Whitehead*, *G. E. Moore* gibi filozoflar, *L. Strachey* gibi fikir adamları en sık temas ettiği kimselerdi; bunlarla, günün meseleleri yanında, felsefe, din, müzik, resim, şiir, bale, tiyatro, mimari gibi fikir ve sanat konuları üzerinde fikir alışverişinde bulunuyor; ideal içtimai düzen üzerinde tartışmalar yapıyorlardı. Daha üniversitenin ilk yıllarından itibaren, insanın kusurlu ve doğuştan günahkâr olduğu, gelişme ve mükemmelleşmenin hayalden ibaret olacağı yolundaki kötümser felsefeye karşı vaziyet alarak, insanın mükemmelleşmeğe kâdir, rasyonel bir tabiatı bulunduğuna inanan liberal felsefeyi benimsemişti. Londrada *Bloomsbury* muhiti adını verdikleri, yakın fikir arkadaşlarından müteşekkil bir entellektüel grup kurmuşlardı. Bu muhit Viktorya devrinin, kaideci, gelenekçi hipokrit atmosferine karşı bir reaksiyonu ifade ediyordu. *Matisse* ve *Chagal* gibi, gelenek ve konvansiyonları aşan ressamların sanat anlayışları ve eserlerinde ifadesini bulan bu fikir ve sanat muhitinden başka, *Keynes* İngiliz İşçi Partisinin kuruluşunda rol oynayan *Fabian Cemiyeti* ile de temas halindeydi. Fabianlar tarafından kurulan *London School of Economics* in hazırlıklarına iştirak etmişti.

Sanat ve fikir hayatıyla devam ettirdiği bu yakın alâka yanında, siyaset ve amme hayatıyla de en sıkı teması muhafaza ediyordu. Siyasî hayatta liberal partiyi destekliyor, nesriyat ve propaganda faaliyetine kesif bir şekilde iştirak ediyordu. Liberal yaz okullarında (Summer Schools) konferanslar veriyor; *Manchester Guardian* da günlük makaleler yazıyor; Liberal Parti'nin organı olan haftalık *Nation* dergisini idare ediyordu. 1929 larda Prof. *Henderson* ile beraber Liberal Partiyi desteklemek için *Can L. George do It?* adlı bir propaganda risalesi yazmışlardı. Birinci Büyük Harp sonunda Versay Muahedesi tenkid eden *Economic Consequences of the Peace* adlı kitap, dokümantasyon, mantık kuvveti, stil bakımından *Keynes*'in polemikte ne kadar usta olduğunu gösteren bir eserdir. *Keynes Economic Consequences of Mr. Churchill* gibi polemik risaleleri, radyo konuşmaları, gazete makaleleri, siyasî nutuklarıyla, İngiliz amme hayatında bilgi, seviyeli tartış-

ma, aydın vatandaş mes'uliyeti, aşk ve heyecanla hizmet geleneğinin tipik misallerini vermiştir. Amma hayatına iştiraki, aynı zamanda, muhtelif krali komisyonlarda vazife alması ve iktisadî müşavirliklerde bulunmasıyla de tezahür eder. Bretton Woods'da Milletlerarası Banka, Para Fonu, Ticaret Organizasyonu hazırlıklarında bulunmuş ve harp sonunda Amerikadan 3 milyar dolarlık istikraz müzakerelerini yapmıştır.

Hayat ve hadiselerle muhtelif yönleri ile ilgi duyan ve iştirak eden *Keynes*, siyasî ve içtimai düşüncede *Marx*'dan beri devam edegelen doğm'lara, tahlil metodlarına ağır bir darbe indirerek, içtimai düşünce tarihinde *A. Smith* ve *K. Marx* kadar mühim bir mevki edinmiştir. *G. B. Shaw*'a yazdığı bir mektupta, derhal olmasa bile, müteakip on yıl içinde iktisadî meseleler üzerindeki düşüncede inkilâp yaratacak bir iktisat nazariyesi kitabı yazmakta olduğunu; son zamanlarda yeniden okuduğu *Marx* ve *Eugels* de iktisadî muammayı aydınlatmaya yarayacak bir şey bulamadığını söyledikten sonra "fakat büyük değişiklikler olacak, ve bilhassa Marxizmin *Ricardo*'ya dayanan temelleri ortadan kalkacak" demektedir. Kendisini bu derece cesaretli ve iddialı konuşmaya sevkeden amil, hakikaten, ortaya koyduğu teorinin, şimdiye kadar tatminkâr bir şekilde izahı yapılamayan, konjonktür dalgalanmaları, çalışma seviyesi, fiat ve ücretler v.s. gibi konuları aydınlatmaya yarayacak ip uçları vermesidir. *Genel Teori* adlı ünlü eseri takibeden devrede, ferdi mülkiyet ve rekabet esasına dayanan kapitalist sistemin varlığını tehlikeye koyan bazı esash arızaların aydınlatılmasına yarayan gayet verimli bir fikri faaliyet, *Keynes*'in yeni nazariyesi ile başlamıştır. İktisadî faaliyeti, istihsal faktörlerini harekete geçirecek olan efektif talep mefhumunun tahlil ve izahı, kapitalizm buhranlarını, *Marx*'ın kıymet temerküz ve istismar v.s. gibi teorileri yardımıyla izaha çalışma gayretlerini demode hale getirmiştir. Bu suretle sosyalizmin *Marx*'dan gelen teorik temelleri tamamen yıkılmıştır. Bugün İngiliz sosyalizmi başta olmak üzere, Avrupa demokratik sosyalizmi, *Keynes*'in verdiği dersi öğrenme lüzumunu iyice duymuştur.

Hususi mülkiyet esasına dayanan kapitalist düzende aksayan noktalar teşhis edildikten sonra, bunların tedavisi yolları kolaylıkla bulunmuştur. İstihsal faaliyetindeki kararsızlık, işsizlik, deflasyon ve enflasyon gibi hadiseler, bugün bir zamanlar olduğu gibi, kapitalist nizamın kendine güvenini bozan ciddi tehlikeler olmaktan çıkmıştır. İnsanoglu, cemiyet düzenine ârız olan bu hastalıkları kontrol ve tedavi usullerini bugün artık bulmuştur. Millî gelir ve muhasebe tekniğine dayanan beyaz kitaplar, senelik ve altı aylık genel iktisadî tetkik ve raporlar, batı memleketlerinde içtimai ve iktisadî düzenin gidişini takip ve tasvir eden ibre ve saatlar vaziyetindedir. Bu sayede İngiltere ve Amerikada tam çalışma politikası millî bir hedef olmuş ve devlet sorumlulukları arasına girmiştir. Tam çalışma, iktisadî istikrar ve daha yük-

sek gelir ve refah seviyesinde bir iktisadî faaliyet için, milletlerarası türlü işbirliği teşekkülleri *Keynes*'in teorisinin birer neticesidir.

Keynes'in getirdiği bazı yeniliklerin, haddizatında daha evvel başkaları tarafından söylenmiş bazı unsurları ihtiva ettiği; nazariyesindeki global kemiyet münasebetlerinin, pek umumî olduğu, amprik araştırma ve tahlillere pek yaramadığı; açıkla finansman, faiz, para ve kredi bahsindeki fikir ve tavsiyelerinin, kendinden evvel bazı İngiliz ve İsveçli iktisatçılar tarafından söylenmiş olduğu yolundaki mütalâalar, *Keynes*'in düşünce tarzımıza getirdiği yeniliğin kıymetini hiç bir şekilde azaltmamaktadır. Prof. *Harrod*'un işaret ettiği gibi nasıl biyolojide inkilâp yapan kanunlar, mevcut ve bilinen nevi ve cinslerin yeni bir görüğe göre yeniden tasnif ve sistemleştirilmesiyle elde edilmişse, *Keynes*'in düşünce tarzı ve metodu da iktisatta aynı rolü oynamıştır. Hakikaten bugün iktisadî analiz, *Keynes*'in yatırım çoğaltan (investment multiplier) gibi gayet global kemiyet münasebetleriyle iktifa etmiyerek endüstriler arasındaki karşılıklı alım ve satım münasebetlerinden doğan Matrix çoğaltanı gibi daha incelmüş mefhumlar ve münasebetlerden istifade etmeye başlamıştır. Fakat ne olursa olsun, bütün bu neticeler *Keynes*'in kamçılayıcı düşünce tarzı ve analiz metodları ile meydana çıkabilmiştir.

Bugün sosyal reform, iktisadî plânlama teşebbüsleri ve tekniği *Keynes*'in düşünce tarzının tesiri altındadır. *Keynes* bir tarafta hayata karşı yalın, pasif bir vaziyet alma demek olan konservatizm ile, sağlam, sistemli ve rasyonel bir temele dayanmayan bir reform teşebbüsü olan sosyalizm arasında orta yolu tercih ettiğini, liberal yaz okullarından birinde verdiği bir konferansta izah etmiştir. Bu konferansın adı "Am I a liberal?" (Ben liberal miyim?) dir. Hakikaten *Keynes* bir çoklarının anlattığı mânada Laissez-faire'ci bir liberal değildir. Serbest ticaret, altın standardı, millî borç v.s. gibi çeşitli konularda umumiyetle liberallerin söylediklerinden çok farklı sözler söylemiştir. *Keynes* devlete geniş faaliyet ve sorumluluk sahası tanıyan bir liberaldir. İktisadî plânlama fikri *Keynes* teorisinin tabii, zarurî ve mantıklı bir neticesidir. Sosyalizmin bir iktisadî, içtimai ve ahlâkî düzen olarak işler bir sistem olmadığı kanaatindedir. Bununla beraber bir Rus balerini olan karısının memleketine gittiği zaman, komünist düzeninde yegâne beğendiği şeyin, komünistlerde hayata karşı takındıkları "dini" davranış olduğunu yazmıştır. Sosyalizm onun için ancak hatalı bir yolda olan reform hareketidir. Bunu sosyalizme en şiddetli hücumlarında bulunan Prof. *Hayek*'in "Esaret yolu" adlı kitabı münasebetiyle yazdığı bir mektuptan öğreniyoruz. Bu mektupta *Keynes*, kitabın iktisadî sahadaki bazı fikir ve tavsiyeleri ile olmasa bile, felsefî ve ahlâkî bakımdan heyeti umumiyesi ile tamamen muatabık bulunduğunu söylemektedir.

Keynes yalnız fikir imâl ederek değil, fakat aynı zamanda düşüncelerini yaymak ve tatbik ettirmek için de bütün gü-

cüyle mücadele eden bir aksiyon adamı olarak, bilhassa XX. nci asrın ikinci yarısından itibaren hür dünyaya yayılan "içtimai refah devleti" fikrinin mümessilidir. İçtimai refah devleti, İngiltere, İskandinavya ve hattâ Amerikada başlayan tatbikiyle

XIX. uncu asır sonu kapitalizmi ile kolektivism arasında bir üçüncü yoldur. Bu yol, hürriyet, içtimai adalet, terakki gibi insan şuurunun ilk uyandığı andan itibaren, ekseriyetin en yüksek ahlâki kıymetlerinin tahakkukunda yeni bir merhale dir. Keynes

hürriyetçi, reformcu ve terakkiye inanan ahlâki felsefesini, ilmi teori ve tahlil metoduyla mezceden hüviyeti ile XX. nci asrın en büyük düşünürlerinden biri olmaya hak kazanmıştır.

Okurların forumu

Aydınlığı Ararken

Yazı Kuruluna,

1 — Politika alanında bir kör döğüşdür gidiyor; birinin ak dediğine öbürü kara diyor. Ve halk, neye inanacağına şaşırılmış tevekkül içinde sabırla bekliyor. Bu durum karşısında, aydınlara, bilhassa üniversitelere düşen en büyük millî vazife, bu kararsızlık ve şaşkınlık içinde doğru yolu arayıp bulmak ve göstermektir. Oysa ki, üniversitelerimiz, "Forum" ailesi dışında- sanki bu memleketin üniversiteleri değilmiş gibi, en hayati millet davalarına karşı tamamiyle kayıtsız ve ilgisiz, susmaktadırlar. Günümüzün en hazin gerçeği budur. Siyaset zorbalariyle becelleşmekten çekinen "ilim adamı" en büyük millî ıstırabımızdır. Ruhlarında Galile'nin ahlâkını taşıyan aydınlara ve ilim adamlarına ihtiyacımız sonsuzdur.

2 — Çağımızda, ilmi temelden mahrum olan siyasetler iflâsa mahkûmdurlar. Tıp âleminde «üfürükçülük» ne ise, siyaset alanında da «demogoji» aynıdır. Sağ duyu, iyi niyet ve hatta, hattâ vatanseverlik iyi politika yapabilmek için kâfi değildir. Hele demagojinin aldatici büyüüne güvenerek katı gerçeklerin sillelerinden korunulabileceğini sanmak bir ham hayaldir. İktisadî ve malî hatalar kanun kuvvetile örtbas edilemezler. Susmakla, hattâ alkışlamakla iktisadî ve malî durumumuzun gerçek çehresini perdeliyemeyiz. İlimin aydınlık yolundan gidenler, onun sesinden de korkmazlar.

3 — Marazî bir idfiks halinde, her fırsattan faydalanılarak, bir «İnkâr edilmiş olmak» -dan bahsediliyor. Hakikatte inkâr olunan bir şey varsa, o da «ilim» dir, «İhtisas» -dır. Yoksa yıllardır, bunca milyarlar sarfettikten sonra, şüphe yokki, bir takım işler yapılacaktı. Bir takım işlerin yapılmış olduğunu inkâr eden de zaten yok. 1950 den öncesini inkâr etmek nasıl bir hirs gafleti ise, 1950 den sonrasını inkâr etmek de, aynı suretle, manasız bir dalalettir.

İddia edilen sadece şudur: sarfolunan milyarlar, ilmin, ihtisasın ışığı altında hazırlanmış plânlara ve programlara dayanılarak yatırılmış olsaydı, hem çok daha verimli olurlar, hem de kalkınma ha-

reketinin menfi tesirleri de asgariye indirilebilirdi. Yâni paramız düşmez, hayat pahalılığı bu derece artmaz, dış itibarımız sarsılmaz, iktisadî hayatımızın muvazenesi bozulmazdı.

Bizim en büyük düşmanımız israftır. Millî iktisadiyatı plânlamak demek te iş, malzeme, zaman ve sermaye unsurlarında her hangi bir israfa meydan vermeden en rasyonel, en verimli, en ahenkli bir tarzda kullanılmasını sağlayan çalışma sistemlerini tayin etmek demektir. Bu da ancak ilmin, ihtisasın otoritesi altında yapılabilir.

4 — Halbuki «Politika» kendi üstünde bir otorite tanımak istemiyor. Otorite şöyle dursun, en basit, en mütevazı tenkitlere bile tahammül edemiyor. «Madem ki, mutlak çoğunluk benim arkamdadır, ben ne yaparsam doğrudur» demagojisile avunuyor. Halbuki meselâ, bir askerlik işi, bir tıp işi, bir mühendislik işi mevzuu bâhis olduğu zaman politikacı işe karışmaktan çekiniyor. Fakat iktisat işlerinde kendini daima «Âmiri Mutlak» sayıyor.

5 — İktisat işlerimizde keyfilikten, gelişigüzellikten, gösterişten, oy avcılığından kurtulmak için son zamanlarda yine bir «İktisat Şûrası»-ndan dem vurulmaya başlandı. Halbuki iktisat şûraları artık tamamiyle demode olmuş organlardır. Bizim ihtiyacımız partiler üstü bir iktisadî genel-kurmayadır. Lâyenazil bir genelkurmay yerli ve yabancı ilim ve ihtisas eemanlarından mürekkep bir beyin tröstü. Bu Genelkurmay, lüzum gör düğünce, millî iktisadiyatımızın çeşitli zümrelerini, iş adamlarını muayyen meseleleri örüşmek üzere istişareye çağırabilir. Fakat asıl kendisi, birinci sınıf ilim ve ihtisas adamlarından mürekkep olmalıdır. Çünkü bu gün artık iktisat ilmi de adetâ bir «müsbet ilim» halini almıştır. Onun için, her kafadan bir ses çıkan çegici ve gürültülü şûralara değil, sürekli, soğukkanlı ve ciddi laboratuvar çalışmalarına ihtiyacımız vardır. Ve bu günün akıllı politikacıları, ilmi en «hakikî mürşit» olarak kabul etmeyi başarılarının tek şartı biliyorlar.

Ankara — T. N.

«İktisadî Plânlama ve Kalkınma»,

Forum yazı kuruluna,

Geçen seneki yazılarında, Sayın A. Yalçın'ın dikkat nazarı, bir ad vermek lâzım gelirse Butlerist diyebileceğimiz, para-siyasetine, bilhassa reeskont nispetinin ayarlanmasına dayanan, bir iktisadî politikaya çevrilmişti. «İktisadî plânlama ve kalkınma» yazısında, iktisadî strüktürler üzerinde ehemmiyetle duruşunu, A. Yalçın'ın daha az universalist ve daha realist bir iktisat anlayışına yöneldiği şeklinde tefsir ederek sevindik.

Filhakika, realiteyi mümkün olduğu kadar yakından yakalamak iddiasında olan modern iktisadî nazariye, araştırmalarını gitgide muhtelif sosyal grupların iktisadî davranışlarının, iktisadî ve sosyal strüktürlerin tetkikine yöneltmektedir. Strüktürlerin incelenmesi, iktisatçıları, bütün iktisadî üniteleri aynı mahiyette ve mütakabilen bağlı olduğunu ve külli kemiyetlerin birbirileriyle mekanik bir şekilde ayarlandığını farzetmek gibi tatbikatta hemen hemen daima sükutu hayale uğratici basitleştirmelerden, muhtemelen kurtaracaktır. Memleketimizde denenen bir çok reformların istenilen neticeyi vermemesinde, iktisadî, siyasî, zihni strüktürlerin ve entitüsyonların etraflı bir tahlilinin ihmal edilmesinin büyük bir payı olsa gerek. Bir Fransız filozofunun (Merleau-Ponty) yazdığı gibi «Bütün fizikî kanunlar bir strüktür ifade eder ve ancak bu strüktür içinde mevcuttur. Fizikî kanunlar hakkında gösterilen bu tevâzu, iktisadî kanunlar için şüphesiz daha çok varit.

Yalçın'ın yazısında plân ve plânlama mefhumu bize biraz müphem gözüktü. (Falen demokrasi fikri gibi, plân fikri de pek ragbette. Fakat muhtevâsı hakkında rivayetler muhtelif, Rus tarzı plânlama bir tarafa bırakılırsa, Yalçın, Batılı memleketlerin hali hazır iktisadî politikalarını plânlama olarak kabul ederek, plân mefhumuna gayet geniş bir mana vermiş oluyor. Halbuki iktisatçıları gitgide, hususî teşebbüsün mevcudiyetine rağmen bütün istihsalî ve yatırımları plânlıyan ve merkezden idare edilen iktisadî politikayla hali hazır İngiliz ve Amerikan iktisadî gibi, aynı zamanda merkezden ve müstahsil ve müstehlikler tarafından idare edilen (Mixed economy. Bu hususta bk: George A. Steiner: Government's role in economic life, mixed economy p. 235 - 257") politikayı birbirinden ayırmaktadırlar.

Bu tefriğe göre halen Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa gibi memleketlerde tâkip edilen ve iktisadî hayatın evvelce tespit edilen hedeflere sevkinden ziyâde, iktisadî istikrarı temine çalışan politika, plânlama sayılmamalıdır. Sosyal hesap sisteminin ışığından ve başlıca para ve maliye politikasına dayanılarak yürütülen bu siyaset, istihşâlin ve yatırımların sevk ve idaresine bilvasıta tesir edebilirse de, Steiner'in dediği gibi 4 milyon iş adamının 6 milyon çiftçinin, 60 milyon işçinin ve milyonlarca mustehlikin günbe gün aldıkları iktisadî kararlar üzerinde pek büyük bir rol oynamamaktadır.

Bu bakımdan İngilterede 1945 - 1950 seneleri arasında takip edilen siyasetle, 1950 den sonraki siyaseti tefrik etmek lâzım. Yalçın «Harp sonrası İngilteresinde, İngiliz iktisadî plâncılığının dayandığı mekanizma para ve maliye politikasıdır» diyor. 1950 den, hatta belki 1948 sonundan itibaren müteber olan bu söz, enerji kaynaklarını geliştirmek, kısmî işsizliği kaldırmak, dış ticâreti bir an evvel denkleştirmek ve bazı sosyal reformları gerçekleştirmek gâyesini güden, yatırımları ve istihşâli sıkı bir şekilde kontrol eden işçi hükümetinin iktisadî plânlaması için doğru olmasa gerek. Zira işçi partisinin vatandaş hürriyetine mümkün mertebe hürmet ederek takip ettiği plânlı iktisat, para ve maliye siyâsetinden ziyade, dış ticarete devletin el koyması, ham maddelerin devlet tarafından tevzi edilmesi, vesika usulu ve bilhassa her türlü inşaatın devlet müşadesine tâbi tutulması v.s. gibi hükümete istihşâli kemiyet ve keyfiyet bakımından bir plâna göre yürütmek imkânını veren vasıtalara dayanıyordu. Gayet tabiidir ki, uzun vadeli objektifleri, yıllık imkânlarla uydurmak için, sosyal hesap sistemi işçi hükümeti için gayet kıymetli bir rehber oldu.

Sık sık plândan konuşulduğu şu anda, memleketimiz için, demokratik fakat hakiki bir plânlama ve sadece konjonktür değişmelerini önlemek için kullanılan bir sosyal hesap sistemi arasındaki farkın mühim olduğunu sanıyoruz. Zira Türkiye için plân, sadece malî istikrarı ve dış ticaret müvazenesini çok aşan hayati bir mânâ ifade etmektedir. Kendi kendine bırakıldığı zaman değişme şansı pek az olan mevcut iktisadî ve sosyal strüktürleri değiştirmek, başka bir deyişle orta çağ hayatından çıkıp, modern bir ziraat ve sanayi kurmak. Bunun için, hususi, resmi bütün yatırımları kucaklayan, her an tâdili mümkün, fakat icraati mecburi, mümkün olduğu kadar teferruatlı 5, 10 hatta 15 yıllık yatırım plânlarımızı ne kadar çabuk hazırlarsak o kadar kârlı çıkacağımız kanatındayız. Söylemeye lüzum yok ki devletin iktisadî teşkilâtlanmasını tamamiyle değiştirmekten gayri, plânın objektiflerini yıllık iktisadî duruma uydurmak için, sosyal hesap sistemi zarurî. Bundan başka umumî plân yanında şu veya bu bölge için kısmî plânlar da düşünülebilir. Leontief'in «alım-satım» tablosundan mülhem, coğrafi bölgeler arasındaki «alış-veriş» dayanan ve Cenubi

İtalya'nın kalkınmasında kullanılan mahalli plânlama metotlarından öğreneceğimiz çok şey olsa gerek.

Kısacası, üç rakkamı alt alta koymak manasında anlaşılmalı ciddi bir kalkınma plânına ve mümkün olduğu kadar itinayla hazırlanmış bir sosyal hesap sistemine memleketimiz her zamanından fazla muhtaç. Fakat sosyal hesap sistemini ve plânlamayı birbirine karıştırmamak lâzım. The Economist'in dediği gibi «radar is not navigation.»

Saygılarımla,
Paris, Doğan Avcıoğlu

Kalkınma ve Ziraî Kazançlar

Yazı Kuruluna,

1 Nisan 956 tarihli Forumun «Onbeş günün notları» kısmında çıkan (kalkınma ve ziraî kazanç) başlıklı yazı ile 15. Nisan 956 tarihli Forumda bu yazıya karşılık olarak yazılan yazı, ziraattan vergi alınması düşüncesini tekrar ortaya attı.

Bana göre ziraî gelirden vergi almak, bir maliyecî olarak belki doğru ise de memleketimizin gerçeklerine göre yanlış. Hernekadar ileri memleketlerde bu gibi gelirlere vergi alınmakta ise de, Türkiyede durum bence bambaşkadır. Çünkü memleketimizde tarlalarımız selderden korunmuş ve kuraklarda ise bunların sulanması henüz sağlanmamıştır. Ziraattan vergi alabilmek için herşeyden evvel bunların yerine getirilmesi lâzımdır. Fakat yeter değildir. Ayrıca, şunlarında yapılması gerekmektedir. Memleketimizin birçok bölgelerindeki iklim şartları birbirinden apayrıdır. Bu duruma göre her iklime uygun ve fazla verim veren tohum çeşitleri, aranıp bulunmalıdır. Ayrıca bu şekilde bulunan tohumlar, üretilerek çiftçimizin eline verilmeli, ve çiftçimiz bunları kullanmaya zorlanmalıdır. Toprağın verimini artırmak için lüzumlu gübre ucuz ve bol miktarda bulundurulmalıdır. Haşerelele ile savaşmak için yine ucuz ve bol ilaçlar lâzımdır. Bugün memleketimizde bu saydıklarımın hangisi vardır? Bunlar bulunmadığına görede ziraata para yatırmak kumar oynamaktan farklı bir iş midir? Fena tohum kullanmaktan ve kuraklıktan iki senedir güney doğu bölgelerimizdeki hububatın verimini yürekler acısındır. Yine yakın zamanlarda radyo yayınlarından, bağlarımızın başlıca ihtiyacı olan göztaşının yanında memleketi yeter miktarda getireceğini öğrenmiş bulunuyoruz. Ege bölgesindeki bağlarımızın bugün bu ilâca ihtiyaçları olduğunu düşüncecek olursak durumu kolaylıkla kavramış oluruz. Bana göre diğer yatırımlara nazaran ziraat daha verimli olduğu için bir kısım vatandaşlarımız bu işe para yatırmış değildir. Gerek büyük ve gerekse küçük çaptaki ziraat işlerine para yatıranların ellerinde, verimlilik yönünden, herhangi bir ölçüleri olduğuna inanmıyorum. Bu işlere para yatırmış olanlar, daha ziyade, bir gelenek olarak bunu yapmaktadırlar. E-

ğer bir yanlışlıkla bugün yürürlükte olan bu geleneği bozacak olursak, tekrar onarılması güç bir kötülük işlemiş olabiliriz. Ziraata yatırılmış olan paralar herhangi bir sebeple, ziraattan alınarak başka işlere yatırılacak olursa, bunların tekrar ziraata dönmesini sağlamak bir hayli güç olabilir. Mevcut bir düzeni bozmak yeni bir düzen kurmağa nazaran çok daha kolaydır zannındayım. Ziraattan vergi alınmasını savunanlarımızdan şunların açıklanmasını bekliyorum:

1 — Memleketimizdeki sanayi yatırımları % olarak ortalama ne gibi bir gelir sağlamaktadır.

2 — Ziraat yatırımları % olarak ortalama ne gibi bir gelir sağlamaktadır.

3 — Ticaret yatırımları % olarak ortalama ne gibi bir gelir sağlamaktadır.

Bu işlerle uğraşanlarımız bunları bildirecek olurlarsa, durum bizim için aydınlanmış olur.

Böylelikle ziraî gelirlerin hem verimlilik durumunu öğrenmiş oluruz hem de bunun vergilenmesi halinde devletin elde edeceği gelir hakkında bilgi sahibi olmuş oluruz. Ayrıca Forumun sayın yazarı (Kalkınma gayretlerimizin idamesi maksadile ziraat sektöründeki artan gelirlerin, yeni yeni yatırımlar için, âmade tutulması gerekmektedir. Bu işin bizzat çiftçiler tarafından yapılması, bu sektördeki mizah edebiyatımıza bile girmiş olan, israfiardan anlaşılmalıdır. Diğer bir yol devletin aynı işi vergi yoluyla tahakkuk ettirmesidir.) diyorlar.

Ziraî büyük gelirler daha ziyade Güney illerimizde elde edildiği herkesce bilinmektedir. Oralarda bu işleri yapmakta olan vatandaşlarımızın ise fabrika, atelye, otel, ithalat ve ihracat ortaklarıyla ilgileri olduğunu kimse inkâr edemez. Böylelikle ziraattan artmış olan gelirler bu gibi işlere yatırılmış ve bugünde yatırılmaktadır. Sayın yazarın istediği acaba böylece yerine getirilmiş olmuyor mu?

Ankara, Celâl CÜNDOĞLU

Dış Politikamız İçin Yeni Bir Rûğâr mı?

Yazı Kuruluna,

Sovyetlerin bir iki yıldır takip ettikleri «güllümseme» «gevşetme» ve «barış içinde beraber yaşama» politikası, Batı blokunu davramış ve yorum ihtilâfları içinde yırtmağa devam ediyor. Sovyet politikası karşısında Batılıların durumlarını iki grupta toplamak mümkündür:

1. Sovyet Rusya'da samimî bir değişme olduğuna inanıp onlarla bu şartlar altında daha dostça ve daha sıkı münasebetlere girişmeyi savunan iyimser yorum.

2. Bu politikanın da komünist ideolojinin ve onun patronluğunu yapan Kremlin bürokrasisinin dünya egemenliğini sağlamak için önceden çizilmiş değişmez Sovyet politikası egrisine dahil, ona hizmet eden yeni bir taktiğini, bir manevrasımı teşkil ettiğini savunan kötümser yorum.

Türk dış politikası şimdiye kadar,

Batılılarda bile görülmemiş bir ifratla bu ikinci görüş hattı üzerinde hizalanmıştır. Türk basını da sarıh veya zımnî bir şekilde bu ikinci görüşü desteklemiştir. Derginizin de biraz nüanslı bir şekilde olmakla beraber aynı hareket tarzını seçmiş bulunması size Aydemir Balkan'ın 15 Nisan 1956 tarihli Forum'da neşrettiği mektubu yollamasına sebep olmuştur ki, bu mektupta serdettiği fikirlerin mühim bir kısmına iştirâk ettiğimizi şimdiden belirtmek isteriz. Ancak bizim ortaya atacağımız mucip sebepler biraz daha farklı olacak, bununla beraber Bay Balkan, inkileri tezip etmeyecek fakat belki tamamlayacaktır.

Meselenin esası Doğu - Batı münasebetleri ve bu cümleden Türkiye - Rusya münasebetleri olmakla beraber, bu hususta takınılacak tavır, alınacak karar, doğrudan doğruya Sovyetlerde müşahade edilen son zamanlardaki politika hakkında yukarıda zikrettiğimiz iki yorumdan birini seçmeye dayanıyor.

Sovyetlerdeki değişmeyi bir taktik, yeni bir «Rus oyunu» şeklinde tefsir ederek Batılılara daha da sıkı birleşmeyi ve Doğuyla münasebetlerini ancak Atlantik camiası içinde ayarlamayı tavsiye edenler tezlerine kuvvetli bir destek olarak şu mütalâayı ortaya atabilirler: Gerçi Kruşçef, Bulganin ekibi, dış politikada enerjik bir «çözüm» ve «gülmeme» kampanyasına girişmişlerdir ve hattâ Stalin'i inkâr ile Doğu - Batı anlaşmazlığında ölümünden sonra da ortada duran bu büyük engeli kaldırmışlardır, fakat bu değişme Sovyet rejimi üzerinde esen geçici bir yumuşak hava intıbai uyandırıyor, çünkü Sovyet rejimi yine tamamen Stalin'ci mevzuat ile işlemektedir. 1933 Stalin Anayasası ismi değiştirilmiş olsa bile halen yürürlükte-dir.

Bu tarz bir muhakeme Doğu - Batı münasebetlerinde yeniliğe gidilirken ihtiyatlı davranılması tavsiyesini muteber kılabilir. Fakat bu yenilik arzusuna karşı delil olarak kullanılamaz. Çünkü rejimde büyük değişiklik olmadan onun ruhunda vuku bulacak samimî bir değişmenin neticeleri ihmal edilmeyecek kadar mühim olabilir.

Doğu - Batı münasebetlerinin yeni bir safhaya girmesi aleyhinde umumiyetle Batılılar tarafından öne sürülecek mülâhazalardan sonra bir de Türkiye'nin kendine ait sebepleri olabilir: Malumdur ki Stalin terrörünün en sert devrelerinde Türkiye Balkan Paktının şampiyonluğunu yaptı, fakat Kruşçef ve Bulganin'in Yugoslavya'ya yaptıkları dostluk seyahati bu paktın askerî vehesinin siyaseten ölümüne sebep oldu. Açılan arayı iktisadî ve kültürel sahada kapatmak da mümkün olmadı. Şimdi Türkiye Bağdat Paktını bu gevşeme havası içinde iflâs etmekten kurtarmak emelindedir. Bu paktın zahiri sebebi vücudü, Kuzeyden gelecek Sovyet tecavüzünü durdurma olduğuna göre Doğu -

Batı arasındaki münasebetlerin iyileşmesi bu paktın daha doğru dürüst açılmayan yelkenlerini suya indirmeye kâfidir. O halde Türk Hariciyesinin Sovyetlerin samimî olmadığını, harp tehlikesinin en az Stalin zamanındaki kadar mevcut olduğunu iddia etmelerini tabii karşılamak icap eder. Bütün bunlar Bağdat Paktını kurtarmak için başvurulan telâşlı hareketlerdir. O Bağdat Paktı ki asil gayesi İngiliz ve Amerikan kapitalistlerinin Orta Şarktaki petrol menfaatlerini korumaktır, o Bağdat Paktı ki İran Şahının ileride vukubulacak Musaddıkhari millî hareketleri matetmesine, Doğu eyaletlerindeki Kürt isyanını bastırmasına yarımacaktır. O Bağdat Paktı ki Irak'ın Büyük Suriye dâvasının, ve İsrailileri denize dökme projesinin temel taşıdır.

Biz bu pakt sayesinde Irak'tan petrol alacağımızı bile tahsil etmekten ve bütün gayretlerimize rağmen Amerikan yardımında esalı artış olmadıktan sonra bu pakt ile bütün Arap âleminin husumetini çekmekten başka ne kazancımız olmuştur.

Bütün söylediklerimizden anlaşıldığı gibi kanaatimizce yukarıda hülâsa edip delillerini birer birer incelediğimiz kötümser davranış herhalde uzun vadeli bir politikanın temel taşı olamaz. Münhasıran iki blok arasında çözülebilecek meselelerin mevcudiyetini (Almanya'nın birleştirilmesi, silâhsızlanma gibi) kabul etmekle beraber, bunların, Sovyet Rusya ile ve Doğu bloku münasebetlerini düzeltmek isteyen NATO'ya bağlı devletler için birer mesele-i müstehire teşkil edemeyeceklerini savunuyoruz. (Misal Norveç, Danimarka), Türkiye'nin de Doğu bloku ile münasebetlerini bilhassa ticarî sahada inkişaf ettirmesinden milletçe kazancımızın büyük olacağına şüphe yoktur.

Samsun, Kenan Bulutoğlu

2 inci Asya Afrika Konferansı ve Biz

Forum Yazı Koluna

2 ci Asya-Afrika Konferansı ve Biz

Pek yakında Kahire'de 2 ci Asya-Afrika konferansı toplanacak; Birincisinde, inanmadan benimsemeden bir yabancı gibi bulunmuş; meselelerin çözülmesine yardım edecek yerde, meşhur 300 milyonu hakkedebilmek ve bunu vereceklere hoş görünebilmek için ötekini berikini mağ etmeğe kalkmıştı.

Dış politikamız her zaman kendi bünyemize uymadığı gibi, etrafımızdakilerin meselelerine de yabancı. Yakın bir geçmişte yaptığımız millî mücadeleyi bugün geçirmekte olanların içten dostluk ve hayranlık duygularını başkalarının

yanı sıra ve hiç de onlar gibi mecbur olmadan tekmeledik. Bari, karşılığında İsraili mi kazandık? Ne gezer; kendi konsoloshanemize yapılanlar ortada.

Bir zamanlar Ortadoğu liderliği iddiasında bulunduk, halbuki olmadık. Çünkü komşularımıza kendimizi müstakil şahsiyet ve prensip sahibi bir politikanın temsilcisi olarak tanıtamadık.

Kaybolan dostlukları ve itibarımızı tekrar kazanabilmek için, şu önümüzdeki fırsatı kaçırmıyalım. Meselelerimiz büyük sanayi memleketlerinin değil bu konferansla bir araya gelecek olan geri kalmış memleketlerin meselelerine uymaktadır. Onlarla kaynaşalım. Bu milletlerin başlıca iki meselesi vardır. Millî bağımsızlık ve kalkınmak. Bunları sağlayabilmek için sulh ve sükûn aramalarını haksız görmemek lâzımdır. Zira bugünkü gerginlik ve onun yüklediği ağır savunma masrafları karşısında kalkınmanın ne demek olduğunu biz herkesten fazla biliriz. Mevcut gerginlik, fiyat yükselişi, sürüm fazlalığı sebebiyle, büyük sanayi memleketlerine bazı faydalar sağlayabilir. Geri kalmış ve kalkınmak zorunda olan memleketlerin fakir halkları için ise yıkımdır.

Bize gelince hatalı bir dış poplitika güderken güvendiğimiz ve cengaver bir müttefik olmamıza bağlı bulunan dış yardımlar, cenge hiç lüzum kalmayınca (zira dünyanın 3 ncü bir harp çılgınlığına değil, umumî bir yumuşamaya doğru gittiği, inkâr edilemez, apaçık bir gerçektir.) Ne olacaktır? Ne olacağız?

Dünya meselelerinde ve Birleşmiş Milletlerde gittikçe daha büyük bir kuvvet haline gelmekte bulunan ve dünya barışında daha mühim rol oynayan bu Asya Afrika topluluğunun pek yakındaki konferansına hükümet, muhalefet ve basın şimdiden hazırlanmalıyız. Herşeyden evvel sırtımızı başkasına dayayıp Avrupalıdan fazla Avrupalılık gösterip; onları fellahlar, baldırıçıplaklar, Asyalılar diye küçümsememeli, onlarla aynı milletler ailesinden olduğumuzu düşünmeliyiz.

Saygılarımla.

İzmir Rifat ÇAM

Bülent Ecevit ve Solcular

50. ci sayınızda Bülent Ecevit'in "Güvenlik, Hürriyet ve Kültür" adlı yazısına has düşüncelerimi açıklamama müsaadenizi rica edeceğim. Üç ayrı bölümde şunları söyleyebilirim:

A — Sayın yazar, yazısının ikinci paragrafının ikinci bölümünde "kuzey komşumuzun Türkiye'yi zorla veya telkinle, kendi nüfuz bölgesine alabilmek için nasıl metotlarla çalıştığını, bu uğurda ne kadar bol para döktüğünü tahmin edebilmek güç değildir" diyor. Eğer Bülent Ecevit gizli güvenlik işlerimizi inceden inceye bilen biriyse, aydın bir yazar oluşunu düşü-

nüp bu yargısına da saygı duymak zorundayız. Yok, bunu (Barış İçinde Beraberlik) ilkesini, kendince bir yoruma vararak, anlatmak istiyorsa, yargısını -hafifçe demiyeyim- Amerikanca bulduğumu söyleyeceğim. Örneğin o "bol para" nerede, ne zaman, kimlere dökülmüştür, diye sormıyacağım. Çünkü Bülent Ecevit'i sade Sovyetlere ve Marksizme küfretmekle vatanseverlik gösterilerinde bulunan, vatanseverliği böyle anlayan, bilisiz ve düşünsüz yazarlarımızla bir tutamam elbet. Sevdiğim bir yazar, Bülent ECEVİT.

B — Bu bölüme sayın yazarın izniyle "Solculara Şefa'at" adını verebilir miyim bilmem? Yazının genel hıvası bu tonda. Solcu damgası yiyen gençlerin perişanlığından, toplumca yitmişliğinden yakınıyor sayın Ecevit. Ama kesin yargılar ileri sürmediği halde solculuğun "boş" bir düşün olduğunu uyararak istiyor yazısı. Ustaca. Kendince haklı belki de. Ama bu gün bir **Jomo Kenyatta, bir Aneurin BEVAN, bir Lio Ça-Çi** (Çincesini bilmiyorum!) de solcudur, bir **Krishna Mennon da!** Bunların hangi biri kendi vatanları için, kendi milletlerinin düşün hayatı için "şeref çocuğu" değiller acep?

Bülent Ecevit Amerika ve İngiltere'de düşünlerinden cayan solculara, karşıt propağandada önemli işler gördürüldüğünü söylüyor. Yanılmıyorsam bunlardan bazıları L. Fischer, A. Koestler, R. Vryght, V. Kravçenko'dur. Bunlar ve benzerleri hakkındaki bilgimiz de tek yönlü ve kahramanlarının çıkarına ortaya sürülen yayıntılar, Eh. F. B. İ. olsun, Intelligence Service olsun kolay ekmek vermezler elbette adama. Bizim Ceza Kanunumuzda da ilginç, ek maddeler var. Bilir sanırım sayın Bülent Ecevit.

Sade şunu iyice belirtmek gerek: Bir evrim yoluyla düşünden düşünceye geçmek var, bir de çıkarlar, yüreksizlik yada aydın olma namusundan yoksunluk yüzünden (dön geri!) etmek var. Önemli olan bu bence. **Provakatör de, hırsızın hırsız, pezevenğin pezevenk olduğu gibi dünyanın her yerinde ve her çağda provakatördür.**

C — Sayın Bülent Ecevit'ten bir dileğim var. Güvenlik üzerine söz etti, sağolsun. Bir de ADALET üzerine söz etsin.

İlksel toplumlarda üretim araçlarının, ortaklaşa kullanıldığını, o araçların (orta)nın malı olduğunu söylemekten Sosyoloji Otoritelerimiz bile korkar oldular. Çünkü bir alay hukukçu yada mülkiyecimize göre bundan altı bin yıl önce insanların av araçlarını ortaklaşa yapıp, ortaklaşa kullandıklarını söylemek komünist propağandası yapmaktır. Kanun Maddeleriye, Nylon sakızdan beter, çek çekebildiğin yana.

Puşkin'i, GOGOL'ü, Tolstoy'u, Eflâ-tun'u ve hele Mihail Şolohof'u (tövbe, tövbe!) okumaksa casusluğun dikalâsı söyleniyor. Siz, hiç birinci şube müdürünün önünde, temditli candarma neferinin generaller karşısında put kesildiği gibi, (hazırol) dikilen savcı, sorgu yargıci bilir misiniz sayın Bülent Ecevit?

Diyarbakır, Ahmed ARİF

Forum ve "Bizim Köylü,"

Forum Yazı Kuruluna:

Derginizin 47, 48, 49. sayılarında ve "Okurların Forumu" sahifelerinde Mahmut Makal hakkında yazıları neşrolunan Ödemişli Behiç Duygulu ve İstanbullu Gündüz Pamuk'a

Muhterem Duygulu ve Pamuk;

Ne istersiniz şu "Bizim Köy"ün Makalından? O, size hangi yazısı ile illâ sanatkar olduğunu iddia etti? Onun gerçekten ayrılmadan olduğu gibi köyü, köylüyü anlatması sanat değil midir? Bunda, o sahada bir sanat olamaz mı? Bunca senedir köy mevzuunda kalem deneyen muhterem yazarlarımızın hangisi köyü Makal kadar çıplaklığı ile önümüze sermiştir? Meselâ; Bu hususta sizlerin eseri nedir?

Makal, yazılarını görgü ve müşahedelerine dayanarak yazmış olduğundan yazılarını süslemek için kendiliğinden bir şey uydurmuş değildir. Yazdıkları doğrudur, galiba. Doğru değilse bile, konudaki köylü Anadolu'da mevcuttur. Sizler, köyü, köylüyü nasıl görüyor ve nasıl düşünüyorsunuz bilmem ki... Yeşil koruluklar misali yamaçlara, vadilere serpilmiş, şırıl şırıl akan çeşmelerin başında su doldururken, etrafını çeviren delikanlılara yaşmak açıp, şuh kakkahalarıyla el eden, selâm veren Ayselî Fatmalı olan, hayali köylerimizin hayal edebiyatı ile tarihe karıştığını biliyorsunuzdur galiba.

Sizler, mütegalibe bir ağanın emiri altında yalın ayak, başı açık üstübaşı perişan, bir dilim ekmek için senelerce hizmet eden; veremin, sıtmanın sancıları altında sakallı imamın üfürüğünden medet uman; tarlasını sürmek için tek ineğinin yanına boz eşeğini çifte koşan; sırtının başının kirini, sabun yerine kil ve yahut bir nevi otlâ temizlemeğe çalışan... köylüyü gördünüz ve onunla dertleştiniz mi? İşte, köy böyle tezatlar diyarıdır. Köyün ve köylünün ruhu başkadır. Burada bir köy karakterini açıklamayı yersiz buluyor ve sadede dönüyorum. Köylü Makal, bu olayları yazıyor. Bunları umumî efkâra duyurmağa çalışıyor ve köylü-şehirli arasındaki seneler önce açılan mesafenin kapatılmasına hizmet etmek istiyor.

Yazılarınızdaki tarizlere bakılırsa, insan istemiyerek "Makal"ı kışkıyorlar" gibi bir hissin vehimine kapılıyor. Siz münevver, edebiyat sanatına vâkıf Duygulu ve Pamuk, edebî yazıların yalnız sizlerin görüşüne ve seviyesine hitabetsin, yahutta uygun olmasını mı istersiniz? Orta bir seviyeye, bilhassa köye ve köylüye kendi diliyle yazılmış eserlerimiz olmasın mı?

Sayın Behiç Duygulu yazısında "... sanat dergilerimizde birçok köy öğretmenleri köy dertlerini verip duruyorlar. Bunları da alın Forum'a," diye köy öğretmenlerinin hamisi sıfatını takınıyorlar. Bütün köycüler yazılarını Forum'a göndersinler diğer edebî ve fikrî dergilerimiz bu hususta kimin yazılarını neşretsinsinler? Yarın, onlardan da meşhur

olma yolunu tutanlara aynı tarizlerde bulunulmayacağını neyle temin edersiniz? Belki, yazar kabiliyeti olanlar zamanı gelince "Forum" gibi kıymetli bir dergide yazılarını neşretme şerefine erişeceklerdir.

Yine aynı yazıda "... Köy öğretmenleri bu dertleri güçlü bir yapıt içinde verebiliyorlar mı ona bakacağız biz. Hiçbiri, kendini Fom'un anladığı anlamda -Türkiyede köy ve şehir halkı arasında açılan mesafenin kapatılmasına yardım eden kabul etmiyor bir kez bu arkadaşların, bunu böyle bilelim. Sanatla ilişkileri veya iddiaları olmadığını söyleyiverdiler, kabul ettiler diyelim; Siz bu yazıların okunduğunu, halâ ilgi çektiğini mi sanıyorsunuz." gibi manasının anlaşılması güç edebî cümlelerinize, yurdun en ucra köşelerinde vatan ve millet için fikir ışığı saydığımız, o medeniyet öncüleri 20 bini aşkın köy öğretmenlerinin yazdıkları yazılarda, memlekete olan hizmetlerinde aferin sarhoşluğunun olduğunu mu kastetmek istersiniz, yoksa onların meccani müdafaacısı mısınız? Onlar da, Makal gibi iddiasız yalnız vatan ve millet için hizmet ederler ve yazarlar.

Saygılarımla

Fethiye - Ali Rıza Kılçar

Türk Müziği

Forum Yazı Kuruluna,

Derginizde birkaç sayıdır süregelen Türk Müziği - Batı Müziği tartışmasını ilgiyle takip ettim. Öyle görünüyor ki taraflar bu konuda son sözlerini söylemiş bulunuyorlar. Oysa ki, söylenmesi gereken birkaç söz daha var.

Önce: Türk Müziği diye adlandırılan müzik, gerçekten "Türk Müziği" deyimine yakışıyor mu? Bu müzik millî müziğimiz midir? Bu müzik, söylendiği gibi, "millî hisleri tatmin edecek" ve "millî gururu okşıyacak" bir karakter taşıyor mu?

Dünkü ve bugünkü müziğimize bir göz atacak olsak, birbirinden oldukça ayrı iki kol görürüz: Halk Müziği — Fasil Müziği. Halk Müziği, halkımızın en eski geleneksel müziğidir. Halkımızın gerçek duygularını, övgülerini, yermelerini, ağıtlarını ve özlemlerini dile getirir. Onun yaşayışına sıkıca bağlıdır, gerçektir, kendi içinden doğmuş, gelişmiş, zamanla komşu halk müziklerinin etkisiyle zenginleşmiştir. Fasil Müziği ise, Selçuk — Osmanlı saraylarında gelişmiştir. Selçuk sultanları Türkçe değil, Acemce konuşuyorlardı. Medreselerde Acem-Arap dilleri ve kültürleri öğretiliyordu, bilim ve sanat eserleri bu dillerce yazılıyordu. Kısaca, Selçuk kültürü, Arap - Acem kültürlerinin naklinden, adaptasyonundan ve işlenmesinden ortaya gelmişti. Akla yakın olan, Fasil Müziğinin de saraya ve dinsel törenlere aynı kaynaklardan geçmiş olabileceğidir. Gerçekten, bugün bile Fa-

sıl Müziği, Arap Müziğiyle büyük bir benzerlik taşıyor. Bu iki müziğin yapıları ve teknikleri hemen hemen aynıdır. Osmanlılar Bizansa yaklaşıp Bizansla alış veriş arttırınca ve sonunda Bizansa yerleşince, Fasil Müziği Bizans müziğinden de etkilendi. Gelgeç, Musevî ve Ermeni etkilerinin de katıldığını düşünürsek, Fasil Müziğinin kaynaklarını ve onu besleyen kolları değerlendirmiş oluruz.

Bu müziği besteleyenler Türk değildi miydi? Tabii bir çoğu Türktü. Fakat onlar halkla alış-veriş kesmiş, saray duvarları arasına kapanmış-saraydan dışarı bile Sultanın izniyle çıkabilen- birer emir kuluydu. Ödevleri Sultanı ve çevresini eğlendirmekten ibaretti. Besteledikleri metinler ise, Sultana methiyeler, kasideler veya hayali bir sevgiliye gazeller düzen Divan şairlerinin mısralarıydı;

«Ne heva-yı bağı sazete ne kenâr
geşt mârâ»

«Padişahım lütfedip mesrûr-u şad
eyle beni»

«Ey çeşmi âhû hicr ile tenhâlara
saldın beni»

«Vakt-i suph oldu pür olsun kûşe-i
meyhaneler»

«Ey gülbün-i ayş mîdemed sakî-i
gül-izârı ko»

«Bitünefesi hoş nezedem hoş nenîşes-
tem» v.s. v.s..

Bu müziğin millilikle, Türk halkıyla ne ilgisi var? Müzik değeri vardır, yoktur o ayrı mesele. Fakat bu müzik bizim Millî Müziğimiz değildir. Yo, eğer Hacı Arif Bey, Şevki beyle beraber ve onlardan sonra İstanbullu içkili gazinolarına düşen, bugün birkaç büyük şehrimizde rağbet gören ve radyolarımızda da meydana alabildiğine geniş bulan şu baygın «ah, of yandım..» lı müzikten bahsediliyorsa ona hiç sözüm yok.

Bizim Millî Müziğimiz daha doğum sancuları çekiyor. Orta Avrupa ve Balkan milletlerinin çoğunda millî müzik ekolleri son yüzyıl içinde kurulmuş ve gelişmiştir. Yirminci yüzyılın - tabii ileri milletlerin - müzikleri, milli olduğu kadar uluslararasıdır da. Yani millî müzik, bestecilerin eserlerini kendi halklarının müziklerinden faydalanarak ve Batı müziği tekniğine uyararak işlemeleriyle ortaya çıkar. Bu müzik millidir, çünkü folklorla ilgili ve bağlılığı büyüktür; Uluslararasıdır, çünkü tekniği (ritm, armoni ve kontrpuan) ileri ulusların ortaklaşa kullandığı bir tekniktir, ve temleri bütün uluslarda ortak olan gerçek hayatın temleridir.

Gelelim Fasil Müziğinin Batı Müziği karşısındaki durumuna. Fasil müziğini savunanlar bu konuda dağınık ve boşlukta asılı kalan hükümler atıyorlar ortaya. Önce ritm diyorlar, Fasil müziği ritm bakımından Batıdan zengindir. Öyle olsun, Ama bu zenginlik ona ne kazandırmıştır? Devrikebirlere, Zincirler, Bereşanlar, Hafifler, Çemberler, Aksaklar, bir şu kadar usuller bu müziği ağır, uyusuk ve biteviliye olmaktan kurtarabilmiş midir? Aynı şey makamlar için de doğrudur. Fasil müziğini savunanların basit gördükleri

ölçülerle ve Batı müziğinin sahip olduğu iki tondan biri üzerine yazılmış olan Beethoven'in Do Minör senfonisinin zenginliği, kudreti hangi Fasil eserinde vardır? Bir okuyucu, Fasil müziğinin melodi bakımından da Batı müziğinden çok üstün olduğunu ileri sürüyor. Yazısının devamından, bu sözlerle makamları kasdettiği anlaşılıyor. Yoksa, verdiği hüküm çok şu götürür. Kaldı ki, Fasil müziğinin ifade ettiği duygular ve düşünceler, erkeğin sevgiliye beslediği (gerçek olup olmadığı da tartışılabilir) düşküncesine bir aşkın duyulanmaları ve yakınmalarıdır. Son altmış sene içinde de, tam bir karamsarlığa, bezginliğe, ve küskünlüğe dalmış gitmektedir. Bu muhtevası ile de, insanoglunun çok çeşitli ve gerçek duygularını özlemlerini, düşünce ve savaşmalarını, masallarını, şiirlerini, öykülerini ve oyunlarını dile getiren Batı müziğinin karşısında pek zavallı kalmaktadır. Terazinin Batı müziği kafesine sayısı pek çok olan müzik neveleri ile, eser sayısının kıyaslanamayacak kadar fazlalığını da koymak gerekir. Bu arada, Fasil müziği eserlerinin Batı müziği eserlerine kıyasla sürece pek boysuz kaldığını da unutmamalıyız.

Yazımızı özetlersek; Fasil Müziği, gerçekte Millî müziğimiz değildir; Batı müziğiyle kıyaslanırsa pek yoksun ve kudretsizdir. Gelişmesi imkânı da yoktur. Ritimleri, tonları pek çeşitli ve melodice de gelişmeye elverişli olabilir, ama gerçekten uzak olması ile eski eserleri yaşama gücünü yitirmiştir; yirminci yüzyıl insanının hiçbir gerçek duygusunu ortaya koymadığı ve toplumun akışlarına yıkılmaya mahkûmdur, nitekim de öyle olmaktadır. Saygılarımla

İzmir, Esat Ahmet BALIM

Forum Yazı İşleri Müdürlüğüne

Derginizin bilimlere, akla ve sağduyuya dayanan havasını binlerce okuyucunuz gibi ben de severek, faydalanarak alıyorum. Sayfalarınızda her yönü ile garpçi, yenilikçi bir düşünce tarzının iklimini geliştiriyorsunuz. Bir çok yazarlarınızın görüşlerinde gerçek bir duruluk ve aydınlık var.

Son sayılarınızda Bedii Sevin'in ele aldığı Batı müziği - Saray müziği konusunun geniş akis uyandıracağını ve bu konunun gerçekten tartışılması gerektiğini düşünüyordum. Öyle oldu; radyoları, gazinoları hatta sokakları dolduran, çocukların zevklerini dahi inhisarı altına alan uyuşturucu, uyku getirici şu saray müziği tarafları tabii susmadılar. Bu müziğin "Klasik Türk Musikisi" olduğunu - radyo da öyle söylüyor - Onu beğenmemenin Atalarımıza hürmetsizlik olacağını sayıp döktüler. Bunları derginize yazanlar "Forum" gibi seviyeli bir dergiyi okuyan aydınlardır. Ya diğerleri, bu müziğin kara softaları ne diyorlar? Vaktiyle yeni Türk şiirine söylediklerini, ama şimdi kimseye dinlemediklerini

söylüyorlar. Yurdumuzda artık bir daha silinmemek üzere yerleşmeye başlayan batı uygarlığı, batı düşüncüsü için vaktiyle söylediklerini söylüyorlar. Dinlerken ağırlaşan kafalarını dirseklerine dayıyarak, afyon içmiş gibi dönmüş gözlerini yüzümüzde gezdirip "Bu musikiyi sevmiyen Türk değildir" diyorlar. Arap zevki karışık yalelli müziğini dinliye dinliye öyle uyuşuyorlar, öyle içlerine gömülüyorlar ki yerlerinden kalkacak halleri kalmıyor. Ve tıpkı sarhoşlar gibi içlerinde duydukları zevki, zevklerin en üstünü sanıyorlar, daha ilerisini göremez oluyorlar.

Bu satırlarımı okuyan alaturka zevkilerinin nasıl kızacaklarını görür ve iştir gibi oluyorum. Çünkü onları daha önce de kızdırdım ve konuşturdum. "Atatürk de o müziği severdi" diyecekler. Düşünmeyecekler ki Atatürk de bu toplumun içinde yetişmişti. Üstelik O bir sanatçı değil, bir fikir adamı idi. Kendisinin de sevdiği bu müziğin, kendi eliyle kurduğu yeni Türkiye'nin müziği olamayacağını sezmişti. Bunun için batı müziğini öğreten bir konservatuvar kurdurmuştu. Atatürk garpli bir Türkiye istiyordu.

Biz bunu kabul edemiyoruz; Uygarlık bütünü ile uygarlıktır. Tekniği batılı olsun felsefesi, düşüncesi batılı olsun, hattâ sanatlarının hepsi, şiiri, romanı, resmi, mimarisi, tiyatrosu batı açısından işlenmiş bir Türk sanatı olsun, ama müziği Osmanlı kalsın. Bunu istiyorlar. Müziğimizde diğer bütün sanatlarımız

Okurlardan Rica

Görüldüğü gibi Okurların Forumu, dergimizin en çok gelişen kısımlarından biri olmuştur. Forum için bu hakikaten bir öğrenme vesilesidir. Yalnız gönderilen mektupların çoğu, gene de 700-800 kelime civarında tesbit ettiğimiz sınırı aşmaktadır.

Dergimiz gelen mektupları olduğu gibi basmayı ana prensip olarak almakla beraber, bu yazılar üzerinde istediği gibi kısaltmalar yapma hakkını muhafaza etmektedir. Bununla beraber, uzun mektuplar hem yazarları hem de yazı kurulu için bir çok meseleler doğurmaktadır. Aynı zamanda diğer okurların haklarına da tam riayeti güçleştirmektedir.

Okurların fikirlerini imkân olduğu kadar ekonomik bir dille ifadeye çalışmalarını ve bizimle bu hususta işbirliği yapmalarını rica ederiz.

Bu sütunlarda ileri sürülen fikirlerden Forum hiç bir surette sorumlu değildir. Bazan lüzum görürsek cevap veya not ilâve edebiliriz. Fakat prensip itibarıyla, bu sütunlarda çıkan yazılar, Dergi etrafında okurların fikir alış verişinde bulunmaları içindir.

gibi elbette Türk müziği olacak. Ama garp tekniğinden, garp zevkından, çok sesten neden bu kadar kaçılıyor? Mimimizle, şiirimizle, resmimizle batıya bu kadar yaklaşıyoruz, hattâ bazen at başı gidiyoruz da müziğimizde neden bu kadar ayırız? Öyle sanıyorum ki bu ayırılık, bu uzaklık bizim pek çok aleyhimize olmaktadır. Tam bir batılı olamayışımız belki bu gedikten ileri geliyor. İncelenmeğe, ışık tutulmağa muhtaç bir taraf..

Ama müzik üstadlarımız susuyorlar. Türkiyede hiç bir dâvâ şu talihsiz müzik davası kadar sahipsiz değil. Bundan 35-40 sene evvel yeni Türk müziğinin nasıl olması gerektiğini Ziya Gökalp bir bilimci görüşüyle açıklamıştı. Bu vadede Adnan Saygun, Necil Kâzım, Faik Canselen, Nevit Kodallı gibi sanatçılar başarılı eserler de verdiler. Ama meydana bakınız, atını halâ kimler oynatıyor.. Müzik dersine gelen öğrenciler "öğretmenim "çeşmi siyah çalar mısınız?"

diye tutturuyorlar. Çocuk akşam sabah onu dinliyor .Zevkleri o müziğin içinde sekilleniyor. E yeni Türkiyenin gelecek sahipleri böyle mi yetişmeliydi?

Bana öyle geliyorki bu konuda söz sahibi olanların konuşmaları, hattâ geniş bir kampanya açmaları, doğru olanı, gerçeği herkese anlatmaları artık vazife olmuştur.

Turhal - Talip APAYDIN

Ne Diyorlar

Batının Karşılaştığı Baş Tehlike

Komünizm düşüncesindeki en ciddi kusurlar, komünizmin tentel karakteristiklerinden biri olan «paternalizm» den gelmektedir. Komünizm halk yığınlarına çocuk statüsü vermekte, komünist partisine ise baba rolünü ayırmaktadır. Bu hususiyetin geri kalmış memleketlerde komünizme büyük bir başlangıç avantajı sağladığı muhakkaktır. Hükümetle halk arasında baba-evlât münasebeti kurmak suretile büyük sosyal ve ekonomik değişiklikler, başka her hangi bir yoldan başarılamiyacak bir hızla meydana getirilebilmektedir. Bu metodun, batıların bir yandan geçmişteki sömürgeciliklerinden, öbür yandan Avrupalılığa has ırkî üstünlük tavırlarından ötürü esasen popüler olmadıkları geri memleketlerdeki tesiri, Batı için en büyük tehlikeyi, siyasi itibak kabiliyetimize en çetin meydan okumayı teşkil etmektedir.

Komünist paternalizminin bazı kusurları şimdiden belli olmaya yüz tutmuştur. Şark despotları dışında pek az hükümdarın ele geçirdiği muazzam yetkilerin komünist liderlere tanınması, onların beşer tabiatı üzerinde haddinden ziyade bir gerginlik yaratmaktadır. İnsanlar melâike olmadıkça böyle bir durumda ister istemez kuvveti kötüye kullanmak, zaafa düşmek ve son derece keyfi olmak yoluna saparlar.

Diğer yandan paternalist bir siyasi sistem, tecrübi ve pragmatik düşünmeyi cesaretsizlendirme istidadını da göstermektedir. Resmi inancı ne olursa olsun hiyerarşiye dayanan bir toplum ister istemez teokratik olmak zorundadır. Sovyet bilgini Lysenko'yu, Stalin'in «doğru», varislerinin ise «yanlış» ilân etmelerinde şaşmaz bir orta-çağ usulü göze çarpıyor. Ekonomik ilerlemenin gittikçe daha ziyade bilimsel ve teknolojik buluşlara dayandığı çağımızda, hür dünyanın politik sahadaki agnostizmi (inançsızlığı)

hiç şüphesiz bize geniş avantajlar sağlamaktadır. Karl Marx'ın ümitlerine rağmen, komünist devletlerin zihniyeti asla bilimsel değildir. (Bununla beraber, iki sistemden henüz hangisinin kaynaklarının daha büyük bir kısmını teknolojik ilerlemeye, - ki entellektüel hürriyetimizin ze sağladığı üstünlüklere rağmen son sözü bu ilerleme söyleyecektir- ayıracağı belli değildir).

Son olarak, paternalist sistemin en vahim kusuru tekâmülün geniş zaman içindeki temayülünü inkâr etmesidir. Bu temayül insanın «yetişkin» statüsüne ulaşması yönünde bir gelişmedir. İnsanlık binlerce yıldan beri kendisine paternalist dinler ve politik sistemler icat edegelmiştir. Bu arada çoğunluğun çocukluk statüsünü tercih ettiğini görüyoruz. Ne varki, Reformasyon ve Rönesansla başlayan Modern dünyada fert, gittikçe daha fazla kendi kendine düşünme, deneyler yapma, bağlı olduğu toplumun idaresinde rol alma isteğinde bulunmaktadır. Gerçi insanlığın çocukluk yanı henüz kuvvetlidir; belki de bu safhayı tamamen aşmak hiç bir zaman kabil olmayacaktır, ancak zamanın seyri insanlıkta yetişkin olmak, kendi kendini idare etmek için gittikçe artan bir istek ve gücün husule geldiğini göstermektedir.

Bütün bu cephelerle düşünülürse, Batı'da meydana gelen sistem (ki hükümeti millet vekillerine, onları da seçmenlere karşı sorumlu kılmıştır,) gerek olgunluk gerekse insan onuruna yaşaması bakımından, komünist düşüncesinin henüz kavrayamadığı bir yücelik ve üstünlüktedir. Bu sistem daha verimli, daha yaratıcı olduğunu da isbat etmelidir. Bizim sistemimiz, hükümeti her hareketinden dolayı, bütün bir toplumun jüriliği önünde ve kendilerini alternatif hükümetler olarak teklif eden muhalefetle-

rin tenkidi altında, hesap vermeğe zorlar. Tekâmül vetiresinde böyle bir sistem, komünist düşüncesinin henüz yeni ulaştığı «kollektif liderlik» kavramından nesiller boyu da ilerdedir.

Bütün bu sebeplerden ötürü biz Britanya halkının, son zamanlarda Rusya'da tarihi değişiklikler yapan iki lideri, Bulganin ile Khrushchevi, korkusuzca ve bozuntuya vermeksizin karşılayabileceklerini sanıyoruz. Biz onlara karşı son derece nazik ve dostça davranabiliriz; bundan fena bir sonuç doğacağını beklemek yersizdir. Ancak, onların, hayat tarzımızla kıyasiye bir yarışma ve çarpışma halinde olan bir sistemi temsil ettiklerini unutacak kadar dostluğu ileri götürmemek; aynı zamanda, eğer azmi elden bırakmazsak, temsil ettikleri dogmatik sistemin er geç çökmeğe mahkûm olduğunu göremeyecek kadar da alarma veya hayranlığa kapılmamak şarttır.

**"The Observer" den
iktibas edilmiştir.
Çeviren: C.Y.**

Moskova ve Sosyalistler

New York Times'den iktibas

Milletlerarası münasebetlerde son günlerde beliren gelişmelerden pek azı, Moskova'nın hür dünyadaki parlamenter sosyalistlerle yeniden iş-birliği yapmak üzere aldığı karar kadar önemlidir. Bu siyaset bizzat Nikita Khrushchev tarafından geçen Kasım ayında Norveç İşçi Partisini Sovyet Komünist Partisi ile dostluk münasebetleri kurmaya davet etmekle başlatılmıştır. Khrushchev, merkez komitesi adına Sovyet Komünist Partisinin 20 ci kongresine sunduğu raporunda, Sosyalistler'le müşterek cephe kurma fikrini başlıca teorik yenilikler arasında göstermiştir. Geçen hafta Pravda'nın aynı konuya 7000 kelime uzunca bir makale tahsis etmesi meseleye verilen ehemmiyeti büsbütün artırmıştır.

Sovyet Birliğinin şimdi neden Komünist-Sosyalist işbirliğini istediğini anlamak güç değildir. Gerek Avrupa'da gerekse Asya'da, sosyalist partiler önemli

kuvvetlerdir. Bugün, meselâ, Fransız, Norveç ve İsveç Başbakanları ile, İngiltere ve Almanya'nın en büyük muhalefet partileri sosyalisttirler. Bir çok memleketlerde, komünistlerin Moskova emelleri için kullanan istedikleri geniş halk toplulukları sosyalistleri tutmaktadır. 20 yıl önce, şimdi yeniden ortaya atılan cephe birliği fikri, Rusların, Hitlerlere karşı açılan müşterek mücadeleye 1939'da ihanet edinceye kadar, gerçek bir başarı elde etmişti.

Khrushchev'in şimdi ileri sürdüğü mütalâa şudur: Komünistlerle sosyalistler arasındaki başlıca fark, "sosyalizme geçiş şekli üzerinde sosyalistlerin bizden farklı düşüncülerinden ibarettir". Khrushchev, bu farkı kısmen azaltmak maksadıyla, sosyalizme geçişi, zora ve ihtilâle başvurmaksızın, parlamento yolu ile mümkün gördüğünü ifade etmiş, böylece sosyalistlere yaklaşmada önemli bir tavizde bulunmuştur. O şimdi, bütün işçi partileri arasında taze bir ahenk ve işbirliği ihtiyacından bahsetmektedir.

Pravda'nın son makalesi, geçenlerde Zurich'de toplanan İkinci Enternasyonalın, müşterek cephe kampanyasına verdiği ters cevaba rağmen, Moskova'nın henüz ümitsizliğe kapılmadığını göstermektedir.

Ancak Khrushchev'in talihsizliği şurada ki, sosyalist-komünist iş birliği tarihi baştan aşağı komünistlerin ihanet

ve kanasusamışlıkları ile kapkaradır. Bu büyük ihanetler serisi Lenin'in ihtilâlden hemen sonra, Rus Sosyal Demokratlarını yani Menşevikleri ezmesiyle başlamıştır. Alman komünistlerinin Sosyal Demokratlara karşı giriştiği mücadele neticesindedir ki, 1933'de Hitler iktidarı ele geçirme imkânı bulmuştur. 1939 - 1940 sıralarında, Sovyet orduları doğu Polonya ile Baltık memleketlerini işgal altına aldığı zaman, iş kamplarına sürdükleri esirlerin başında o memleketlerin sosyalistleri geliyordu. Bu arada en feci ve se'ni hareketleri, Polonya sosyalistlerinden Ehrlich ile Alter'i açıkça öldürmüş olmalarıdır. II. Dünya harbinden sonra Sovyetlerin işgali altına düşen yerlerdeki bütün Doğu Avrupa sosyalist partileri zor ve baskı altında komünistleştirilmişler, içlerinden buna itiraz veya mukavemet cesaretini gösterenler ise ya öldürülmüşler ya da hapse atılmışlardır. Hiç şüphesiz Khrushchev, komünistlerin sosyalistlere karşı işledikleri cinayetlerin bu kara tarihine dair bir tek kelime bile söylemiyor.

Kaldıki, komünist - sosyalist iş birliğini imkânsız kılan engel yalnız bu ihanetlerle dolu geçmiş değildir. Bundan daha önemli olarak, iki taraf arasındaki temel görüş farklarını gözönüne almak gerekir. Ananevi sosyalistler hem kendileri hem de başkaları için demokrasiye inanırlar. Onlar demokratik metodlarla iktidara geçmişler, aynı metodla iktidar-

dan düşmüşlerdir; ama hiç bir zaman demokratik işleyişe saygı göstermekten, onu savunmaktan geri kalmamışlardır. Dahası var: sosyalistler mensup oldukları memlekete sadıktırlar, komünistler gibi yabancı bir kuvvetin ajanı olarak çalışma şerefsizliğini göstermemişlerdir. Oysa Komünistler memlekete değil, parti disiplinine bağlıdır; nerde ve ne zaman iktidarı ele geçirmişlerse demokratik sistemi yıkmışlar, yerine diktatörlüğü koymuşlardır. Onlar, hangi memlekette olursa olsun, sadece Moskovayı bilirler, ona ajanlık ederler, politikaları Moskovadaki değişimleri takip eder, Kremlin taktiklerinde beliren eğilip bükülmelere harfi harfine ayak uydurur.

Gerçek odur ki, bütün dünyadaki sorumlu sosyalist liderler (bunların ekonomik görüşleri bir çoğumuza ne kadar safdil görünürse de) kendileriyle komünistler arasındaki temel ayrılıkları bilmekte, geçmişte onların işledikleri ihanetleri unutmamaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak Khrushchev'in müşterek cephe için açtığı kampanya öyle pek rahat bir geleceğe namzet görünmüyor. Ne varki, Batı dünyasında demokratik sosyalizmle komünizm arasındaki temel farkı bir türlü kavrayamayan anti-sosyalistler Khrushchev'in işini oldukça kolaylaştırmaktadırlar. Sosyalistlerle komünistlerin hep bir ve aynı kişiler olduğunu iddia etmek yalnız komünistlerin işine yaramaktadır. Zira komünistler aksine inandıkları halde, ama sırf işlerine öyle geldiği için, bunu bizzat kendileri öne sürmektedirler.

Çeviren: C. Y.

Akbank'ın aziz müşterilerine
yeni ve büyük hizmeti

YÜZ EVLER MAHALLESİ

AKBANK

(Tafsilat gişelerimizde)

Prof. Remzi Oğuz
Arık'ın
Eseri

COĞRAFYADAN
VATANA

Çıktı.
Kitapçılardan isteyiniz.

Operatör-Doktor
Mustafa P. Soygüt

Göz Hastalıkları
Mütehassısı
Hastalarını her gün öğleden sonra muayene eder.
Samanpazarı Mey. Billür
Han Kat 2. Tel: 19649
Ev: Cebeci Cad. Soygüt
Apt. No. 75-7 Tel: 26590

KAVAKLIDERE
Yakut Damlası

FORUM'a
ABONE OLUNUZ ve İLÂN
VERİNİZ P.K. 131, ANKARA

Kültür ve Sanat

Avrupa'nın Problemi Olarak 'AVRUPALILAŞMA,

JOACHİM RITTER

Almanya'da henüz yayınlanmış olan «Avrupa - Asya Diyaloğu» adlı derlemede, 1953 - 55 yıllarını İstanbul Üniversitesinde Felsefe profesörü olarak geçiren Prof. Dr. Joachim Ritter'in yukardaki başlıkla bir incelemesi yer almıştır. Yazar, bütün Doğu memleketlerinin içinde bulunduğu «Avrupalaşma» akımını yalnızca bu memleketleri değil aynı zamanda Avrupayı da ilgilendiren bir problem olarak ele alırken, özellikle çok iyi tanıdığı Türkiye üzerinde durmuştur. «Avrupalaşma»nın zorunluluğunu, aynı zamanda beraber getirdiği tehlikeleri açıklarken daha çok Türkiye'yi ilgilendiren örnekler vermiştir. Hatta, incelemesinin sonundaki Ek bölümüne Atatürk'ün söylev ve demeçlerinden parçaları, düşüncelerine kanıt olmak üzere almıştır. Bunlar, kadının durumunu ilgilendiren (21.3.1924) tarihli; uygarlık ve bilim üzerine (27.10.1922) tarihli; eğitim ve okullar üzerine (16.7.1921) ve (13.1923) tarihli; yeni alfabe üzerine (8.8.1928) tarihli, ve karşı tepki tehlikesi üzerine (22.1.1923) tarihli söylevlerdir.

Yazar bu incelemesinin bütününü veya özetini Türkçe olarak ilk yayınlama hakkını FORUM dergisine vermiştir. İnceleme çok uzun olduğundan ve Türk okuyucusunun çok iyi bildiği Türkiye üzerine örnekleri, istatistik verileri tekrarlamayı yersiz bulduğumuzdan burada ana çizgileriyle bir özetini veriyoruz. Hemen baştan belirtelim ki meseleye bir felsefeci gözüyle bakan Sayın Profesörün bütün düşüncelerinde kendisiyle beraber değişir. (A.)

I

1. Yazar, incelemesine, Avrupada oldukça yaygın olan, ve Ernst Jünger'in de «Der Gordische Knoten» adlı eserinde dile gelen bir görüşü açıklamakla başlıyor. Bu kısaca şudur: Bugünkü kültürel, toplumsal varlığıyla kendi geleneğinin bir devamı olan Batı'nın tözü (substans), özgürlüktür. Öteki kıt'anın, yani Asya'nın ayırıcı özelliği ise «zor» ve «korku»dur. İşte bu Asya kendi geleneğinin bütünüyle, bugün yepyeni bir güç ve varlık olarak Avrupa'nın karşısına çıkmış bulunmaktadır.

2. Yazar Avrupa'da çok benimsenmiş olan bu görüşün karşısına kendi görüşünü koyuyor, ve özellikle Avrupa'nın Asya ile ilintisindeki tarihi role işaret ediyor.

«Doğu Topluluğu» adı altında bir araya toplanan Asya milletleri aktüel olan Doğu-Batı davasına - yukardaki görüşün tam tersine - geçmişlerinden ken-

dilerini koparmış, gelenekleriyle bağlarını koparmış, milletler olarak çıkarlar. Ancak geçmiş silkip atmak hep ayaklanmalar yoluyla olabilmıştır. Toplumsal özellikleri, amaçları çeşitli olan, ve yillardanberi süregelen, toplum düzenlerini değiştiren bu ayaklanmalar önce Japonya'da başlamış, sonra Hindistan'a ve bütün Yakın Doğu'ya yayılmıştır. Bugünkü modern Türkiye'ye yepyeni bir görünüş veren de işte böyle bir devrimdir.

Şimdiye kadar tepeden tırnağa ulusal ve toplumsal geleneklere dayanan toplum düzeninin birdenbire yıkılması ve örneği Avrupa'dan alınan, ulusal gelenekle hiç bir ilgisi olmayan bir düzenin yerleştirilmesi bu devrimin olumlu yönlerinden biridir. Avrupalı ise geleneğine sadık kalmış bir kültür dünyası içinde gelişen san'atına, felsefesine, yükselen katedrallerine bakarak, kendisini her türlü tehlikeden uzak, güven içinde duyar. Ve Avrupalı çoğunluk Avrupa dışındaki, Avrupalaşma yolunda bulunan Asya'nın problemlerini bundan böyle kendi problemleri, yani Avrupa ile ilintili problemler olduğunu çok defa unutar.

(a) Gelenek olmuş düzenlerin bozulması, (b) bunların yerine Avrupadan alınan düzenlerin konulması, (c) ve bu yeni düzenin aktif veya kendiliğinden benimsemesi. İşte bu sırayı gözeterek gelişen «Avrupalaşma» olayının temeli ve kendisine örnek olarak aldığı Avrupayla bağlantısı nedir? Gerek Avrupa'nın ve gerek Avrupalaşan bütün öteki ulusların geleceğini neden önüne geçilemeyen devrimler belgiliyor?

Yazar bu soruları birer birer cevaplandırıyor.

II

3. Avrupalaşma bütün Avrupalaşan ülkelerde hep aynı hareketle başlamıştır. Avrupa egemenliğine karşı ayaklanma. Uluslarını bağımsızlığa, özgürlüğe kavuşturacak bu ayaklanmaların başında ulusal önderler vardır; İşte Sun Yat-sen, Gandhi, Pandit Nehru, Mustafa Kemal Atatürk. Ancak bu ayaklanmaların tarihi önemi, yabancı kuvvetlere karşı kendini korumadan çok, zaferi kazanan ulusların kendilerini tarihi bağ ve düzenlerden kurtarmalarında, kısacası «Avrupalaşma»larındadır. Türkiye'nin büyük Önderi Atatürk bu tarihi önemi çok iyi kavradığından ki, modern Türkiye'yi kurarken, onu bütünüyle Avrupalı bir devlet haline sokmaya çalıştı. «Avrupalaşma» yolunda Atatürk'ün giriştiği bu devrim atılışlarını Türk Ulusu çok yakından bilir. Türkiye böylelikle, bütün tarihi geleneği yıkıp, onun yerine son biçimini almış, modern Avrupa kültür ve

uygarlığını koymasıyla çetin bir savaşa girmiş bulunuyordu. Ancak, Avrupada yüzyılların ürünü olan bu tarihi gelişimi birdenbire ve olduğu gibi aktarmanın ve bu arada ulusal ve dini geleneğe sırt çevirmenin Eski ile Yeni arasında bir sürünme yaratacağı tabiidir. Bugün Anadolu'da geziye çıkanlar, zor yoluyla ayrılan Eski ve Yeni'nin izlerini yanyana görebilirler: Modern yollarda eski taşıt sistemleri; köylerdeki büyük silolara rağmen buğdayın eski biçim derede yıkanıp, kerpiç damlara yayılarak kurutulması; traktörün yanında sapan; kerpiç evlerin yanında modern beyaz ilkokul binası; caminin yambaşında Halkevi.. gibi.

4. Bütün Asya devletlerinde olduğu gibi, Türkiyede de bütün bu uygarlığa ayak uydurması şarttır. Bunun için de gereken ilk şartların yaratılması zorunludur. Bunu çok iyi anlayan Türkiye, okul sayısını arttırmakta; her vatandaşın okuma yazma öğrenmesini sağlamakta; kültürünü, tekniğini ve endüstrisini geliştirmek için büyük çaba göstermektedir.

5. Bütün bu Avrupalaşma hareketleri, buralarda «romantik Doğu»yu arayışta onun modernleşmiş havasıyla karşılaşan Avrupalıyı ilk önce hayal kırıklığına uğratabilir. Ancak kısa zaman, sonra buradaki uygarlık anlayışının, Avrupada olduğu gibi boş bir «perfectio idol» den uzak olduğunu anlar. «Romantik Doğu»yu bir daha bulamamak uğruna da olsa, kuraklık, su baskını, bulaşıcı hastalıklar, kerpiç evlerin yoksulluğu vs. gibi felâketlerin yenilmesini, bunun yerini, uygarlığın, kültürün, tekniğin, rasyonel metodların faydalarını, Avrupalı burada, ilerleme, gelişme halinde bulunan bu ülkelerde anlar.

Ancak, devrimin bütün olumluluğu yanında bir de dialektik gelişmesi vardır ki, onu da hatırdan çıkarmamak gerekir. Bu dialektik, geçmiş ile gelecek arasında organik bağımsızlığı ve bunun sonucu olarak Avrupalaşmaktan doğan huzursuzluğu ortaya koyar. Bu huzursuzluğun sonucu olarak ortaya çıkacak gerginlikler, yalnız bu Avrupalaşan memleketlerin değil, bütün Avrupa'nın geleceğini belgileyecektir.

6. Türkiye'yi - ve Avrupalaşma yolunda bulunan bütün Doğu ülkelerini - yakından tanımaya fırsat bulamayan gezginler, bu devrimin ne akıllara sığmayan büyüklüğünü, ve ne de bu büyüklüğün yanıbaşındaki tehlikeleri görebilirler. An kara'ya gelen bir Avrupalı, her hangi bir Avrupa şehrinde hiç bir ayrılığı olmayan bu modern şehirde önce hayretini çekecek hiç bir şey göremez. Bu ilk izleniminde haklıdır da. Ancak bu yeni ve modern şehrin dış görünüşü onun asıl gerçeği değildir. Bozkırın ortasına, çevresindeki tabiatın insafsızlığına ve kısırlığına rağmen geleceğin sembolü olarak bu şehri kurduran şey, yani görünüşün arkasında gizli hakikat «Yeni'nin tutkusu», Yeni'nin içinde bulunduğu günü ve gerçeği aşan heyecanıdır. Ankara'nın dört bir yanında gelen insanlar, burada «Yeni'yi, uygarlığı, Avrupa'yı görecekler, geçmişlerini bir yana bırakarak, yeni ve gelecekteki vatandaşlarının bu uygarlık olduğunu anlayacak, önderindeki bu örnek onlara ne ve nasıl olmaları gerektiğini gösterecektir.

7. Ayaklanmalarda yalnız toplumsal değil, aynı zamanda dini düzenin de

sarsıldığını ve yeni biçimlere girdiğini söylemiştik. Ancak, Türkiye bu düzenlerin yavaş, yavaş, tabii akışa uyarak değişmelerine meydan vermemiş, her alanda olduğu gibi, din alanında da bu düzenin değişmesi için bilinçli, kesin adımlar atılmıştır. 1928 yılında çıkan ve dini dünya işlerinden ayıran kanun ile din de geçmişteki yerini ve anlamını yitirmiştir. O zamana kadar alışılan tersine, karşısına hukuk devleti olarak çıkan bir devletle, lâiklik, dinin kişisel bir iş olması durumu arasında kalan insan, şimdiye kadar bir bütün olarak inandığı, ama şimdi zorla ayrılan bu düzenler arasında bir bağ kuramamaktadır. Kısacası 'Avrupalılaşma'nın meydana getirdiği tarihi kesiklik, ortaya bir karşıtlık koymuştur. Bu henüz derinlerde kaynayan, ama günün birinde yüzeye çıkacak olan bir karşıtlık, tarihi gelenek ile toplumsal gelecek arasında bağdaşmazlıktır.

8. Felsefi pozitivizm'in desteklediği 'uygarlığın ilerlemesiyle eski'nin kendiliğinden silinip gideceği fikrinin doğru olmadığını zaman göstermiştir. Nitekim çoğu Avrupa üniversitelerinde yetişmiş, Eski' ve din ile olan bağı hemen hemen kökünden koparmış aydınlar sınıfı yanında, eski geleneğe ve dine sadık kalmış pek çok Anadolu'lu görülmektedir. Bu noktayı göz önünde bulunduran hükümet, 1950 de, arapça ezana yeniden izin verdi, mevlûd hatta radyoda bile yayınlanmaya başladı. Ankara Üniversitesine bir de İlahiyat Fakültesi eklendi. Ancak problem gene de temelden çözülmemiş durumdadır. Bu problem: Bilim ve devletin ortadan zor ile kaldırdığı din ve geleneğin yerine bir şey koyamamasıdır; koymasına da ilkeler engeldir. Dini gelenek, modern kültür ve bilime rağmen süregelmekte, ve bağdaştırılması imkânsız bir karşıt olarak modern geleceğin karşısına çıkacaktır. Avrupalılaşma fa-

natik bir tepki yaratmıştır. Bu tepkiler, eskiyi tutucular için yeni olan her şey kötüdür; geleneği kaldırdığı için yıkıcıdır. Bunlar yeni'nin yıkılmasını, eski'nin ve dinin yeniden baş yeri almasını istemektedirler. Yükselen bu türlü karşı tepki seslerinin sayısı Doğu'da ne kadar az da olsa, bunların siyasal hiç bir rolleri olmasa da, bu seslere kulak vermek, ve bunları bir uyarma olarak ele almak gerekir. Çünkü Eski ile Yeni'nin bağdaşmadığı yerde, devrimci sınıfın geçmişi tanımaması, eskiyi tutucu sınıfın da modern uygarlığın hakim olacağı bir geleceği red etmeleri hep yanyana sürüp gidecektir. Bu da huzursuzluk doğuracaktır. Ve Avrupalılaşma ilerledikçe çözülmemiş problemlerin yarattığı baskı da artacaktır.

III

9. Doğu ülkelerinde dolaşan gezginler bozkırlarda, ovalarda, her yerde Avrupalılarla karşılaşır. Bunlar fabrika, yol, baraj ve her türlü teknik tesisler yapan ve bu işte canla başla çalışan bir çeşit Avrupalı misyonerlerdir. Yalnız teknik değil, her alanda 'Avrupalılaşma'ya yardım eden Avrupalı, sonra nasıl olur da bundan doğacak problemlere gözlerini kapayıp, Doğu'nun problemini kendi problemi olarak ele almaz? Durum böyleyken, nasıl olur da Avrupa, Asya'ya, kendisi ile hiç ilgisi olmayan bir 'korku', 'zor', 'yıkıcı kuvvetler' ülkesi gözüyle bakar, ve bu yabancı kıta'ya karşı hazırlıklı bulunması gereken şövalye pozunu takınır? Doğudaki Avrupalılaşma olayı yalnız Doğu ülkelerini değil, aynı zamanda Avrupayı da tarihi gelişmesinden ayırmış, geleceğine başka bir yüz vermiştir. Avrupa artık Asya'dan büsbütün ayrı bir ülke olmayıp, dünya uygarlığının (ki bu Asya ve Avrupayı da içine alır) bir parçası, bütünü

bir bölümüdür. Yani Avrupalılaşma olayının zorunlu olarak Avrupa uygarlığı ile, Doğu arasındaki kurduğu bağ, ana problemdir.

10. Bu ne demektir? Eski dünyanın tarihi ile, geleceği birbiri ile sınıksız bağlayan bu ilintide, 'eski Avrupaya' düşen rol nedir?

Avrupa yalnız kendi içine kapanmamalı, ve artık bütün milletlerin problemi olan, ve Avrupalılaşma olayının ortaya çıkardığı Eski-Yeni; Geçmiş-Gelecek; tarihi gelececek-modern gelecek arasında ki günümüzde huzursuzluk uyandıran ve uyandıracak olan karşıtlığı yumuşatmaya, bağdaştırmaya, çözmeye çaba göstermelidir. İkiliği, karşıtlığı yaratan bu ilerlemenin, 'Avrupalılaşma olayı'nın beşiği Avrupa olduğu gibi, bu ikiliği, karşıtlığı ortadan kaldıracak kültürün vatanı olan Avrupa bu ikiliği ortadan kaldıracak bir çeşit kültür savaşıyla kendine düşen ödevi yerine getirecek mi acaba? Bu sorunun cevabını kesin olarak vermek kabil değildir. Çünkü Avrupa, artık 'bütün'ün malı, yani evrensel olan uygarlığın karşısındaki sorumluluğunu tamamen kavramış gözüküyor.

Kısa zaman önce 'Asia and Western Dominance' adlı bir eser yayınlandı. Bu eserde Avrupa, Asya açısından ele alınmıştır. Eserin yazarı K. M. Panikkar adlı bir Hintli'dir. Ona göre geleceğin ayırıcı özelliğinin Doğu ile Batı'nın birbiri ile olan çok yakın ilintisidir. Yazar, eserini Goethe'nin "Doğu ile Batı artık birbirinden ayrılamaz" adlı sözü ile özetlemiştir. Gönül ister ki bu söz bize bir uyandırma olsun. Bunu duymasını ve anlamasını öğrenelim. Çünkü Avrupa'nın geleceğini artık kendi geleneğine sadık ve içine kapanmış bir Avrupa belgilemeyecek; bunu Doğu-Batı hep birlikte, yani evrensel bir nitelik taşıyan uygarlığın ve toplumun gidışı belgileyecektir.

KÜLTÜR DÜNYASI

Hazırlayanlar: A. Be - Se

KAÇIRILAN FIRSAT

Paris'deki Sarah Bérnard Tiyatrosunda, 1954 yılından beri Mayıs ve Haziran aylarında bir «Uluslararası Tiyatro Festivali» tertip edilmektedir. Bu festivale her yıl değişik memleketlerin davet edildiğini biliyoruz. Tiyatro Komitesi, bu defa Türkiye'nin de iki opera ile Festivale katılmasını rica etmiştir. Üç ay kadar evvel durumu B. Muhsin Ertuğrul'dan sorduk; o zaman, henüz bir karara varamadıklarını söylemişti. Onlar düşünene dursun, Avrupa'da yayınlanan gazetelerden Festivale 21 milletin katılacağını, bu arada Sovyet Rusya'nın, Romanya'nın, Çekoslovakya'nın ve hattâ Hindistan'ın bile kat'ı kararlarını vermiş olduğunu öğreniyoruz. 19 Nisanda başlayan Festival, 30 Hazirana kadar sürecektir. Türkiye, bütün dünyaya sanatta ne kadar ileri olduğunu göstermek fırsatını bir defa daha kaçırmıştır. Sayın Muhsin

Ertuğrul'dan, davetin mahiyetini ve kabul edilmeyişinin sebebini basına açıklamasını istiyoruz. Kanaatimizce, bu kadar önemli bir fırsattan faydalanmamak bir nevi «Sulistimal» dir. Unutmamalı ki Batılı olduğumuzu, İleri olduğumuzu herşeyden çok sanatımızla, kültürümüzle ispat edebiliriz.

★

SALOME

Bu ay Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü öğrencileri Oscar Wilde'in Salome'sini Nureddin Sevin'in çevirisinden sahneye koymuşlardır. Bunca eser dururken Salome gibi *decadent* bir eserin niye seçilmiş olduğu bir yana bırakılırsa genç sanatçıların anlayışlı oyunları çok sevindiriciydi. Salome rolünde Gülgün Kutlu ileride kendisinden çok şeyler bekliyeceğimiz bir sanatçı olacak. Lake'in koreografisini yaptığı Salome'nin 7 tül dansını, dansçı olmadığı halde iyi geçirtirdi. Herad Antipos rolünde İlyas Avcı, Yahya Coşkun Kara'nın da üzerinde durmak isteriz. Fakat herşeyin ötesinde sahne müziğini, eserin

tarihi havasına akıllıca uygulayan Bülent Areli övmek isteriz. Bu başarılı müzik Bülent Areli'nin şu sözlerinde anlam kazanıyor: "...günümüzün sanatçısının 'Humanité'si gitgide genişlemekte ve dünya yüzeyini kaplayan insanlık 'zeka tarihi'ni kavramaya gayret etmektedir".

Gösterinin ikinci gecesinde hazır bulunan ünlü İngiliz sahne sanatçılardan Dame Sybil Thorndike ve Sir Lewis Casson'a izlenimlerini sorduk; çok beğendiklerini, hele Salome rolünde Gülgün Kutlu ve Genç Suriyeli rolünde Turgut Savaş üzerinde durduklarını belirttiler. Salome piyesinin seçilmiş olması için de: "Evet, bu eser kötü olabilir, ancak genç sahne adaylarına kötünden de birşeyler çıkarıp, yaratmak fırsatı verilmelidir". Dame Sybil Thorndike'in ilk başarısını sağlayan piyeslerden biri çok değerli bir esermiş.

Bitirirken küçük bir nokta: yüz makyajları sahne ışıklarına iyi uydurulamamıştı.

★

ANKARA'DA İLK KLAVSEN!

Şehrimizin ilk klavseni gümrüğe gelmiştir. Klavsenin sahibi İngiliz uyruklu Mr. Keith Anderson eski müzik icrası bakımından iyi bir sanatçı olarak tanınmıştır. Bir klavsenin katılmasını önmümüzdeki konser mevsimi için büyük bir kazanç sayıyoruz.

★

İKİ KONUK

Bu ay şehrimize Türkiye üzerine inceleme yapan iki önemli kişi gelmiştir. Bunlardan birincisi Yale Üniversitesi Edebiyat Profesörü ve Amerikalının sayılı kültür dergilerinden biri olan Yale Review'nun editörü, John Palmer'dir.

İkincisi ise memleketimizi çok iyi tanıyan, İngiliz gazetecisi ve yazarı Derek Patmore'dur. İngilizce bir Türk şiiri antolojisi hazırlamış ve The Times Literary Supplement'ın Dünya Edebiyatı Özel Sayı'sında Türk Edebiyatı bö-

lümünün yazarıdır. Şimdi de Türkiye'yi daha çok aydınlar sınıfı açısından ele alacak bir kitap ve gene aynı konuda Encounter dergisinde bir deneme yayınlayacaktır.

Her iki kültür elçisi de FORUM dergisinin Türk aydın faaliyetlerindeki önemli yerini övmüşler, baskı sayısını kendi memleketleri için bile yüksek bularak FORUM'cuları tebrik etmişlerdir.

★

ORKESTRA VE DİSİPLİN

Sahneye çıkarırken ilk mektep dağılmış gibi gürültüler gelir. Ondan sonra birbirleriyle konuştuklarını, gü-lüşüklerini, içlerinden birkaç kişinin salonun ön sıralarına selâmlar verdiğini, tebessümler dağıttığını görürsünüz. O günkü konserle ilgisi olmayan bir keman konsertosunun nağmeleri, akort gürültüleri arasında kulağınıza kadar gelir. Eğer programda küçük kadroy-

la çalışan bir konserto yer almışsa, vazifeli olmayan üyelerden birkaçı sahnedeki boş sandalyelere yerleşir ve solisti oradan dinler. Solistin hatalarını ve başarılarını meselâ bir violonistin yüzüne bakmak suretiyle takip edebilirsiniz; güzel bir şey yapmışsa gözler sü-zülür, şaşırılmışsa surat buruşur. Kötü bir ses çıkardıktan sonra rahlenin arkasına saklanıp gülen, sağa sola işmar eden üyeler de vardır. Bazıları da misafir şefler hakkındaki düşüncelerini hemen orada izhar edebilecek kadar medeni cesaret sahibidir. Eğer beğenmemişlerse, adamcağız orkestrayı ayağa kaldırdığı vakit hiç aldırılmaz, vücutlarının bütün ağırlığıyla sandalyelerine yapışır kalırlar.

Bu marifetli orkestranın ismini vermeyeceğiz; zaten eğer yazdığımız şeyler doğru ise, müzikle ilgilenen okuyucularımız, adını bulmakta güçlük çekmeyecektir.

MÜZİK

HERR TAKTSCHLAEGER

Cumhurbaşkanlığı Filârmoni Orkestrasının 14 nisan cumartesi günü Büyük Tiyatroda vermiş olduğu konseri misafir Alman şef Richard Engelbrecht idare etti. Programda Beethoven'ın 3. Leonore Uvertürü, Bruch'un sol minör Keman Konsertosu (solist: Fethi Kopuz) ve Brahms'ın 4. Senfonisi yer almıştı.

Fethi Kopuz, bu konserde maalesef elindeki kaliteli kemandan başka birşeyle dikkati çekememiştir. Biz kendisinin çok daha başarılı konserlerini dinlemiştik. Ancak bozuk bir entonasyonla, katıyken duyurucu olmayan bir teknikle Bruch kimseye beğendirilemez. Değerli violonistimiz, ikinci kısımda lüzumsuz glissandolar ve lüzumsuz arşe oyunları yapıyor; finalde ise bütün o teknik mücadelenin, çarpık çift seslerin, bozuk entonasyonun, yersiz aksanların arasında "müzik" kendine bir yer bulamadı. Ancak bu konsere bakarak Fethi Kopuz hakkında bir yargıya varmak doğru olmaz; zira duyduğumuza göre elindeki kemani bir hafta evvel satın almış. Muhakkak ki insan yeni şartlara yedi günde kolay kolay intibak edemez.

Cumhurbaşkanlığı Orkestrası, Brahms'ın Dördüncü Senfonisinin altından hiçbir zaman kalkamamıştır; fakat bu kadar kötü çaldığını da hatırlamıyoruz. B. Engelbrecht'de bir şef için gerekli vasıfların hiçbiri yok. Henüz muhtelif saz grupları arasında denge kurmasını bile beceremiyor. İkinci plârî'a kılması gereken ne kadar ses varsa işitiyorsunuz, duyulması gereken bütün hatlar da kayboluyor. "Hoketus" üstadının eseri delik deşik ve parça parça oldu. B. Engelbrecht, böyle bir Brahms enterpretasyonu ile eline orta kalitede bir bando verirseniz, dünyanın her yerinde ilgi toplar. Bir iki konserini daha dinledikten sonra bu konuyu tekrar ele alacağız.

Bedii SEVİN

DIZZY GILLESPIE

Dizzy Gillespie Orkestrasının memleketimizi ziyareti, herşeyden önce, Türkiye'de ilk defa olarak canlı caz musiki dinlememize imkân sağlama bakımından üstünde durulması gereken bir hadiseydi. Ayrıca bu orkestrayı Amerikan halkından daha önce tanımış olmamız, bizim için bir imtiyaz sayılabilir. Gillespie, dördüncü büyük orkestrasını bu turne için teşkil etmiştir; Amerikan dinleyicileri, caz sanatının bu büyük şahsiyetinin yeni teşebbüsünü ancak birkaç hafta sonra, grup memleketi döndüğünde, tanıma fırsatını bulacaklardır. Öyle sanıyorum ki caz âlemi, Gillespie'nin son topluluğu hakkında belki de "en iyi büyük orkestra" hükmünü verecektir. "Belki" kaydını, Count Basie'yi unutmadığım için koyuyorum. Zaten bugün için, Gillespie'ninkine rakip olacak başka bir orkestra aklıma gelmiyor. Meselâ Duke Ellington eski seviyesine, maalesef, bir türlü ulaşamamaktadır.

On yıl kadar önce "ihtilâlcî" olarak ortaya çıkan Dizzy Gillespie'nin şimdi artık "klâsik" sayılabileceği, Ankara konserlerinde daha da iyi anlaşıldı. Şahsi durumu bir tarafa, bugüne kadar Gillespie, orkestra cazı sahasında zaten esaslî bir yenilik yapmış sayılmazdı. "Bebop"ın hususiyetleri, caz orkestrası musikişine ve icrasına, solo uslubuna nisbetle, daha az tesir etmiş ve Dizzy'nin solist olarak meydana getirdiği tarz, diğerlerine (meselâ Woody Herman'a) nisbetle, kendi orkestrasında daha da hafif bir aksiseda bulmuştur. Bugünkü orkestrası, eskilerden daha da fazla, "büyük zenci caz orkestrası" geleneğindedir. Fakat şüphesiz olan bir şey, Gillespie'nin bundan önceki orkestrasına hiçbir zaman şimdiki icra mükemmeliyetini sağlayamamış olduğudur. Orkestrayı

teşkil eden dört kısımdan hangisinin daha mükemmel olduğunu tayinde biraz güçlük çektim: trompetler çelik keskinliğinde, trombonlar tok ve zinde, saksafonlar renkli ve zengin.. Mamafih ses muvazenesi çok defa trompetler lehine ağır basıyor. Belki de Büyük Sinema salonunun akustığı bu neticeyi verdi. Ritm kısmı ideal sayılmaz. Kontrabas tempoyu şaşmadan muhafaza ediyor, ama davul arasına koşuyor; piyano ise gölgede kalıyor ve ritmik icraya faal bir iştirak göstermiyor. Bununla beraber ritmin, bir caz icrasının aradığı swingi tatmin edici ölçüde sağladığını söyleyebilirim. Bunun dışında orkestranın bütün halinde icrası, örnek olarak gösterilebilecek bir mükemmeliyettir. En küçük bir falso, en küçük bir tereddüt yok. Bir makine bile bu kadar doğru işleyemez ve pek az insan topluluğu bu derece beşerî olabilir. Orkestra üyelerinden çoğu, henüz isim yapmamış sanatkarlar olmakla beraber, istikbaldeki şöhretlerini temin etmiş benziyorlar. Aralarında, büyük şahsiyetler yoksa da, kaliteli solistler az değil. Haiz oldukları vasıflar, Büyük Sinema konserlerinden çok, Türk-Amerikan Derneği bahçesindeki "Jam session"da belirdi.

Fakat konserlerin programı, bu orkestranın -gerek toplu olarak ve gerek ferden- meziyetlerini lüzum geldiği gibi belirtmiyordu. Hayran kalınacak aranjmanlar yoktu. Program, caz severlerden çok, büyük halkı çöştürmek için hazırlanmıştı. Bu maksat da, fazlasiyla, hasıl oldu. Bununla beraber, daha başka değerler arayan caz meraklıları da tatmin olabilecek çok şey buldular.

Her üç konserde de, ufak değişiklikler hariç, aynı program tatbik edildi. İlk parça, Dizzy's Business, saksafon grubundan Ernie Wilkins'e aitti.

Lunceford ve Basie tarzında yazılmıştı. Saksafon korosunun stakato ve yankımsı efektler, birbirleriyle olduğu kadar daha yüklü ve parlak toplu sonoritelerle karşı da tesirli tezatlar teşkil ediyordu. Bu sevimli ve sürükleyici parça, Wilkins'in kabiliyetli bir aranjör olduğunu, caz orkestrasını ustalıklarla kullanmasını bildiğini gösterdi.

Bu açılıştan sonra, caz tarihinin birkaç safhasının temsiline geçildi. Bu fikri esasından tasvip etmedim. Bugün artık caz tarihi bir konferans mevzuudur ve ancak zamanında sese alınmış plâklarla misallendirilebilir. Eski günlerin bugün hayatta bulunan cazcılarını bile, vaktiyle yaptıklarını aynen tekrarlayamazlar. Hele, tamamen ayrı bir yolda gidenlerin eski usulü temsil etmek istemeleri, fuzulî bir gayrettir. Bu gayretinde Dizzy, sanki kendini mazur göstermek istemiş gibi, mizah yoluna sapsın. Afrika davullarıyla işe başladı ve nedense orijinal Afrika musikisinden çok Chano Pozo adlı bongocuyu taklit etti; sonra spiritali Afrika ritmleriyle, modern trompet solosuyla ve noktelerle karıştırdı. Arkadan Dixieland geldi. Burada usulü endişesi bilhassa arandı. Hernekadar ritm kısmı iki vuruşlu tempoyu sadakatle tuttuysa da trompet-klarinet-trombon triosu, inandırıcı bir müşterek ritical yapamadı. Ernie Wilkins klarinetine hakim değildi; bas trombon çalan Rod Levitt'de Dixieland'ın ancak dış karakterleri (kaydırmalar meselâ) vardı. Ne bu kısmı, ne de Dizzy'nin Louis Armstrong'u taklidini ciddiye almamak lâzımdı. Maksat mizahsa, caz sanatının öbür kutbunu temsil eden büyük üstadın daha ince hatlarla karikatürleştirilmesi beklenirdi. Jimmie Lunceford ve Count Basie orkestralarının taklidinde karikatür yoktu. Sadece, yer yer hesapsız ve düşüncesiz, yer yer aslına uygun bir taklit vardı. Gerçi *For Dancers Only* orkestra tarafından başarıyla, hatta Lunceford icrasından daha iyi, çalındı. Fakat alto saksofonist Jimmie Powell'in Willie Smith'i temsil edişi, solonun benzerliğine rağmen, daha çok Johnny Hodges sesi veriyordu. Dizzy, Sy Oliver intibasını daha ustalıklarla verdi. Saksafon korosu ise Lunceford'a lâyık bir icra çıkardı.

Basie'nin *One O'Clock Jump*'ının çalınışı, şu mahzurlar yüzünden ayakta duramadı: Walter Davis'in başlangıçta insicamlı bir piyano solosu çıkarmaması; modülasyondan sonraki soloların birer korusu aşması ve aslı sıralarının değiştirilmesi; Wilkins'in Lester Young'u ve trombonist Frank Rehack'ın da Dicky Wells'i yeter derecede tetkik ve hazmetmemiş olmaları, kendi usulülerini de gerçekleştirilerek ortada kalmaları; kromatik rif'in yapılmayışı.. Buna mukabil trompetist Carl Warwick, Harry Edison tarzını kavramışa benziyordu. Berrak tonu ve sade cümleleriyle

le ünlü trompetisti temsil edebildi. Nelson Boyd (kontrabas) ise, Walter Page'in yumuşaklığını verememekle beraber, doğru entonasyonlu ve melodik zenginliği olan bir solo yaptı.

Konserin caz tarihi kısmı, birinci ve üçüncü konserlerde, Gillespie kütüphanesinden *Manteca* ile, ikinci konserde ise bebop'un ilk parçalarından *Groovin'High* ile bitti. Her iki parça da, plâklarına nisbetle daha iyi çalındı. Ne de olsa burada Dizzy artık, kendini temsil ediyordu. İkinci parça, aslında sekstet olarak icra edilmiş bulunan *Whispering* varyasyonlarının orkestra aranjmanıydı. Gerçi başlangıçta trompet-alto saksofon ünisonunda birlik aksadı; fakat altocu Phil Woods, büyük Charlie Parker'in korusunu doldurabilecek liyakatte bir solistti ve Dizzy de, plâktaki klâsikleşmiş solosunu aşan bir icra çıkardı.

İkinci kısım, gene orkestra kütüphanesinden, *Cool Breeze* ile başladı ve orkestranın enerjisine, disiplinine, ateş saçan dinamizmine bir defa daha şahit olduk. Müteakip parçaların yüksek noktaları, *A Night in Tunisia*'da trompetist Joe Gordon'un solosu, orkestranın en iyi elemanlarından tenor saksofonist Billy Mitchell'in yarım yorusu, kontrabas Nelson Boyd'un kuru ve sert bir tonla, fakat sağlam bir ritm duygusu ve melodi mantığıyla icra edilen solosu, Dizzy'nin uzun kadansı; *Rock and Roll*'da bir taraftan Billy Mitchell'in, diğer taraftan bütün orkestranın halkı galeyana getiren sürükleyiciliği; *Begin the Beguine*'de aranjmanın zerafeti, Dizzy'nin yumuşak tonu ve küçük melodi parçaları halinde temi çalışı, ritm kısmının çalışması; orkestranın kadın trombonisti Melba Liston'un *Stella by Starlight* (ilk konserde) ve *My Reverie* (Debussy'den mülhem) aranjmanları ve bu son parçada Miss Liston'un, Milt Bernhart'ın ballad tarzını hatırlatan, trombon çalışmasıydı.

Orkestranın vokalistleri, iyi caz şarkıcılarının pek kıt olduğu bugünlerde bir varlık sayılabilirler. Erkek vokalist Herb Lance, Billy Eckstine tarzında söylüyor, fakat ne sesi Eckstine kadar renkli, ne de tekniği onunki kadar kuvvetli. Bununla beraber daha sevimli bir tegannisi var. Hiç olmazsa Eckstine'vari yapmacıklardan ve o keçimsi vibrato'dan uzak kalmış. Kadın şarkıcısı Dolly Saulters, Bessie Smith'den başlayan gelenek, modası geçmiş Broadway ve Hollywood tarzı teganni ile birleştirilmiş. Büyük bir caz şarkıcısı değil. Fakat Miss Saulters'i, son günlerde nedense pek hoş giden Jeri Southern, Carmen McRae gibi şarkıcılara her zaman tercih ederim. Sesini iyi kullanıyor, icrasında gevşemeyen bir hareket var, usulü en büyük caz şarkıcılarına bile musallat olan sahte duygululuktan uzak, sahne tavırları ölçülü ve cazibeli.

Konser, Quincy Jones aranjmanı *The Champ* adlı parçayla bitti. İlk ak-

şam, orkestra musikisi ve melodi sazlarının sololarıyla beraber, parçanın tamamı çalındı. Diğer iki konserdeyse orkestranın girişi ve bitirişi hariç, sadece davulun -ekseriyeti hayran bırakan- uzun solosu kaldı. Charlie Persip'in davulculuğu dikkate değer; solusunda pek güzel yerler vardı. Meselâ, inanılmaz bir hızla pedal kullanması, yan-davul üzerindeki çalışması, muhtelif ritmleri -hatta değişik tempoları -birleştirmesindeki ustalık... Bununla beraber Mr. Persip, bu solosuyla orijinal birşey yapmış sayılmaz. Duke Ellington'un "Skin Deep" inde Louis Bellson'un solosunu hatırlayanlar, Charlie Persip'in aynı tarzı, o derece temiz olmayan bir teknikle, yaratıcılık delili buluşlar ilâve etmeden solo yeni bir yapı sağlamadan, hatta yer yer aksayan tempolarla tekrarladığını herhalde farketmişlerdir. Bu kabiliyetli caz sanatkarının meziyetleri ilerde herhalde, iyi bir caz davulcusunun kurtulmak zorunda bulunduğu bazı ciddi kusurları izale edecektir.

İlhan K. Mimaroglu

RESİM

DEVLET RESİM SERGİSİ

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde açılan «XVII. Devlet Resim ve Heykel Sergisi» bütünüyle orta bir düzceğin üstüne yükselen resimlerinin çokluğuyla dikkati çekiyor. Gençlerin de, yani gerçekten genç yaşta olan ressamların da eserleri galiba geçen yıllara göre çok daha fazla.

Sergiye 114 ressamla 9 heykeltraş katılmış. Üzerinde durulacak eserlerin sayısı kabarıktığı için her biri üzerinde ayrı ayrı bir şeyler söylemek fazla yer alacak. Ancak serginin birtakım özellikleriyle, özellikle üzerinde durulması gereken birtakım resimlerden söz açacağız.

Sergide ilk göze çarpan şey, eskiden beri sürüp gelen birtakım kalıpların kırılmış olduğu. Örneğin, «Manzara» adı verilen resimler eskiden, daha çok değerleriyle ölçüleri katılmış ressamların eserleri arasında görülürdü. Bu yıl gerek «Manzara»lar, gerekse «Natürmort»lar genç, yaşlı birçok ressamalarda görüldüğü gibi, eskiden yalnız «Manzara»larla uğraşan birtakım ressamların «Portre»lere, «Genre» sahnelerine yöneldikleri görülüyor. Öte yandan, soyut resimler, non-figuratifler yalnızca birkaç gencin yahut bu yeni yola ilgilenen daha yaşlı ressamların işi olmaktan çıkmış, genel bir eğilime haline gelmiş. Gene genç ressamlar arasında ille de belirli bir akıma uymak zorunun ortadan kalktığı göze çarpıyor. Bu, genel olarak bir arama çabasının, kendine uygun bir yolu, modayı yahut «çağın gerektirdiği» birtakım biçimlere üstün tutma duygusunun bir belirtisi ile sergi gerçekten övülmeye değer bir sergi olur. Bunu da zaman gösterir sanırım.

Sergiye girince sağda kalan bölmeden başlayarak şu resimler üzerinde durabiliriz: Güzin Duran'ın 100 numaralı «İstanbul Limanı» ile Nazlı Ecevit'in 103 numaralı «Köylü kızı portresi». «Zeytin Toplayanlar» (73) ile Ali Çelebi, eski resimlerinin amıtsal özelliğinden uzak ancak sağlam, tutarlı bir istifi olan bir eser vermiş. Mustafa Esirkuş'un «Köylüler»i (118), «Kompozisyon»u (120), Halay»ı (121) «ateliye havası»ndan kurtulmamış oldukları halde çarpan bir özellikleri var.

Eren Eyüboğlu, «Portre» sinde (129) büyük istifinde olmayan bir duyarlık, bir bütünlük sağlayabilmiş. Eşref Üren, 238 ile 240 sayılı «Kar» larında, 239 numaralı «Çocuk Bahçesi» nde, üslubunu, anlayışını bir daha tazeliyor. Hamit Görele, eskiden de görmüş olduğumuz 135 numaralı «Gelin» i ile 136 numaralı «Portre» sinde, daha önce de sözünü etmiş olduğumuz bir iç-çekişmesini yeniden belirtiyor. 137, 138 sayılı resimler bu iç-çekişmesini çözecek resimler değil. İvi Stangali'nin «Canbaz»ı (207) ressamın eski eserlerine benzemiyor, kıvrak çizgilerini renk lekelerine böldürmüyor. Cemal Tollu'nun 224 numaralı «Fethiyeden bir Manzara»sı eksiksiz bir resim. Buna karşılık 222 sayılı «Buğday» ı renklerinin uyumu, amıtsal yapısıyla gene de derin bir «allégorie» olma niteliğinden kurtulamıyor. 223 numaralı «Teşub», Hitit Müzesindeki kabartmadan esinen bir resim, düz renklerle bu tema'nın fırça ile işleniş. Yalnız ne var ki inandırıcı bir resim olamıyor. İhsan Cemal Karaburçak, 153 numaralı «Saksılı Kompozisyon» unda daha önce de görmüş olduğumuz güzel bir resim veriyor. 154 numaralı «Orkestra Şefinin Rüyası» adlı eser ise ressamın yeni döneminin güzel bir örneği olduğu, sanatçının bütün özelliklerini taşıdığı halde bu resmin karşısında Kleç bir türlü aklımızdan çıkmıyor. Salih Urallı, 230, 231 numaralı resimlerinin durulukları, yalınlıkları, renk uyumlarıyla dikkati çekiyor. Arif Kaptan, 149, 150, 152 numaralı resimleriyle yeni bir çalışmanın daha uyarlı, daha değerli örneklerini veriyor. Mesüt Erdem'in 111 numaralı «Masa Başında» adlı küçük siyah-beyazını çizgisindeki kolaylık,

içtenlik değerlendiriyor. Sabri Berkel'in 53 numaralı «Düşünce» si ile 54 numaralı «Nüve» si, merkezden taşan, gene de toplu duran bir gücü olan resimler. Cemal Bingöl'ün 59 numaralı resmi, öteki iki resminden renkçe de yapıcı da farklı; daha zengin, daha karmaşık. Şükriye Dikmen'in 89 numaralı «Figür» ü ile 90 numaralı «Portre» si, kendine özgü yalın çizgileriyle, renkleriyle gözü çekiyor. 114 numaralı «Nonfigüratif» iyle Cemil Eren, renk alanındaki başarısını gösteriyor ama bu başarı resmin zayıf yapısını örtüyor. Oktay Günday'ın 139 numaralı «Nonfigüratif I» i, «Nonfigüratif II» sinden daha iyi olmakla birlikte resim olarak doyurucu değil.

Serginin önemli iki resmi de Aliye Berger'in resimleri. 49 numaralı «Boğazıçığı», 1954 yılında Yapı ve Kredi Bankasının yarışmasında birinciliği kazanan resmin bir tekrarı sayılabilir. Gene de Aliye Berger'e o yarışmada birinciliği kazandırmış olan özellikleri, değerleri taşıyor. 50 numaralı «Galata Kulüpsi» ise ressamın gerek gravürlerindeki üslubunu gerekse yağlıboya resimlerde geliştirmiş olduğu üslubu biraraya getirmesi, bunları bağdaştırması bakımından üzerinde önemle durulacak güzel bir resim.

Serginin heykellerine gelince, bu yıl da heykel alanında verilen eserlerden memnun olamıyoruz. Şimdiye değin değerli genç heykeltıraşların sergiye katılmamalarına üzülürdük. Bu yıl bunlar katıldığı halde bizi gerçekten heyecanlandıracak bir heykelle rastlamadık. Zühtü Müridoğlu kendini tekrar ediyor; İhan Koman zayıf bir eser vermiş; Şadi Çalık'ın heykeli durukluğunu hareketsizliğini, seyircisine de aşılıyor. Kuzgun Aacar, ikisi boyalı tahta, biri tel, biri de kemik, dört heykelinde kendini denemenin, tesadüfün elinden kurtaramamış gibi. Tahtayı boyamakla elde ettiği sonucun ilgi çekici, gene de iyi sayılamayacak bir sonuç olduğunu görüyoruz. Kemik heykel, dört heykelin en iyisi belki de. Tel heykelin ise uzayı kavrayışı sanatçının başka eserlerinde görmüş olduğumuz başarıya ulaşamıyor.

G. A.

BİR TARTIŞMA

Devlet Tiyatrosu rejisörlerinden B. Aydın Gün, Forum'un müzik yazısına hitaben bir mektup göndermiştir; bu mektubu Bedii Sevin'in cevabıyla birlikte aynen yayınlıyoruz.

Sayın Bedii Sevin,

Bana hitaben yazdığınız yazıları okudum. Sizin tenkitlerinizi ele almadan, opera münekkitliği yapmağa ehil olmadığınızı yazdığım için, bana güveniyor ve meydan okuyorsunuz. Bu arada sizin yazılarınızı kıymetlendirmedim için de başkalarına verdiğim cevaplardan kendinize göre yanışını çıkarıyorsunuz. Merak etmeyin Sayın Sevin, bundan sonra sizin de çıkacak olan tenkitlerinizi cevapladırırım. Bu seferlik gönlünüzü hoş etmek için, geçen yazımda bulduğunuz, daha doğrusu bulduğunuz zannettiğiniz hatalara cevap vermekte arzunuzu yerine getiriyorum.

Bundan evvelki yazımda «İlk Trovatore operasındaki Leonora rolünü koloratur soprano oynar diye yazan münekkitler görüldü» yolundaki cümleme cevaben «Siz de yanılıyorsunuz, o münekkitler de. Leonora dramatik koloratur partisidir» diyorsunuz. Ve sözlerinize inandırmak için Kloiber'in opera klavyezunu şahit gösteriyorsunuz. Dramatik koloratur tabirinin ne olduğunu izah etmeden önce bu çeşit kitaplarda da hatalar bulunacağını ispata geçiyorum.

Sayın Sevin, sizin elinizdeki Kloiber'in kitabının 18 inci sahifesinde Tifland operasındaki Marta rolünü (Dramatik yahut hoch dramatik oynar) diye yazar. En azından sizin Kloiber kadar meşhur diğer bir muharririn, Dr. Wilhelm Zentner'in 1953 de çıkardığı kitabın 424 üncü sahifesinde Marta rolünü (soprano oynar) diye yazar. Yine benim elimde bulunan (Berlin Eote edisyonu) na ait bir piano redüksiyonunun başındaki tevziatta bu rolü (Mezzo Soprano oynar) diye gösterir. Bu durumda siz hangisine hak ve-

rirdiniz? Belki de «ya şundadır ya bunda» diye kurra çekerdiniz. Eger opera münekkitliği yapmak istiyorsanız şu kitaplardan vazgeçip işin esasını öğrenmeniz icabeder. Bu türlü hatalı kitaplara dayanarak halkı aldatmaya hakkınız yok. Sizin Kloiber ne derse desin, dünyanın en meşhur Leonora'ları en azından soprano spinto'dur. Meselâ: Arangi Lombardi ve Cianna soprano spinto idiler ve bunlar bu operayı Toscanini gibi büyük şeflerle söylediler. Acaba sizin Kloiber bu işi Toscanini'den daha mı iyi bilir? İl Trovatore operasının içindeki koloratur pasajları misal olarak gösterirken, ajilite ile koloratur sopranoluğu birbirine karıştırdığınız anlaşılıyor. Bir ses yalnız ajilitesiyle koloratur soprano (yani İtalyanların soprano leggero dediği ses) olmaz. Seslere rengi, şiddeti, imtidadı, ajilitesi ve hattâ vibratosu hesaba katılarak isim verilir. Bütün seslerde ajilite olması matluptur. Meselâ: Arangi Lombardi'nin ajilitesi, yani koloratur pasajları icra kabiliyeti kuvvetli olduğu içindir ki, Leonora partisini en iyi söyliyene soprano spinto olarak tanınmıştır. Başka milletlerde ise bu tabirle anlatılmak istenen ses şudur: Kuvvetli olacak, ajilitesi olacak ve tiz notaları kolaylıkla çıkarabilecek. Bu sebebledir ki dünyada bu sese çok ender rastlanmaktadır.

Devlet Operasında hiç kimsenin sesi dramatik değildir. dediğim için «öyle ise Leylâ Genç'erle Belkis Aran'ın sesleri nedir?» diye soruyorsunuz. Söyliyeğim: Arangi Lombardi'nin, Apollo Granfortenin, Hidalgo'nun, Adolfo Camozzo'nun, Vedat Gürten'in ve nâciz Aydın Gün'ün söylediği gibi «Lirico spinto soprano»dur. Sizin zannettiğiniz gibi dramatik soprano değildiler.

Mozart'ın duygulu çalınması bahsinde de yanışını çıkarıyor ve iddianızı ispat zımında Casals'ın Bach hakkında söylediği şu sözleri naklediyorsunuz: «Bach, muazzam bir musiki dehâsidir. Ben şu sonuca ulaştım: Herşeyi bilen ve hisseden bu adam ne kadar manâsız görülürse görülsün, ebediyetten hissesi olmayan tek bir nota bile yazmaz. Bach, son derece duygulu bir adamdı ve duygularını en mükemmel form'la ifade etmiştir.» A iki gözüm Bach'ta ve Mozart'ta duygu olmadığını iddia eden var mı? Biz Bach ve Mozart'ı duygulu, yani «sentimentale» çalmanın yanış olduğunu söyledik. Netekim sizin gösterdiğiniz misalde de Bach'ın duygulu (yani sentimentale) çalınması gerektiğine dair bir cümleye rastlamadık. Siz bizim ne demek istediğimizi anlamamış görünüyorsunuz. Bıraz daha genişçe izah edelim: Malûmdur ki, Mozart, klâsik bir bestekârdır. Klâsiklerle romantikleri birbirinden ayıran uçurumun adı ve klâsizmî öldüren en kuvvetli fesat zehiri (duygu düşkünlüğü) dür. Bu klâsiklerde duygu yok demek değildir. Yalnız, onlar romantikler gibi duyguyu ön plâna almazlar. Klâsikler sanatın teknik icablarına ve akli güzellik prensiplerine dayanarak pür musikiyi yarattılar. (Duygulu bir akıl) sözü size tuhaf gelmiyormu? Sonra duygulu kelimesinin müzik tâbiri olarak karşılığı «sentimentale»dir ki, Mozart'ın eserlerind icraya ait tâbirler arasında bu tâbire rastlanmaz. İndividualiste bir bestekâr olan Mozart, eserlerinde her mezürün, hattâ icabında her notanın hangi nüansla icra edileceğini gösterir. Mozart'ta yalnız piano, forte,

mezoforte, kreşendo, legato ve staccato nüanslarına rastlanır. Bunun dışında sentimentale «yâni duygulu» Piangendo glissando, portando gibi nüansları kat'iyen kullanmaz. Bence Mozart'a yapılacak en büyük ihanet, onun eserlerini «sentimentale, yâni duygulu» icra etmektir. Ama siz kemanınızla Mozart'ı, onun istemediği gibi, sentimentale çalarsanız ona diyeceğimiz yoktur. Fakat bırakın da Devlet Tiyatrosu Mozart'ı Mozart'ın istediği gibi icra etsin.

Ankara — Aydın Gün

AYDIN GÜN'E CEVAP

B. Aydın Gün'ün bu tartışmalara sebep olan yazısında (Zafer, 26 Mart 1956) beni, opera ve orkestra sanatçılarından duyup topladıklarımı tenkid diye efkârı umumiyeye sunmakla suçlandığı hatırlardır. Aynı gazetede ki cevabımda (31 mart) bu hususları ispat etmesini, şahit göstermesini istemiş ve ricamı yerine getirmediği takdirde kendisini «YALANCI» ve «İFTİRACI» olmakla suçlandıracağı mı söylemişim. Yukardaki mektupta, beklediğimiz cevabı boş yere aradık. Bizi B. Aydın Gün'ün ahlâkı değil de sanatı ilgilendirdiği için bu konu üzerinde durmayacağız.

1.) Değerli rejisörümüz, Kloiber'in hatasını bulmaya çalışırken Dr. Zentner'i şahit gösteriyor ve Tifland'daki Martha'ya birinin «dramatik-soprano», ötekini sadece «soprano» demiş olmasını sanki bu iki deyim birbirinden farklıymış gibi öne sürüyor. Ben, iki yazarın fikirlerinde bir zıtlık göremedim. Zentner umumî konuşmuş, Kloiber daha derine inmiş ve sesin karakterini tam olarak tavsif etmiş. Bote Edisyonuna ait piyano redüksiyonunda aynı partinin «mezzo-soprano» olarak gösterilmesinde de şaşacak birşey yok. Eğer Tifland hakkındaki makaleleri ve kitapları karıştıracak olursak, başlangıçta Martha rolüne mezzo sopranoların çıktığını fakat zamanla bu rolün dramatik yahut yüksek dramatik sopranolar tarafından temsil edilmeye başlandığını görürüz. Bugün Martha'nın hangi kategoriye sokulacağı hâlâ münakaşa edilmektedir. Mamafih «soprano» tezini savunanlar çok daha ağır basıyor. Nitekim A. Rother'in yönetimindeki Münih Filârmoni Orkestrasının plâklarında da bu partiyi bir soprano (Annelies Kupper) söylemiştir. B. Aydın Gün, yıllardan beri süregelen tartışmalardan haberdar olmadığı için Kloiber'in yanlışını yakaladığını sanmış. Değerli rejisörümüze, Tifland'ı eski icra şekliyle ele alan yazarların (Mayer, Scholtze, O. Schumann) Martha'yı «mezzo-soprano», partinin hudutlarına göre ele alanların (Westermann, Zentner, Strantz-Stauch, Schnoor) «soprano», hudutlara ve ses karakterine göre ele alanların (Steger-Howe, Kloiber) «dramatik-soprano» olarak kabul ettiğini söylemek isteriz. Çıkış noktasına göre, hata eden bir kimse yoktur; Kloiber o noktada yanlışmış bile olsa bu, bütün fikirlerini, bütün yazılarını kâğıt sepetine atmaya gerektirmez; eğer bu kadar insafsız olsaydık «staccato nüansı»ndan bahseden bir rejisörün söylediklerini, daha müziğin alfabesini bilmiyor diye toptan reddetmemiz gerekirdi. Gelelim Leonora'ya. Koloratur'un

ne demek olduğunu anlatmadan evvel Casper Höweler'in «Der Musikführer» adındaki kitabından konu ile ilgili bir paragrafı aynen aktaracağım (s. 511):

«Bir şan partisinin süratli ve çoğu zaman tiz kısımlarına koloratur denir. Bu kelimeyi genel olarak soprano, bazen de tenor için kullanıyoruz. Belli başlı koloratur partileri içinden birkaç örnek verelim: TROVATORE'de LEONORE, Sihirli Flüt'de Gece Kraliçesi, Traviata'da Violetta ve Ariadne'de Zerbinetta. Bas-koloratur partileri de vardır Mesele Bach'ın Matthaepassion'undaki bas aryaları ve Freischütz'de Kaspar'ın intikam aryası.»

Koloratur soprano partisinde melodi hattı çoğu zaman tizlerde dolaşır, nota adedi pek boldur, birçok süslemeler vardır; kısaca, «hançere cambazlığına» ihtiyaç gösterir. Eğer parti aynı zamanda dramatik bir ifade ve madeni bir ses de istiyorsa o zaman «dramatik koloratur soprano» deyimini kullanırız. Leonora, yukardaki tercümeden de anlaşıldığı gibi, «koloratur soprano» partilerinden söz açılınca tipik bir örnek olarak gösteriliyor; fakat Kloiber'e inanamayan B. Aydın Gün, Höweler'e de inandırmıyacaktır. Şimdi meseleyi bir başka noktadan ele alalım: Dramatik soprano'nun ses hacmi bir çizgili do'dan üç çizgili do'ya kadar uzanır. Dramatik koloratur soprano partilerinde ise yukarı sınır birkaç not daha genişlemektedir. Eğer B. Aydın Gün Trovatore'nin dördüncü perdesini açar da Leonora'nın meşhur aryasına göz atarsa üç çizgili re'ye kadar yükselediğini görür.

2.) Geçen yazımda B. Aydın Gün'e Bn. Belkis Aran ile Bn. Leylâ Genç'in seslerinin ne olduğunu sormuştum. Maksadım bu konuda tartışmaya girmek değil, değerli rejisörümüzün ağzından lâf almaktı. Madem ki Belkis Aran «Lirico spinto soprano» dur, nasıl olur da Medium'da contralto partisi teganni eder. Yanlış rol bölümü yapmanın, sanatçıların hançeresini zorlamanın ne gibi sonuçlar doğuracağını bilmeyen bir rejisöre «siz de herhangi bir eleştirici kadar yanılabilirsiniz» demek herhalde pek hafif bir kınamadır zannediyorum. Hem B. Aydın Gün, seslerin sınıflandırılması konusunda pek kesin konuşuyor. Zannediyor ki, üç beş şahit gösterince kalıplarını dökmüş, sanatçıları bu kalıpların içine yerleştirmiş olacak. Yerimiz müsait olmadığı için bu konu üzerinde daha fazla duramayacağız; ancak değerli rejisörümüze yaz ayları içinde «ses kategorileri ve doğru rol bölümü» hakkında etraflıca bir

ders vermeyi vadediyorum. Şimdilik Belkis Aran'ın «dramatik soprano», Leylâ Genç'in ise «lirico spinto» dan ziyade «karakter soprano» olduğunu söylemekle yetineceğiz. Karakter soprano, hem lirik partileri teganni eder, hem dramatik. Nitekim Bn. Genç'in Maskeli Baloda karışımıza tam bir «dramatik soprano» olarak çıktığını hatırlıyoruz.

3.) Değerli rejisör Aydın Gün, «duygu» hakkında da kulaktan dolma yanlış bilgilere sahip. Eğer duygu kelimesinden derhal portamentolar, glissandolar akla geliyorsa itiraz etmekte haklıdır; Mozart öyle çalınmaz. Ama benim kanaatimce Akis yazarı, tartışmaya konu olan kritiğinde Mozart üslûbu içinde bir duygu ve ifade aramaktadır. Ayrıca Mozart'ın eserlerinde her ölçünün, her notanın nasıl icra edileceğinin gösterilmiş olduğunu iddia etmek de yanlıştır; B. Aydın Gün'ün söylediği şeye bir dereceye kadar zamanımızın bazı kompozitörlerinde raslıyoruz. Bach'ın, Mozart'ın eserleri, bestelendiği tarihlerde de duygulu çalınırdı. Hattâ «portamento» lar, «glissando» lar bile yapılırdı. Ancak bir Bartok portamentosu ile bir Mozart portamentosu arasında farklar vardır. Görüyoruz ki değerli rejisörümüzün Mozart üslûbu, Mozart enterpretasyonu hakkındaki bilgisi bir lise talebesininkinden fazla değil. Bu konuyu da, sözü geçen bestecinin 7 mart 1778 tarihinde babasına yazdığı bir mektuptan üç dört satırı aktararak kapatalım (Mozart'ın seinen Briefen, s. 49):

«Yeni aryamı (Non so d'onde viene KV. 294) Matmazel Weber'den dinlemenizi çok isterdim; eser tam ona göre. Portamento ile teganni etmenin ne demek olduğunu anlayan sizin gibi bir adam, bu icradan muhakkak ki büyük bir zevk alırdı.»

★

Tartışmayı kapatırken, değerli rejisörümüzün legato, staccato, portando, piangendo, glissando kelimelerini nüans olarak zikrettiğini söylemek isterim. Nüans kelimesi, icranın dinamik ve agogik cephesini ifade eder; forte, mezzo-forte ve piano birer nüanstır ama staccato ile legato'yu «Artikülasyon», glissando ile portamento'yu «Ornamentik» başlığı altında toplarız. B. Aydın Gün'ün B. Orhan Remzi Yüreğir'e hitaben kaleme aldığı ikinci yazıda da bazı bilgi hataları var (Zafer, 16 Nisan). O tartışmaya karışmak niyetinde değilim. Ancak bir büyük adamın söylediği gibi «sahte peygamberlerin halkı aldatmalarını» önlemek amacıyla iki önemli noktaya dokunup geçeceğiz:

HELİKON DERNEĞİ MAYIS AYI PROGRAMI

- 1.) Her çarşamba saat 20.30 da izahlı müzik toplantısı (giriş serbesttir).
- 2.) 13-25 mayıs: resim ve heykel sergisi (Aloş, Bayram Küçük, Kuzgun, Oktay Günday).
- 3.) 27 mayıs - 10 haziran: Helikon üyeleri resim ve plâstik çalışmalarını sergisi.
- 4.) 18 Mayıs cumartesi saat 16.00 da Büyük Tiyatroda Helikon Orkestrası konseri.

SAKARYA CADESİ, No. 61 - YENİŞEHİR

1.) "Rejisör, reji selâhiyetleri dahilinde kendi görüşüne göre (ziyafet sahnesinde) figüranları çıkarıp orkestrayı aşağı aldı..."

Eğer Don Giovanni'nin partiyonu ve librettosu incelenecek olursa, sözü geçen sahnede zaten tek bir figüranın bile bulunmadığı görülür.

2.) "Don Giovanni ilk defa Prag'da oynandı. Sonra Mozart Viyana'daki temsil için, eserin bazı yerlerinin dramaturgi bakımından zayıflığını telâfi etmek maksadıyla üç parça daha besteledi..."

Mozart, Don Giovanni'nin Viyana icrası için üç değil, dört ilâve parça bestelemiştir. Sebep de B. Aydın Gün'ün sandığı gibi «eserin dramaturgi bakımından zayıflığını telâfi etmek» değil, nazlı sanatçıların gönlünü hoş etmekti. Sözü geçen ilâve parçalar şunlardır:

Tenor Francesco Morella için «Dalla sua pace» kelimeleriyle başlayan bir arya (24 nisan 1788, KV. 540/a); Luisa Mombelli (Zerlina) ve Francesco Benucci (Le-

porello) için do major düet (28 nisan 788 KV. 540/b); Cavaliere (Elvira) için bir reçitatif ve bir arya (30 Nisan 788, KV. 540/c) ve Francesco Bussani (Masetto) için bir arya.

Değerli rejisörümüz, bana kitaplardan vazgeçmeyi öğütleyecek yerde vakit kaybetmeden birkaç kitap edinip çalışmaya başlamalıdır. Her yazısında bir parça daha açık verdiğini, yeni yeni hatalara düştüğünü görüyoruz ve ben, yirmibeş yıllık arkadaşı olmadığım halde bu duruma üzüldüğümü. Peşpeşe yayınladığı üç yazıyı okuduktan sonra opera münekkitlerini nasıl «yetiştireceğini» ciddi surette merak etmeye başladık. Mammafi yazılar ve vakıalar üzerinde konuştuğu müddetçe kendisini saygı ile, sevgi ile cevaplandırmaya devam edeceğiz. Belki böylelikle, tevazuu ve alçak gönüllülüğü yüzünden kendisi anlamazlıktan gelse bile, okuyucular, Devlet Operasının ne kadar ehil insanların elinde olduğunu görür ve rahat bir nefes alır.

Bedii Sevin

1 0 0 0

Meskenlik Garanti Mahallesi GARANT BANKASININ

Kuruluşunun X. yılı münasebeti ile sayın müşterileri için hazırladığı bir çok kolaylıkları haiz bir plandır. Bankamız işçilerinden etraflı malûmat isteyiniz.

Paranızın, İşinizin, İstikbalinizin Garantisidir.

VAKIFLAR BANKASI

ÖMÜR
BOYUNCA
AYLIK
GELİR

PARA
İKRAMIYELERİ

TATLI - SERT

SARABI

Yalnız içilir

Buzlu da içilebilir,
serinletici bir içkidir.

Tatlı - Sert kokteyli
Cin veya Votka ile
(İsteğe göre bir kaç
damla limon suyu)

Soda ile

KAVAKLIDERE'nin

Yeni aperitif şarapları
BEYAZ ve KIRMIZI

EMNİYET SANDIĞI

1956 Yılı TASARRUF HESAPLARI
İKRAMİYELERİ

450.000 Liradır

Çiftelhavuzlar'da
BAHÇELİ EVLER
APARTMAN DAİRELERİ

Bahçelievler'de
ARSA LAR

EV, APARTMAN DAİRESİ ve
ARSA'yı kazananlara
(20.000) liraya kadar

KREDİ

Zengin PARA İkramiyeleri
Ayrıca

1.500.000 Liradır

MESKEN KREDİLERİ

Şimdiden hesap açtırınız.
Her (150) liraya bir kur'a.

Apartment daireleri
Zengin para ikramiyeleri

Ünlü - pamuklu
Satışlarımızda

10 TENZİLÂT

MEVDUAT SAHİPLERİNE
EN FAZLA MENFAAT
SAGLAYAN BANKA

Hesap açtırmakta acele ediniz

SÜMERBANK

1956 İKRAMİYE PLÂNI:

İKİŞER DAİRELİ

10 apartman

Bahçeli 10 ev

ayrıca
875.000 lira

Türkiye İŞ Bankası 1956 yılında
1.750.000 lira tutarında ikramiye dağıtıyor

En az 150 liralık bir hesapla
çekilişlere katılabilirsiniz

TÜRKİYE BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

T. C.

ZİRAAT BANKASI

Yurt içinde 520 Şube ve Ajansı dünyanın her ta-
rafındaki muhabirlerle sayın müşterilerinin emrin-
dedir.

Vadeli, vadesiz tasarruf hesapları 1956 ikramiye
tutarı
Şimdilik

1.750.000 Liradır

Bu Zengin Plânda

Gayrimenkuller, dolgun para ikramiyeleri, eşya,
traktörler, ziraat aletleri bulunmaktadır.

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Nilüfer YALÇIN

Sekreter: Orhan BÂLİ

Haberleşme adresi: Posta Kutusu 131, Ankara

İdarehane: Büyük Han No: 55, Yenışehir (Tel: 27531)

Dizildiği ve Basıldığı yer: Yeni Matbaa - Ankara